...БИБЛИОТЕКА
...ТЫВА
...А.С.ПУШКИНА

Кадыкшылга айтырыы 4

Уругларның кадыын быжыглаар сорулга-биле

Журналистиң орук демдеглели 14

Тоолзуг оран, шыдамык чон

Бойдус камгалалы 16

Тарыс – Ыдыктыг аржаан

№ 100-101 (18527-28)

1925 чылдың
август 31-де үнүп эгелээн

http://shyn.ru

shyntuva@mail.ru
shyntuva@yandex.ru

Садар өртээ хостуг

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

2014 чылдың
август
14
четверг

Наадым-2014

БАЙ-ТАЙГАЖЫЛАР БАЙЫРЛААН

Бай-Тайга кожууннуң наадым... Ээр-Хавак сумузунуң көктүг-шыктыг девискээринге болуп эрткен.

Арыг агаарлыг, шыктыг девискээрде ак-ак өглер кайы ...ырактан-на онзагай кылдыр көзүлдү. Шупту сумуларның малчыннары, күш-ажылдың хоочуннары улуг-бичии чон чыглып келген. Байырлыг хурал Тээлиниң Өлзей-оол аттыг Культура бажыңынга болган, аңаа Кызылдан аалчылар: ТР-ниң Дээди Хуралының (парламентизиниң) даргазы Каң-оол Тимурович Даваа, ТР-ниң Дээди Хуралының (парламентизиниң) бюджет, үндүрүг болгаш сайгарлыкчы чорук талазы-биле комитет даргазы Маргарита Михайловна Чүльдүм, ТР-ниң Дээди Хуралының (парламентизиниң) социал-политика комитединиң даргазы Ульяна Байыр-ооловна Монгуш, ТР-ниң ...р болгаш өнчү-хөреңги сайыды Эрес Кыргысович Чүльдүм, Бай-Тайга кожууннуң көдээ ажыл...ый эргелелиниң удуртукчузу Владимир Очурович Салчак, кожууннуң Төлээлекчилер Хуралының даргазы Каң-оол Иргитович Седип база чагырга даргазы Чап Шыырапович Доңгак чылыган чонга байыр чедирип, аныяк малчыннарга, «Бай-Тал» КУБ-туң ажыл-ишчилеринге, кожууннуң хоочуннарынга, көдээ ажыл-агыйкооперативтериниң ажылчыннарынга, агиткварталдар даргаларынга шаңнал-макталдарны байырлыг байдалга тывыскан. Байырлал клуб ажылдакчыларының солун концерти-биле доозулган. Улаштыр «Бай-Тайганың даңгыназы — 2014» мөөрей болган.

Чоргааралын илереткен

Бай-Тайга кожууннуң аныяк фермерлеринге 1 миллион рубль ажыг өртектиг сертификаттарны Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол тывыскан. Ындыг аас-кежиктиг аныяктар Айлан-оол Хертек, Алимаа Доржу, Эрес Эреге, Эртине Саая, Оюмаа Салчак олар болганнар. Сертификат езугаар акша-төгерик-биле чер болгаш мал ажылынга ажыглап болур бүрүн дериг-херекселдиг улуг эвес тракторну база 100 хойну садып ап, кажааны тудуп үндүрүп болур.

(Уланчызы 2, 3-кү арыннарда).

Тывада спорт аажок сайзырап турар

Ындыг медеглелди Россияның спорт сайыды Виталий Мутко кылган.

Каа-Хем суурга культура-спорт комплекизиниң тудуунга тускайлаан федералдыг акша-хөреңгини кайы хире ажыктыг ажыглап турарын хынаан Росспорт яамызының инспекциязы ооң ажыктыын бадыткаан соонда, ындыг медеглелди сайыт кылган. «Тудуг объектилерин тударынга көрдүнген федералдыг акшаны ажыглап турарын хынаар сорулгалыг бис. Дугуржулгага атты салдывыс, акшаны тускайлаар болдувус, кады акшаландырыышкын база болур. Бир эвес регион бодунуң хүлээлгезин күүседир болза, акшаландырыышкынны уламчылаар бис. Тывада спорт сөөлгү үеде аажок сайзырап турар, бо регионга спортту сайзырадырын моон соңгаар-даа деткиир бис» — деп, РФ-тиң спорт сайыды чугаалаан.

Амгы үеде Тывада спорт объектилери хөйү-биле туттунган. Күш-культураны болгаш спортту сайзырадырының муниципалдыг программалары 2010 чылдан бээр ажылдап келген, олче акшаландырыышкын республика болгаш тус чер бюджеттеринден өскен. «Спортту — бажыңнар чанынче» деп төлевилел онзагай ужур-дузалыг апарган.

«Школа чанының бештен он чедир шөлдерин деткиир бис, ооң дээштии улуг-дур. Күш-культура кичээлдерин чон ортузунга-даа чорудуп болгай. Ындыг объектилерни Тывада кылып турар, оларны деткиир бис. Ындыг шиитпир чогумчалыг дээрзин чон көрүп турар» — деп, Виталий Мутко чугаалаан.

ТР-ниң албан-езузунуң сайтызындан.

Ийи улуг төлевилелди дүргедедир

Россияның транспорт сайыды Тываның ийи улуг инфраструктура төлевилелдерин боттандырар ажылдарны шапкынчыдарын айыткан.

Оларның бирээзинге республиканың чөөн ...лазындан барыын чүкче, алызы барып, ...ол кызыгаарынче үнер «Енисей» М-54 фе...ралдыг автотрассаның чаа угланыышкыны ...мааржыр.

Август 11-де видео-харылзаазы-биле эрт...н хурал үезинде Россиянның транспорт ...йыды Михаил Соколов М-54 оруктуң тыва ...астогунда өскерлиишкиннерге хамааржыр ...гү ажылдарны Россия биле Тываның дем...жилгезиниң 100 чылын демдеглээн ба...ралдарга чедир доозар ужурлуг деп дың...ткан. Россияның Чазаа ол оруктуң угланыышкынын өскертир дугайында доктаалдың төлевилелин белеткээн, федералдыг удуртукчулар ол ажылдарга чөпшээрелин берген.

Кызыл хоорайда аэропортту чаартырының талазы-биле ийиги төлевилелдиң документациязы Кол күрүне экспертизазын эртип турар. Бир эвес ол ажылдарны дарый шиитпирлептер болза, тудугну бо чылын эгелеп болур аргалар барын М. Соколов дыңнааш, «Кызыл» аэропортун федералдыг акшаландырыышкында киирген дээрзин бүзүреткен. Тывада тудуг сезонунуң кыска хуусаазын, ол ышкаш транспорт айтырыының бергезин өөренип көргеш, ол ийи объектиге ажылдарны бо чылын эгелээри чүүлдүг деп санаан.

Ол ийи төлевилел Тываның социал-экономиктиг хөгжүлдезинге улуг ужур-дузалыг болгаш оларның боттаныышкынынче 10 млрд. рубльдиң инвестицияларын киириштирери көрдүнүп турар.

Кызыл — Чадаана — Хандагайты — Боршоо автоорукка федералдыг эрге-байдалды тыпсырының дугайында айтырыгны Тываның Баштыңы Ш.Кара-оол идип үндүрген дээрзин сагындыраал. Ол орук республиканың 17 кожууннарының 12-зиниң хөгжүлдезинге экономиктиг чаа көдүрлүүшкүнну бээр деп санап турар. Ооң база бир эки талазы, Россия Федерациязы Хандагайтыны таварып эртер М-54 орук-биле Оожум океан регионунуң чурттарынче үнер чаа шугумну ажыдар.

Чүс чылда чаңгыс төрүттүнер салым-чаяан

РФ-тиң алдарлыг артизи, Тываның Улустуң хөөмейжизи Конгар-оол Ондарның чырык адынга

Материалды 13-кү арындан номчуур силер.

Республика Хүнү-биле байыр чедириишкини

Эргим чаңгыс чер-чурттугларывыс болгаш Тываның аалчылары!

Тываның күрүне байырлалы — Республика Хүнү-биле сагыш-сеткиливистиң ханызындан байыр чедирип тур бис! Тыва Арат Республика 93 чыл бурунгаар тургустунган. Ол дээрге кандыг-даа чигзиниг чок, бистиң чоннуң төөгүзүнде база чүгле ооң төөгүзүнде эвес, онза ужур-утказы үе-чада.

ТАР-ның тургустунганы — нацияның бот-башкарныр эргезин шилиир нарын айтырыг кандыг-даа чөрүлдээ, өш-өжээн чок, чүгле чоннуң үзел-соруун хүндүлеп, эп-чөп-биле шиитпирлеттинген делегей төөгүзүнде катаптаттынмас үлегер-чижектерниң бирээзи.

Тыва Арат Республика үезиниң чылдары бистиң чоннуң амыдырал-чуртталгазының онзагай чадазы болуп арткан. Төөгүлүг кыска үениң дургузунда араттарның маадырлыг ажыл-ижи-биле болгаш Россияның чоннарының бүгү талалыг деткимчези-биле ажыл-агыйның бүгү адырларынга улуг өскерилгелер болгулаан: баштайгы үлетпүр бүдүрүлгелери тургустунган, тыва бижик чогааттынган, тыва интеллигенция хевирлеттинип эгелээн, тыва чогаал, эртем болгаш уран чүүл сайзыралының таваа салдынган.

Бот-догуннаашкынның чылдарында Тыва Россия-биле кады болур деп билдилиг шилилдени кылган. Акы-дуңмалышкы чоннуң быжыгып орган найыралын Ада-чурттуң Улуг дайынының шөлдеринге тулчуушкуннарга кады хан төккен дадыгыышкын улам быжыктырган түңнелинде, 1944 чылдың октябрьда ТАР ССРЭ-ниң хүрээлеңинче эки тура-биле кирген. Бөгүн Тыва — чаңгыс аай экономиктиг, политиктиг болгаш эрге-хоойлу шөлүнде чедиишкинниг сайзырап орар Россия Федерациязының деңэргелиг субъектизи.

Бо байырланчыг хүнде бистер, кижи бүрүзү, Тываның хөй националдыг чонунуң долу эргелиг кезии мен, Улуг Россияның демниг бүлезиниң кежигүнү мен деп чоргаарланзын.

Эргим чонувус, хүндүлүг чаңгыс чер-чурттугларывыс, силерге чаагай кадыкшылды, даартагы эки хүнге бүзүрелди буянныг херектериңерге болгаш эгелээшкиннериңерге чедиишкиннерни, аас-кежикти, тайбыңны болгаш эп-чөптү күзедивис!

Тыва Республиканың Баштыңы Ш.КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) даргазы

БАЙ-ТАЙГАЖЫЛАР БАЙЫРЛААН

(Уланчызы. Эгези 1-ги арында).

Ындыг үнелиг грантылар-биле 2014 чылда республиканың Чазаа ажыл-ижин чаа-ла эгелеп турар 50 аныяк фермерлерге деткимчени көргүзер. Ол дээрге эрткен 2013 чылдаазынга деңнээрге, барык ийи катап хөй.

Ол сертификаттарны көдээниң аныяк чурттакчыларынга боду тыпсыры Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оолга кончуг өөрүнчүг болган. Фермерлер ажыл-ижин дүрген шуудатсын дээш, сертификаттар езугаар алыр акша-төгерикти оларга дүрген үндүрүп бээр даалганы Шолбан Кара-оол республиканың Көдээ ажыл-агый яамызынга берген.

Бай-Тайга кожууннуң Наадымын байырлап эрттирип турда, көдээниң 19 чурттакчылары чуртталга бажыңнары тудуп алырының субсидияларын республиканың Чазак Даргазының холундан туда алган. Дээди Хуралдың депутады Маргарита Чүлдүм: «Федералдыг болгаш республиканың эрге-чагыргаларындан мындыг акша-хөреңги дузаламчызы барда, суурларда чуртталга илдеңи-биле экижип келген. Кижилер шимченгир апарган» — деп демдеглээн.

Республиканың парламентизиниң депутады Иван Чучевтиң бодалы-биле алырга, көдээниң ажыл-ишчилеринге бөгүн берип турар деткимче Тываның удуртулгазының федералдыг төпке улуг болгаш белен эвес ажылының түңнели. «Бодувустуң республикавыска чүү хире акша-төгерикти Москвага камгалап каар-дыр, ол хире дузаны бистиң чаңгыс чер-чурттугларывыс алыр — деп, Иван Чучев чугаалаан. — Аныяк фермерлерге үжен хире чаа тракторларны бүрүн дериг-херексели-биле, миллион рубль ажыг акшаны, көдээге бажың тудуп алыры-биле чартык миллион рубльди бергенин көрдүвүс. Шупту чүве экижип турар, ону кижилер херек кырында биле берген. Ол дээрге Шолбан Кара-оолдуң федералдыг төпке шудургу ажылының, федералдыг эрге-чагырганың Тывага кичээнгейиниң, республиканың Чазаа биле Дээди Хуралының демниг ажылының ачызында ынчаар болуп турар. Чаңгыс чер-чурттугларывыс, республиканың хөгжүлдези дээш моон соңгаар-даа улам сырый кады ажылдаары чугула».

Чылдың-на мал бажының санын көвүдедип келген ат-алдарлыг, кызымак малчыннар Бай-Тайга кожуунда эвээш эвес. Ындыг малчыннарның ачызында мал бажының саны-биле республика Сибирь федералдыг округта тергиидеп турар. Оларның кижи бүрүзүнүң ат-сывын Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол адап, оларга өөрүп четтиргенин илередип, муңдан хөй мал-маганныг малчыннар Болатмаа Кужугетовна Ортаат, Лидия Канчыыровна Кужугет, Серекмаа Сүрүновна Дажы, Эректол Шалович Иргит, Калдар-оол Калзановна Хертек, Николай Очур-оолович Саая, Борис Балдыевич Сарыглар дээш, өскелерге-даа чоргаарланып турарын чугаалаан.

Тээли суурда «Белек» уруглар садын эде кылырынга 11 млн., Хемчик суурда спорт шөлүнге 2 млн. рубльди, Тээлиниң спорт школазының залын септээринге 800 муң рубльди аңгылап бээр шиитпирни үндүргенин дыңнадырга, кожууннуң чурттакчылары ол медээни өөрүшкү-биле хүлээп алган. Ыраккы Кара-Хөл сумузунуң эмнелгезинге чаа санитар «УАЗ» машинаның дүлгүүрүн эмчи Д.Т.Хертекке тывыскан.

Тываның Баштыңы ус-шеверлерден сүй белектерни садып алган

Наадым үезинде Шолбан Валерьевич Бай-Тайганың ус-шеверлериниң делгелгезин сонуургап көрген, ылаңгыя даш чонукчуларының ажылдарын ол магадаан. Эрге-чагыргалар бодунуң күш-ажылы-биле өг-бүлезин чемгерип чоруур кижилерни деткиир ужурлуг дээрзин демдеглээн. Республика Баштыңының ол туружун Тээли суурдан Белек Кужугет деткип, национал аян-биле янзы-бүрү ус-шеверлер ажылдарын кылып, белек аймаан кылып турар. «Мен бодум профессионал училищеде ажылдап турар мен, а күзелим — хууда мастерскаяны ажыдып алыры. Бистиң ажылдарывысты делгеп, садып болур, делгелге садыглажыышкын үргүлчү болуп турар болза, биске ол дыка улуг дуза-дыр» — деп, Белек Кужугет чугаалаан. Ол бодунуң бүдүрген ажылдарын Кызылда «Өлчей», «Шевер» магазиннеринче дужаап турар. Делгелгени сонуургап чоруп тура, Шолбан Валерьевич ус-шеверлекчи Эрес Каарылдың ыяштан чазаан деспилерин, тос каракатарын садып алган. Бай-Тал КУБ-туң бүдүрүп турары хымызын амзап, сонуургаан. Ол аразында Шолбан Кара-оолдуң телефону алгыра берген. Москвадан Сергей Кужугетович Шойгу долгаан. Дарганы долгандыр турган бай-тайгажылар аңаа дыка өөрээн. Чүге дизе Сергей Шойгунуң ачазы Кужугет Серээевич Бай-Тайганың Кара-Хөл сумузу чурттуг, ынчангаш ол өг-бүлеге бай-тайгажыларның хамаарылгазы эң онзагай. Шолбан Валерьевич бай-тайгажыларга Сергей Шойгу ыяштан янзы-бүрү кылыгларны чазап турар дээрзин чугаалааш, ус-шеверлер чурту Бай-Тайганың оглунуң оглу болгаш ындыг боор деп чугаалаан.

Даш чонукчузу, сураглыг мастер Киров Хунан республика Баштыңынга чонардаштан чазаан аътты ол малчыннар-биле ужуражып турар үеде белекке берген. Республиканың Баштыңы Шолбан Валерьевич өөрүп четтиргенин илереткеш, Бай-Тайганың бүгү-делегейге алдаржаан даш чонукчуларынга мөгейип, моон соңгаар-даа оларга чогаадыкчы чедиишкиннерни күзээн.

Россия биле Тываның демнежилгезиниң 100 чылынга тураскааткан юбилейлиг медальдарны күш-ажылдың хоочуннары Бараат Делег-оолга, Владимир Очур-оолга тывыскан, ниитизи биле юбилейлиг чылда шаңнал-макталдар санап четпес көвей болганы өөрүнчүг.

Бодунуң хуу хайгааралынга алган

Ыраккы Бай-Тайга кожуунга ажылчын аян-чоруун кылып чорааш, Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол тус черниң хоочуннары, малчыннары болгаш хөй-ниитичи идепкейлиг кижилери-биле ужуражылганы эрттирген.

Регионнуң болгаш муниципалдыг тургузугларның социал-экономиктиг айтырыгларын сайгарып тура, эки чүүлдерниң болгаш четпестерниң дугайын база чугаалашкан. Эки көвүрүг чогундан Хемчик хемни кежир Кызыл-Дагга чедери берге болуп турар дээрзин Бай-Тайганың чурттакчылары чугаалааннар. Ырак-узак Кара-Хөл суурга чедер орук база багай. Ындыг хомудалды ында чурттап турар Дондук Тойбухаа илереткен.

Ол бергелерниң дугайын би
Шолбан Кара-оол дыңнаткан болга
айтырыгларны шиитпирлээрин бо
чагыргазында кижилерге даасқан.
Тайганың оруктарының болгаш көвүр
рининң айтырыгларын бодунуң хуу ко
люнга алганын ол бүзүреткен. Респуб
ның оруктарын сайзырадырының бо
көвүрүглерин септээриниң айтыр
ры бюджет чарыгдалдарының кол к
ээлеп турар дээрзин ол чугаалаан. Ч
үеде Тываның Чазаанга Бай-Тайга кож
нуң хөгжүлдезиниң дугайында айтыр
чугаалажыр, аңаа муниципалдыг тур
нуң удуртулгазы болгаш сумулар чаг
чылары киржир.

Республиканың кожууннарының
тарында болгаш көвүрүглеринде чиди
тырыглар регионнуң удуртукчузунуң
контролюнда турар. Чижээ, сөөлгү
дарда Сүт-Хөл кожуунда Хемчик бо
Ак хемнерни кежер ийи көвүрүгнүң а
рыглары шиитпирлеттинген. Оларның
рээзи чонну Сүт-Хөл кожууннуң төвү-
харылзаштырып турар, ол муниципал
тургузугнуң кол судалы болуп келген.

Чартык чүс чыл болган эрги көв
буступ дүшкен турган дээрзин сагың
раал. Сүт-хөлчүлерниң дилээн дыңн
Шолбан Кара-оол амгы үениң чаа к
рүүн тудар деп айтыышкынны берген,
республика бюджединден 280 млн. ру
ди тускайлаан. Ону 2013 чылда ажыг
че киирген. Оон аңгыда ол-ла кожуун
Ишкин суурга чедериниң талазы-биле
чыл дургузунда туруп келген айтыр
база шиитпирлээн. Аңаа шериг көвүр
улуг эвес-даа болза, агымы шапкын
хемге тургускан.

Ол ышкаш Улуг-Хем кожууннуң ы
сууру Торгалыгга чедер көвүрүг Ча
хемге туттунган. Дыка хөй чылдар
дургузунда улуг-хемчилер олче орук
черлеп аргыжып келген. Чөөн-Хемчик
Чыргакы хемни кежер көвүрүгнү
чээрби чыл дургузунда манаан.

Бай-Хаак — Балгазын аразының ору
да Дүрген хемни кежир чаа көвүрүгнү 20
чылда республиканың «2011-2012 чылд
да Тыва Республиканың транспорт систем
зын сайзырадыры» тускай орулгалыг пр
граммазының акша-хөреңгизи-биле тутка

Улуг назылыгларны — кичээнгейге

Улуг назылыгларның, Бай-Тайганың а
дарлыг кижилериниң чугаазын, сүмелер
дыңнааш, Тываның Баштыңы Шолбан К
ра-оол улуг назылыг хамаатыларны ээлч
чок хүлээп алырының дугайында норм
тивтиг актыны белеткээрин оралакчы
рынга даасқан. Чүге дизе эрге-чагырга
чамдык төлээлери-биле дорт харылза
рының талазы-биле улуг бергедээшкинне

...те хоочуннар таваржып турарын чугаалаан.

Арат ажыл-агыйлыг хоочун Демир-оол ...Чыдым кожууннуң араттары болгаш КУБ-...тар, МУБ-тар база хууда кижилер тараа... тарып, тараа кургадыр элеваторну оода ...кожуун төвүнге тургузары чугула деп санал ...киирерге, ону Чазак Даргазы деткээн. Ко...жуунга сүт хүлээп алыр, ону болбаазыра...дыр болгаш савалаар дугайында айтырыг ...бо чылын болу бээр деп, Көдээ ажыл-агый ...дамызының болбаазырадылга килдизиниң ...даргазы Любовь Бавуу-Сюрюн харыылап ...берген.

Шуйда арат ажыл-агыйжы малчын Шолбан ...Балдый-оол 400-500 хойлуг араттарга көдээ ...ажыл-агый техниказы-биле дузалаар арга ...тандыгыл деп айтырыгны көдүрген. Көөп-...бөк хүрээзиниң лама-башкызы, кумзады ...Айгел Мижитеевич Саая Бай-Тайгага шажын ...дүлгени улам нептередири-биле Бел ар...ганының чоогунда ооң туттурганы хүрээге ...ажыл-агыйга хереглээри-биле күштүг чүък ...машиназы-биле дузалаарын дилээн. Чазак ...Даргазы ону база деткээн. Хоочун башкы ...С-Ч.Көкеш кожууннда күш-ажылдың хоо...чуннарының мурнундан Чазак Даргазынга ...сөк чугааны кылып, чоннуң үнүн дыңнап, ...келеп турары дээш өөрүп четтиргенин иле...реткен. Чазак Баштыңы муңчу малчыннар ...дугайында чугаалааш, оларның баазазын... машина, техника парыгын тургузуп, ол ...аркты долгандыр араттар, КУБ-тар, МУБ-...тар сырый каттыжып, ажылдаар олуттарны ...көвүдедир деп бодалын илереткен. Бо ужу...ражылгага болган айтырыгларны бодунуң ...хыналдазынга алырын хүлээнген.

Кожууннуң социал-экономиктиг хөгжүл...дезиниң дугайында кыска дыңнадыглар:

Наадымның мөөрейлери

Шуй сумузунуң Чаңгыс-Терек девискэ...ринге аът чарыжы болган, Ээр-Хавак суму...зунга аныяктар болгаш хоочуннар аразында ...ол бөмбүү, чадаг чарыш, хүреш дээш, оон...да өске маргылдаалар солун эрткен. Мал...чыннар аразынга «Кайгап ханмас кадарчы», «Кадарчының таалал ыры», сумулар аразын...га дүк салыры, тараа соктаары, чепти эже...ринге мөөрейлер болуп эрткен. Оон аңгыда «Чаңгыс суур — чаңгыс бүдүрүлге» деп ...девиделелге хамаарышкан делгелге болган, ...аңаа Кызыл-Даг сумузундан ары азырап ...турар Мерген Викторович Оюн ары чиги...зин чонга чиик өртекке саткан болгаш өске...де чонар-даштан, ыяштан чазаан өгнүң де...риг-херекселдери, каасталгалар, хымыс, ...тыва мармелад, ак чемден кылган чигирзиг ...чемнер дээш, чүнү чок дээр.

Аът чарыжы

Чоннуң ынак мөөрейи аът чарыжы бир ...дугаар челер аныяк аъттар чарыжы-биле эге...лээн. 15 км чарышка 18 аъттың аразындан ...бирги черни Кызыл-Даг сумузундан Сергей ...Күжүгеттиң калдар-доруг аъды, ийиги черде ...Сеглээрден Уран-оол Ооржактың калчан-...доруг аъды, үшкү черде Ай-Хаан Дажының ...калчан-Боразы эрткен. Дөрт, беш дугаар ...черлерни Кызыл-Даг, Хемчик сумуларындан ...Сергей Канчыырның Доржу биле Багай-оол Салчактың бора аъды келгеннер.

Чүгүрүк, аныяк аъттарга база 20 ажыг аъттар киришкен. Түңнелинде бир, ийи дугаар черлерге Бай-Тал сумузундан Шолбан-оол Иргиттиң кара аъды, Арбын-оол Уртунайның кара-доруг аъды эртип келген. Үшкү черде Хемчик сумузундан Сайын-оол Салчактың доруг аъды, дөрткү черде Кара-Хөлден Март-оол Күжүгеттиң кара-доруг аъды, бешки черде база-ла Бай-Талдан Аңчы-оол Күнзүктүң шавыдар аъды болган.

Улуг чүгүрүк аъттар чарыжынга 40 ажыг аъттар чарышкан. Бирги черни Кара-Хөлден Эрес-оол Күжүгеттиң доруг аъды, ийиги, үшкү черлерни Бай-Талдан Айбек Таргын биле Эрес Даржааның кара-ой база кара аъттары ап, Бай-Талда аът спортун сайзырадып турарын бадыткаан. Дөрткү, бешки черлерни Эрги-Барлыктан база Шуйдан шилги база доруг аъттар ээлээн. Аът чарыжының спонсорлары федералдыг структуралар, Найырал школазы, кежээки школа, ПУ №13, кожууннуң төп эмнелгези болганнар.

Чадаг чарыш

Хоочуннар аразынга бир дугаар черни Владимир Чамый Шуй сумузундан, ийи дугаар черни Виктор Салчак (Мөңгүн-Тайга кожуун), үш дугаар черни Геннадий Сарыглар (Барыын-Хемчик кожуун). Уруглар аразынга бир дугаар черни Анай-Хаак Монгуш (Улуг-Хем кожуун), ийи дугаар черни Чодураа Чамзы (Тээли), үш дугаар черни Айгуль Күвезин (Тээли), дөрт дугаар черни Айза Салчак (Бай-Тал сумузу). Оолдар аразынга Аян-оол Көкүү Тес-Хем кожуун, ийи дугаар черни Аржаана Күжүгет (Ак-Довурак), үш дугаар черни Чиңгис Хомушку (Ак-Довурак).

Хүреш

Бо удаада Бай-Тайганың малчыннар наадымынга хүрежири-биле кожууңда аныяк мөгелер келгени өөрүнчүг. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Сүт-Хөл, Өвүрден, Чөөн-Хемчиктен шупту 48 аныяк мөгелер күжүн шенешкен. Ачыр-дачыр демиселдиң түңнелинде 8 шилиндек мөге арткан. Барыын-Хемчиктен — 4, Бай-Тайгадан — 3, Өвүрден — 1. Аныяк мөгелерниң хүрежиниң дүргени аайлыг эвес, каш-ла минута эрткенде, Барыын-Хемчиктиң мөгези узун, шыырак дурт-сынныг Саян Дамба шүгген мөге, дараазында узаалаан мөге Ак-Довурактан Олча Ооржак, үшкү, дөрткү черлерде Бай-Тайганың мөгези Сайын Кашпык-оол биле Өвүрден мөге Данзын Доңгак болган. Оларга шаңналдарны кожууннуң чагырга даргазы Чап Шыырапович Доңгак тывыскан.

Алдын, мөңгүн, хүлер медальдар, дипломнар болгаш өртектиг бараанарны мөгелер алгаш, шаңналдарын чонга көргүзүп, өрү тудуп турганнар.

Ниитизи-биле Бай-Тайга кожуун малчыннарның наадымын эки эрттирип алыр дээш кидин түлүк ажылдаан, суурнуң арыг-силиин, дерилгезин база албан организациялар септелгезин, бүгү белеткел ажылдарын үезинде чоруткан.

Ким-оол САРЫГ-ДОҢГАК,
Шеңне КУУЖААН.

АМЫ-ТЫНЫ ООҢ ХОЛУНДА

Тываның автомобиль оруктарынга озал-ондакка чеже чолаачылар болгаш пассажирлер өлүп, кемдеп-кергеп турарының дугайында Оруктарга шимчээшкинниң айыыл чогунуң кырүне инспекциязының массалыг информация чепсектеринге берген медээлеринден сан-чурагайларны дыңнааш, бо кижи корга бээр.

Эрткен 2013 чылда республикага 386 орук-транспорт айыыл-халавы болган. Ону айыыл-халап дээрден өске чүү дээр, айыыл-халапты айыыл-халап деп, өлүм-чидимни өлүм-чидим деп адаалыңар. **Аңаа 133 кижи өлген! 637 кижи кемдээн!** Чүү боор турар чүвел бо? «Изиг девискээрлер» дээривис черлерге дайынчы хөделиишкиннерге киржип турган эрес-дидим тыва оолдарның аразындан безин ындыг хөй кижи амы-тынындан чарлып, балыглатпайн турар. Тайбың үеде республиканың оруктарынга машина-балгат айыыл-халавынга өлүп турар кижилерниң саны дайынчаага амы-тынындан чарылганнарның санындан каш катап хөй боор турар. **2014 чылдың баштайгы чартыында 73 кижи өлген, 269 кижи кемдээн.** Ада-иелерниң өлгенинге, ажы-төлү өскүс-чаңгыс артканынга, ажы-төлүн автомобиль оруктарынга чидирген аваларның, адаларның карааның чажынга, он-он, чүс-чүс кижилерниң ажыг-шүжүүнге кым буруулугул? Хамыктың мурнунда айыыл-халапты кылган чолаачылар!

Эрткен чылын Кызыл хоорайның Ровно кудумчузунга, эрги даараныылга фабриказының чоогунга бичии уругну чолаачы хөме таварыпкаш барды. Ол уругнуң дугайында сактыышкын, аңаа болган айыыл-халап дугайында сагындырыг хөөр чечээ аңаа чайлады, күзеди, кыштадыр турду. Чолаачыларның чамдыызының карааңга, сеткилинге хөөр чечээ илдикпээни ол бе? Бо чылдың апрель 12 дүнезинде Чөөн-Хемчик кожуунга, Кызыл — Тээли автомобиль оруунга Суклак биле Чөөн-Хемчиктиң Хайыракан суур чурттуг чолаачылар машиналарын үскүлештирди. Чолаачыларның кайызы-даа база үш пассажир, (оларның бирээзи 6 айлыг чаш уруг) амы-тынындан чарылды. Июль 8-те Кызыл — Тээли аразында орукка «Лада-Приораның» чолаачызы машиназын ойтур октаан. Үш кижи өлген, оларның бирээзи бичии уруг. Бо чолаачы ооң мурнунда орукка шимчээшкинниң чурумун 13 катап үрээни ооң соонда барып, билдинген. Мындыг чолаачылар машиназынга олуртуп алганы кижилерниң амы-тынынга чедип турар дээр болза, эрттир сөглээн эвес боор.

Тываның оруктарынга машина-балгат айыыл-халавы болбазын дээш, республиканың үстүкү удуртулгазындан эгелээш, шажын чүдүкчүлеринге чедир хөй чүүлдерни кызып-кылайып кылып турар.

Май 5-11 хүннеринде орук айыыл-халаптарынга 12 кижи амы-тынындан чарлып, бир өг-бүлениң дөрт уруг-дарыы бүдүн өскүс артарга, Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оолдуң даалгазы-биле Чазак Даргазының оралакчызы Анатолий Дамба-Хуурак болгаш өске-даа харыысалгалыг ажылдакчылар кожууннарже үнүүшкүннерни кылып, озал-ондактарның чылдагааннарын сайгарганнар. Кол чылдагаан — чолаачыларның «ижипкеш», машина мунганы.

Арага ижип алгаш, машина мунуп чорааш, орукка машина-балгат хай-халавы кылган түңнелинде кижилер өлүр болза, ындыг чолаачыларның кеземчезин өжегерээн кижи өлүрген кижилерниң кеземчезинге деңнээр болза эки дээн негелдеде чөптүг чүве бар деп санаар мен. Ынчан харыысалга чок чолаачылар хоойлу-дүрүм езугаар харыысалгазын биле бээр чадавас.

Ыдыктыг Сергий Радонежскийниң ат-алдарынга тураскааткан Кызыл — Шагаан-Арыг аразынга крест чыскаалының үезинде христиан шажынның чүдүкчүлери республиканың оруктарын арыглап, озал-ондактар болбазының дугайында мөргүл кылганнар.

Оруктарга шимчээшкинниң айыыл чогунуң кырүне инспекциязының кылып турар хөй ажылын адап-санап четпес бис. Бети дизе, Кызыл хоорайда, А-162, М-54 автомобиль оруктарында айыылдыг черлерни массалыг информация чепсектеринге чарлап, оваарымчалыг боорун сагындырып турар. Чижээлээрге, Кызыл — Тээли автомобиль оруунда 19, 57, 96, 186, 246 километрлер, Кызыл хоорайда Ленин биле Интернациональная, Лопсанчап биле Магистральная кудумчуларның белдирлери дээш, оон-даа өске.

Оон артык чүнү кылырыл? Ээирик мунар дээрге — мотору ажылдавас, дүрген шаварга — доктаай бээр машиналар Японияда бар дээр-дир...

Ол-даа канчаар, чаңгыс мону чолаачыларның чамдыызы мөдереп билбейн турары дыка хомуданчыг. Чолаачы — кончуг харыысалгалыг мергежил-дир. Машиназынга олуртуп алган кижилериниң онча-мендизин, амы-тынын ол бажы-биле харыылаар кижи-дир. Ынчангаштың машинаны ол ээирик мунар, карак-кулак чок халдыр хамаанчок, машиназын үрелик эвес техниктиг байдалга эдилеп, пассажирлерни айыыл чок сөөртүр ужурлуг.

Машинаны ээирик мунар, кайы хамаанчок халдыр чолаачы боду бодунга-даа, сөөртүп чоруур пассажирлеринге-даа, орукта өске машиналарда кижилерге-даа кончуг айыылдыг амытан-дыр. Чеже-чеже ындыг чолаачылар айыыл-халап кылып, боттары өлүп, өскелерниң амы-тынынга чедип, чеже кижилерни ажыг-шүжүгге, хилинчек-човулаңга, түрегделге арттырып каап турарын бодап көрээлиңер! Бир эвес мону чолаачы бүрүзү бодавас болза, ол кажан-на-бир өскелерге хай-халавын халдадыр.

Аныяк оолдарның чамдыызы машиназын, ооң күштүүн мактаар, каяа канчаар «тииледир» халдып турганын, чеже машинаны ажып каапканын мактаныр. Ол-даа окташын эвес. Машиназынга кижилерни сөөртүп чорда, ооң кижилер дээш харыысалгазы кандыг-даа дарга-бошкаларның харыысалгазындан каш катап улуг деп билиңер. Ол өйде пассажирлерниң амы-тыны ооң холунда!

Алексей БААЗАҢ,
46 чыл стажтыг хоочун чолаачы.

УРУГЛАРНЫҢ КАДЫЫН БЫЖЫГЛААР СОРУЛГА-БИЛ

Бо чылын уругларның чайгы дыштанылгазы ниитизи-биле эки эртип турар-даа болза, таарымча чок санитарлыг байдалының хараазындан хагдынып турар лагерьлер база бар. Ооң-биле чергелештир Тываның уруглары Кара далай эриинге дыштаныр арганы бо чылын алганы онзагай.

Дыштанылга сезонунуң ийи дугаар ээлчээ дооступ турар болганда, уругларның кадыын быжыглаар ажылдың баштайгы түңнелдериниң дугайында Тыва Республикада Хереглекчилерниң эргелерин камгалаар болгаш кижиниң чаагай чоруун хайгаараар федералдыг эргелелдиң удуртукчузу, республиканың улуг санитар эмчизи **Людмила Кимовна Салчактан** тайылбырны бээрин дилээн бис.

— Людмила Кимовна, уругларның чайгы дыштанылгазын ниитизи-биле канчаар үнелеп болурул?

— Кол түңнел — уругларның дыштанылгазы чоруп турар. Чедер-четпестер бар-даа болза, чайгы чылыг үеде уругларның кадыын быжыглаарынче угланган сорулгалыг ажылдап турар бис.

Четпестерге хамаарыштыр алыр болза, бир дугаарында, ажылды хүлээнип алган ажылдакчыларның бот-харысалгазын бедидери чугула дээрзин демдеглексеп тур мен. Назы четпээн ажы-төлдүң кадыкшыл байдалы, айыыл чок чоруу дээш харысалганы алган болганда, хыналда органнары-биле сырый харылзааны тудуп, нормативтиг документилерниң негелделеринге хамаарыштыр тайылбырны ап, кады ажылдаар херек. Боттарының чедир кылбаан ажылын хыналда органнарынче чууй каар, хорадаар чоруктар бары чажыт эвес болгай. Хынакчы кижи негелделерни бодунуң туразы-биле чогаадып албас, тускай хоойлу-дүрүмнерниң доктааттынган документилерни удуртулга болдуруп турар. Ол документилерни амыдыралда болуп турар байдалдарга үндезилеп, чоннуң, уругларывыстың айыыл чок чоруун магадылаар сорулга-биле тургускан. Ынчангаш, бир дугаарында, ажылдакчыларның хүлээнген ажылынга хамаарылгазын өскертири чугула.

Ийиде, ада-иелерниң талазындан негелделиг болуру чугула. Санитарлыг байдалын, ажылдакчыларның харысалгазын сонуургаар, путевканы акша төлээш, садып ап турар болганда, чурттаарынга таарымча чок клубка оруннар салгаш, уругларын чыттырып каарга, ыыт чок олурбас болза эки. Мындыг чүүлдер лагерьлерде болуп турарын бистиң хыналдаларывыстың түңнелдери көргүзүп турар. Росхереглелхайгаарал эргелели бир дугаарында уругларның кадыынга туруп болгу дег айыыл байдалдарын чайладыр сорулганы салып турар. Сайзыраңгай, бедик деңнелдиң ачы-дузазын алыр дизе, хереглекчилерниң, хыналда органнарының талазындан негелделиг болур болгаш бот-харысалганы күштелдирер херек.

— Сан-чурагайлар езугаар байдал кандыгыл?

— Бирги дыштанылга ээлчээнде янзы-бүрү хевирлерниң 188 дыштанылга лагерьлери ажылдап турган болгаш аңаа тос муң ажыг уруглар дыштанган. Баштайгы сан-чурагайлар езугаар лагерьлерге бирги ээлчегде дыштанган уругларның барык 90 хуузунуң кадыы көскүзү-биле экижээн болуп турар. Уругларның 10,2 хуузунуң кадыы шоолуг эвес деңнелге экижээнин, 0,3 хуузунуң дыштанылгазы кадыынга эки салдар чок эрткенин шинчилге көргүскен.

Ийи дугаар дыштанылга ээлчээнде 130 лагерьге беш муң ажыг уруглар дыштанган. Оларның 90 ажыг хуузунуң кадыы көскүзү-биле экижээн. 22 лагерь ажылын августуң баштайгы хүннеринде дооскан, аңаа 1300 хире уруг дыштанган. Школалар чанында үшкү ээлчегде ажылын катап эгелээн лагерьлер база бар.

Республикада кадыы кошкак 1500 хире инвалид уруглар бар. Оларның дыштанылгазынга хамаарыштыр база Тываның Чазааның болгаш харысалгалыг албан черлериниң талазындан хемчеглер алдынып турар, уруглар Тываның болгаш республикадан дашкаар дыштанылга черлеринде кадыын экижидип ап турар.

— Дыштанылга үезинде кандыг-бир таварылгалар болган боор аа?

— Түңнелдерни дыштанылга сезону доостурга үндүрер бис. Кажан уругларывыс дугайында чугаа чоруп турар болганда, сөс-даа сөглээрде, серемчилелдиг болуру артык эвес боор.

Бо хүнге чедир лагерьлерде дыштанып турган уругларның аразында саргыга ызырткан болгаш чемден хораннанган 2 таварылга бүрүткеттинген. Лагерьлерниң эмчилеринден эгелээш, харысалгалыг ажылдакчылар эдип чайладыр ужурлуг хемчеглерни бүрүнү-биле чоруткан. Дыштанып турган оолду ызырган саргыны бистиң лабораториявыска хынаан, ол саргыда энцефалиттиг вирус бар болганы бадыткаттынган. А чемге хораннанган уруг ада-иезиниң эккелгени колбаса аймаан баксырадыр шыгжап алганының соонда чигени тодараттынган. Ол уругларны республиканың халдавырлыг аарыглар эмнелгезинге чыттырып эмнээн, амгы үеде оларның кадыының байдалы экижээн.

Мындыг таварылгаларны болдурбас дээш чогуур хемчеглерни чорудуп турар бис. Лагерьлерниң хыналдазын доктаамал чорудуп, илереттинген хажыдыышкыннарны эдер дугайында негелделерни специалистеривис чорудуп турар. Ажылдакчыларның чедишпезинден хыналдаларга улуг бергедээшкиннерни тургузуп турар. Өске арга чогундан каш санныг эмчилеривис орай кежээ, дыштаныр хүн дивейн уругларның кадыынга айыылдыг байдалдар болдурбас дээш, ажылдап турарын демдеглевес аргажок.

Чайгы дыштанылга лагерьлеринге чырык хандырылгазы үзүктели бээр таварылгалар бо-ла тургулаар. Бо чылын Чагытай хөлдүң кыдыында дөрт лагерьлерге 42 шак дургузунда чырык хандырылгазы үзүктелген. Ында аъш-чемни шыгжаарының чуруму хажыттынып, уругларның кадыынга хора чедирип болгу дег байдал тургулаан. Дыштанылга лагерьлеринге дизель-биле ажылдаар генераторлар албан турар, ынчангаш оларны садып алыры-биле ажылды баш бурунгаар удуртулга чорудар ужурлуг. Бо чылгы болуушкунну барымдаалааш, келир 2015 чылдың дыштанылга сезонун ажыдарынга чөпшээрел бээр үеде дизельдиг генераторлар барын база хынаар бис.

Назы четпээн уругларны дыштандырар, кадыын быжыглаар харысалгалыг ажылды хүлээнип алган лагерьлерниң удуртукчулары, паштанықчылары, кижизидикчи башкылар хыналда кылып келген улустан эвес, а туруп кээп болур айыылдан коргар ужурлуг дээрзин база дагын демдеглексеп тур мен. Бо-ла тургулап кээр чамдык таарымча чок чүүлдер ажылдакчыларның харысалга чок чоруундан болуп турар дээрзи кандыг-ла-бир чажыт чүүл эвес-тир.

— Бо чылын Тывадан 500 ажыг уругну Крымга дыштандырар онзагай арга тургустунган болгай. Бо ажылды организастаар талазы[...]
Росхереглелхайгаарал э[...]
линиң киржилгези канд[...]

— Тывадан Крымга [...]
орук узун, ынчангаш к[...]
чээнгей уругларның о[...]
айыыл чок чоруун ханды[...]
че угланган. Ол болза чү[...]
хайгаарап чорааш келд[...]
эвес, чип чоруур чеминиң [...]
нииити санитарлыг байд[...]
хайгааралы-дыр. Уруг[...]
үдеп чоруур бөлүктүң сос[...]
да бистиң ажылдакчыла[...]
база кирип турар. Уругл[...]
узун орукка чиир хүне[...]
тускай бадылап каан даңз[...]
гаар тургузары көрдүнген.
дүрген үрелир чем аймаа [...]
ужурлуг дээрзи билдингир[...]
аңгыда уругларга орукка с[...]
ужурлуг тускай дүрүмнер[...]
ныштырып, үлээн.

Уругларның орукка[...]
рааш чиир изиг чеминг[...]
маарыштыр Хакасия[...]
Росхереглелхайгаарал эр[...]
ли-биле кады ажылдажы[...]
чорудуп, орук ара Аба[...]
чемгерер черин тодара[...]
чемниң шынарын хынап [...]
бис. Оон аңгыда поездиге [...]
хонук иштинде чиир изи[...]
минге хамаарышкан айты[...]
ларны шиитпирлээринге [...]
Хакасияда коллегаларыв[...]
залажып турар.

Баштайгы бөлүкте ды[...]
ган уруглар чоокку үеде [...]
кээр, ооң-биле чергелешти[...]
дугаар бөлүктүң уруглары [...]
таныпкан. Чурттуң янзы-[...]
булуңнарындан чаңгыс [...]
чыылган хөй уруглар араз[...]
дыштанып бар чоруур уругл[...]
выска халдавырлыг аарыгл[...]
удур тарылгаларны шуп[...]
кылдырган. Уругларывыст[...]
лээп ап турар таланың не[...]
дези база ындыг.

Бистиң бедик даглыг шы[...]
климаттыг Тывавыстан ды[...]
нып чоруткан уругларның[...]
дыынга далай кыдыы чер[...]
агаар-бойдузу дыка эки [...]
дарлыг болурундан аңгыда [...]
көрүп, чаа эш-өөрлүг бо[...]
өөрүшкү-маңнайлыг чору[...]
дыка эки ышкажыл. Ынчан[...]
мен база уругларывыска мын[...]
арга тургустунуп келгенинге [...]
килимден өөрүүр-дүр мен.

Алдынай СО[...]
чугаалашк[...]

Республиканың улуг санитар эмчизи Л. К. Салчак.

Хөглүг дыштанылга.

РЕДАКЦИЯДАН: Бо чүүлдү парлалгаже белеткеп [...]рувуста август 8-те Крымче дыштанып бар чораан уругл[...] аараан деп медээ келген. Дыңнадырывыс болза, [...] хүннерге чедир ижин-шөйүндү аараан 3 улуг болгаш 54 [...]чии уругну (хөй уруглуг болгаш амыдыралы чединмес өг-[...]лелерниң ажы-төлү, өскүстер, тергиин эки өөредилге[...] уруглар) Москваның эмнелгелеринде чыттыргаш, эмн[...] турар. «Абакан—Москва» поездизиниң ресторанынга плов [...]гениниң түңнелинде бо уруглар хораннанган. «Бо барымда[...]га хереглекчилерниң кадыының айыыл чок чоруу дээш [...]земче херээн оттурган» — деп, РФ-тиң истелге комите[...]ниң төлээзи Кирил Попов дыңнаткан. ТР-ниң Баштыңы[...] айтыышкынын езугаар республиканың Кадык камгала[...]яамызының чанында оперативтиг штабты тургускан тург[...] Москвада уругларның байдалын ТР-ниң Чазак Даргазы[...] оралакчызы А.Дамба-Хуурак, «Российның демир-ору[...] ААН-ниң кадык камгалал департаментизиниң начальни[...] В.Плохов, РФ-тиң кол санитар эмчизи А. Попова олар ха[...]гааралга алган. Амгы үеде уругларның байдалы экижээ[...] август 13 соонда эмнелгелерден үндүр бижиир деп ды[...]наткан. Оларны дыштаныр черинге чедир айыыл-халалта[...] медицинаның беш специализи үдеп чедирер.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДОКТААЛДАРЫ

«Россияның республиканчы партиязы--Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның Тыва Республикада регион салбырының депшиткени Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжынга депутадынга кандидат Инга Николаевна Донгакты кандидаттарның бадылаттынган республика дыңзызындан үндүрериниң дугайында

2014 чылдың август 8 №90/476-6 Кызыл хоорай

«Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 38 чүүлүнүң 26 пунктузунуң «в.1» иштики пунктузунга дүүштүр кандидатты кандидаттарның бадылаттынган даңзызындан үндүрериниң барымдааларының бирээзи болза, күрүне эрге-чагыргазының федералдыг органнарынче, Россия Федерациязының субъектилериниң күрүне эрге-чагырга органнарынче соңгулдалар үезинде «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 33 чүүлүнүң 3.3 пунктузунда доктаадып тургускан негелделерни кандидаттың сагываазы болур.

«Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 33 чүүлүнүң 3.3 пунктузунда айытканын езугаар алырга, күрүне эрге-чагыргазының федералдыг органнарынче, Россия Федерациязының субъектилериниң күрүне эрге-чагырга органнарынче соңгулдаларын, муниципалдыг районнарның баштыңнарының болгаш хоорай округтарыны баштыңнарының соңгулдаларын эрттирип турар үеде кандидат кандидатты, кандидаттарның даңзызын бүрүткээринге эргежок чугула документилерни киирип турар үеде агар санын (салыышкыннарын) хаар, Россия Федерациязының девискээринден аңгы черде даштыкы банкыларга бар акша-хөреңгизин болгаш үнелиг чүүлдерни шыгжаарын соксадыр болгаш (азы) даштыкы саң-хөө ажыл-агыйны чорудар чүүлдерни болдурбас ужурлуг.

«Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 42 чүүлүнүң 10 кезээниң 3.1 пунктузунга дүүштүр кандидатты бадылаттынган республика даңзызындан үндүрериниң барымдааларының бирээзи болза, «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 33 чүүлүнүң 3.3 пунктузунда доктаадып тургускан негелделерни сагываазы дээрзин тодараткан.

«Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 35 чүүлүнүң 4.2 кезээнге дүүштүр кандидаттарның республика даңзызынче кирген кандидат кандидаттарның даңзызын бүрүткээринге эргежок чугула документилерни киирип турар үеде агар санын (салыышкыннарын) хаар, Россия Федерациязының девискээринден аңгыда турар даштыкы банкыларга бар акша-хөреңгизин болгаш үнелиг чүүлдерни шыгжаарын соксадыр болгаш (азы) даштыкы саң-хөө ажыл-агыйны чорудар чүүлдерни болдурбас ужурлуг.

«Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 40 чүүлүнүң 2 кезээнге дүүштүр кандидаттарның республика даңзызын бүрүткедири-биле соңгулда каттыжыышкынының төлээлеткен төлээзи бадылаашкынга чедир 45 хонуктан 18 шакка чедир «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 42 чүүлүнүң 3 кезээнде айыттынган шиитпирни, а ол ышкаш кандидаттарның республика даңзызын бадылаан соонда аңаа болган өскерилгелерниң дугайында медээлерни (бир эвес айыттынган өскерилгелерни киирген таварылгада) болгаш «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 35 чүүлүнүң 1,4 болгаш 13 кезектеринге дүүштүр мурнунда киргени республика даңзызында кандидат бүрүзүнүң дугайында медээлерде өскерилгелерни (айыттынган өскерилгелерни киирген таварылгада) болгаш кандидат бүрүзүнден кандидатта агар саннар (салыышкыннар) чок, Россия Федерациязының девискээринден дашкаар даштыкы банкыларда акша-хөреңгини болгаш үнелиг чүүлдерни шыгжавайн турар, даштыкыда саң-хөө чүүлдерин ажыглавайн турар деп дыңнадыгны киирер ужурлуг.

2014 чылдың 06.11-де Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының №77/388-6 доктаалы-биле бадылааны «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжының депутаттарының соңгулдаларын белеткээриниң болгаш эрттирериниң талазы-биле хемчеглерниң календарь планының» 25 иштики пунктузун езугаар республика даңзызын бүрүткээри-биле документилерни Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязынче 2014 чылдың июль 30-ниң тус черлии-биле 18 шактан орайтатпайн киирер ужурлуг.

Ынчангаш, «Россияның республиканчы партиязы--Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның регион салбырының төлээлеткен төлээзи Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязынче кандидаттарның республика даңзызын бүрүткедири-биле документилерни киирип тургаш И.К. Донгактың «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 40 чүүлүнүң 2 кезээнде доктаадып тургускан Россия Федерациязының девискээринден дашкаар агар саны (салыышкыннары) чок, даштыкы банкыларда акша-хөреңгини болгаш үнелиг чүүлдерни шыгжавайн турар, даштыкыда саң-хөө чүүлдерин ажыглавайн турар деп бижимел дыңнадыын киирбээн.

Үстүнде айыттынган чүүлдерге үндезилээш, «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 38 чүүлүнүң 26 пунктузунуң «в.1» иштики пунктузун,33 чүүлүнүң 3.3 пунктузун, «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 42 чүүлүнүң 10 кезээниң 3.1. пунктузун, 35 чүүлүнүң 4,2 кезээн удуртулга болдургаш, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының **доктаадыры болза:**

1. «Россияның республиканчы партиязы—Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның регион салбырының депшиткени кандидаттарның республика даңзызында кирген (№3,№2 девискээр бөлүү), Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжының депутаттарынга кандидаттарның бадылаттынган республика даңзызындан Инга Николаевна Донгакты үндүрер.

2. Бо доктаалды Тыва Республиканың округ соңгулда комиссияларынче, а ол ышкаш «Россияның республиканчы партиязы—Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның регион салбырының төлээлеткен кижизинче чорудар.

3. Бо доктаалды парлаары-биле массалыг информация чепсектеринче чорудар болгаш Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының Интернет-сайтызынга киирер.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазы Б.Д. Ондар.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының секретары М.Ш.Самбала.

«Россияның республиканчы партиязы—Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның Тыва Республикада регион салбырының депшиткени Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжынга депутадынга кандидат Чыргал-оол Манчын-оолович Донгакты кандидаттарның бадылаттынган республика дыңзызындан үндүрериниң дугайында

2014 чылдың август 8 №90/477-6 Кызыл хоорай

«Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 38 чүүлүнүң 26 пунктузунуң «в.1» иштики пунктузунга дүүштүр кандидатты кандидаттарның бадылаттынган даңзызындан үндүрериниң барымдааларының бирээзи болза, күрүне эрге-чагыргазының федералдыг органнарынче, Россия Федерациязының субъектилериниң күрүне эрге-чагырга органнарынче соңгулдалар үезинде «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 33 чүүлүнүң 3.3 пунктузунда доктаадып тургускан негелделерни кандидаттың сагываазы болур.

«Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 33 чүүлүнүң 3.3 пунктузунда айытканын езугаар алырга, күрүне эрге-чагыргазының федералдыг органнарынче, Россия Федерациязының субъектилериниң күрүне эрге-чагырга органнарынче соңгулдаларын, муниципалдыг районнарның баштыңнарының болгаш хоорай округтарының баштыңнарының соңгулдаларын эрттирип турар үеде кандидат кандидатты, кандидаттарның даңзызын бүрүткээринге эргежок чугула документилерни киирип турар үеде агар санын (салыышкыннарын) хаар, Россия Федерациязының девискээринден аңгы черде даштыкы банкыларга бар акша-хөреңгизин болгаш үнелиг чүүлдерни шыгжаарын соксадыр болгаш (азы) даштыкы саң-хөө ажыл-агыйны чорудар чүүлдерни болдурбас ужурлуг.

«Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 42 чүүлүнүң 10 кезээниң 3.1 пунктузунга дүүштүр кандидатты бадылаттынган республика даңзызындан үндүрериниң барымдааларының бирээзи болза, «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 33 чүүлүнүң 3.3 пунктузунда доктаадып тургускан негелделерни сагываазы дээрзин тодараткан.

«Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 35 чүүлүнүң 4.2 кезээнге дүүштүр кандидаттарның республика даңзызынче кирген кандидат кандидаттарның даңзызын бүрүткээринге эргежок чугула документилерни киирип турар үеде агар санын (салыышкыннарын) хаар, Россия Федерациязының девискээринден аңгыда турар даштыкы банкыларга бар акша-хөреңгизин болгаш үнелиг чүүлдерни шыгжаарын соксадыр болгаш (азы) даштыкы саң-хөө ажыл-агыйны чорудар чүүлдерни болдурбас ужурлуг.

«Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 40 чүүлүнүң 2 кезээнге дүүштүр кандидаттарның республика даңзызын бүрүткедири-биле соңгулда каттыжыышкынының төлээлеткен төлээзи бадылаашкынга чедир 45 хонуктан 18 шакка чедир «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 42 чүүлүнүң 3 кезээнде айыттынган шиитпирни, а ол ышкаш кандидаттарның республика даңзызын бадылаан соонда аңаа болган өскерилгелерниң дугайында медээлерни (бир эвес айыттынган өскерилгелерни киирген таварылгада) болгаш «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 35 чүүлүнүң 1,4 болгаш 13 кезектеринге дүүштүр мурнунда киргени республика даңзызында кандидат бүрүзүнүң дугайында медээлерде өскерилгелерни (айыттынган өскерилгелерни киирген таварылгада) болгаш кандидат бүрүзүнден кандидатта агар саннар (салыышкыннар) чок, Россия Федерациязының девискээринден дашкаар даштыкы банкыларда акша-хөреңгини болгаш үнелиг чүүлдерни шыгжавайн турар, даштыкыда саң-хөө чүүлдерин ажыглавайн турар деп дыңнадыгны киирер ужурлуг.

2014 чылдың 06.11-де Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының №77/388-6 доктаалы-биле бадылааны «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжының депутаттарының соңгулдаларын белеткээриниң болгаш эрттирериниң талазы-биле хемчеглерниң календарь планының» 25 иштики пунктузун езугаар республика даңзызын бүрүткээри-биле документилерни Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязынче 2014 чылдың июль 30-ниң тус черлии-биле 18 шактан орайтатпайн киирер ужурлуг.

Ынчангаш «Россияның республиканчы партиязы—Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның регион салбырының төлээлеткен төлээзи Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязынче кандидаттарның республика даңзызын бүрүткедири-биле документилерни киирип тургаш Ч.М. Донгактың «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 40 чүүлүнүң 2 кезээнде доктаадып тургускан Россия Федерациязының девискээринден дашкаар агар саны (салыышкыннары) чок, даштыкы банкыларда акша-хөреңгини болгаш үнелиг чүүлдерни шыгжавайн турар, даштыкыда саң-хөө чүүлдерин ажыглавайн турар деп бижимел дыңнадыын киирбээн.

Үстүнде айыттынган чүүлдерге үндезилээш, «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 38 чүүлүнүң 26 пунктузунуң «в.1» иштики пунктузун,33 чүүлүнүң 3.3 пунктузун, «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 42 чүүлүнүң 10 кезээниң 3.1. пунктузун, 35 чүүлүнүң 4,2 кезээн удуртулга болдургаш, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының **доктаадыры болза:**

1. «Россияның республиканчы партиязы—Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның регион салбырының депшиткени кандидаттарның республика даңзызында кирген (№9,№2 девискээр бөлүү), Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжының депутаттарынга кандидаттарның бадылаттынган республика даңзызындан Чыргал-оол Манчын-оолович Донгакты үндүрер.

2. Бо доктаалды Тыва Республиканың округ соңгулда комиссияларынче, а ол ышкаш «Россияның республиканчы партиязы—Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның регион салбырының төлээлеткен кижизинче чорудар.

3. Бо доктаалды парлаары-биле массалыг информация чепсектеринче чорудар болгаш Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының Интернет-сайтызынга киирер.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазы Б.Д. Ондар.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының секретары М.Ш.Самбала.

«Россияның республиканчы партиязы--Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның Тыва Республикада регион салбырының депшиткени Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжынга депутадынга кандидат Мөңгүн-оол Сынааевич Монгушту кандидаттарның бадылаттынган республика дыңзызындан үндүрериниң дугайында

2014 чылдың август 8 №90/480-6 Кызыл хоорай

«Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 38 чүүлүнүң 26 пунктузунуң «в.1» иштики пунктузунга дүүштүр кандидатты кандидаттарның бадылаттынган даңзызындан үндүрериниң барымдааларының бирээзи болза, күрүне эрге-чагыргазының федералдыг органнарынче, Россия Федерациязының субъектилериниң күрүне эрге-чагырга органнарынче соңгулдалар үезинде «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 33 чүүлүнүң 3.3 пунктузунда доктаадып тургускан негелделерни кандидаттың сагываазы болур.

«Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 33 чүүлүнүң 3.3 пунктузунда айытканын езугаар алырга, күрүне эрге-чагыргазының федералдыг органнарынче, Россия Федерациязының субъектилериниң күрүне эрге-чагырга органнарынче соңгулдаларын, муниципалдыг районнарның баштыңнарының болгаш хоорай округтарыны баштыңнарының соңгулдаларын эрттирип турар үеде кандидат кандидатты, кандидаттарның даңзызын бүрүткээринге эргежок чугула документилерни киирип турар үеде агар санын (салыышкыннарын) хаар, Россия Федерациязының девис-

кээринден аңгы черде даштыкы банкыларга бар акша-хөреңгизин болгаш үнелиг чүүлдерни шыгжаарын соксадыр болгаш (азы) даштыкы саң-хөө ажыл-агыйны чорудар чүүлдерни болдурбас ужурлуг.

«Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 42 чүүлүнүң 10 кезээниң 3.1 пунктузунга дүүштүр кандидатты бадылаттынган республика даңзызындан үндүрериниң барымдааларының бирээзи болза, «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 33 чүүлүнүң 3.3 пунктузунда доктаадып тургускан негелделерни сагываан дээрзин тодараткан.

«Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 35 чүүлүнүң 4.2 кезээнге дүүштүр кандидаттарның республика даңзызынче кирген кандидат кандидаттарның даңзызын бүрүткээринге эргежок чугула документилерни киирип турар үеде агар санын (салыышкыннарын) хаар, Россия Федерациязының девискээринден аңгыда турар даштыкы банкыларга бар акша-хөреңгизин болгаш үнелиг чүүлдерни шыгжаарын соксадыр болгаш (азы) даштыкы саң-хөө ажыл-агыйны чорудар чүүлдерни болдурбас ужурлуг.

«Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 40 чүүлүнүң 2 кезээнге дүүштүр кандидаттарның республика даңзызын бүрүткедири-биле соңгулда каттыжыышкынының төлээлеткен төлээзи бадылаашкынга чедир 45 хонуктан 18 шакка чедир «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 42 чүүлүнүң 3 кезээнде айыттынган шиитпирни, а ол ышкаш кандидаттарның республика даңзызын бадылаан соонда, аңаа болган өскерилгелерниң дугайында медээлерни (бир эвес айыттынган өскерилгелерни киирген таварылгада) болгаш «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 35 чүүлүнүң 1,4 болгаш 13 кезектеринге дүүштүр мурнунда киргени республика даңзызында кандидат бүрүзүнүң дугайында медээлерде өскерилгелерни (айыттынган өскерилгелерни киирген таварылгада) болгаш кандидат бүрүзүнден кандидатта агар саннар (салыышкыннар) чок, Россия Федерациязының девискээринден дашкаар даштыкы банкыларда акша-хөреңгини болгаш үнелиг чүүлдерни шыгжавайн турар, даштыкыда саң-хөө чүүлдерин ажыглавайн турар деп дыңнадыгны киирер ужурлуг.

2014 чылдың 06.11-де Тыва Республиканың Соңгулда комисиязының №77/388-6 доктаалы-биле бадылааны «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжының депутаттарының соңгулдаларын белеткээриниң болгаш эрттирериниң талазы-биле хемчеглерниң календарь планының» 25 иштики пунктузун езугаар республика даңзызын бүрүткээри-биле документилерни Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязынче 2014 чылдың июль 30-ниң тус черннии-биле 18 шактан орайтатпайн киирер ужурлуг.

Ынчангаш «Россияның республиканчы партиязы—Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның регион салбырының төлээлеткен төлээзи Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязынче кандидаттарның республика даңзызын бүрүткедири-биле документилерни киирип тургаш, М.С. Монгуштуң «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 40 чүүлүнүң 2 кезээнде доктаадып тургускан Россия Федерациязының девискээринден дашкаар агар саны (салыышкыннары) чок, даштыкы банкыларда акша-хөреңгини болгаш үнелиг чүүлдерни шыгжавайн турар, даштыкыда саң-хөө чүүлдерин ажыглавайн турар деп бижимел дыңнадыын киирбээн.

Үстүнде айыттынган чүүлдерге үндезилээш, «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 38 чүүлүнүң 26 пунктузунуң «в.1» иштики пунктузун, 33 чүүлүнүң 3.3 пунктузун, «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 42 чүүлүнүң 10 кезээниң 3.1. пунктузун, 35 чүүлүнүң 4,2 кезээн удуртулга болдургаш, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының **доктаадыры болза:**

1. «Россияның республиканчы партиязы—Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның регион салбырының депшиткени кандидаттарның республика даңзызында кирген (№3, №2 девискээр бөлүү), Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжының депутаттарынга кандидаттарның бадылаттынган республика даңзызындан Мөңгүн-оол Сынаевич Монгушту үндүрер.

2. Бо доктаалды Тыва Республиканың округ соңгулда комиссияларынче, а ол ышкаш «Россияның республиканчы партиязы—Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның регион салбырының төлээлеткен кижизинче чорудар.

3. Бо доктаалды парлаары-биле массалыг информация чепсектеринче чорудар болгаш Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының Интернет-сайтызынга киирер.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазы Б.Д. Ондар.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының секретары М.Ш.Самбала.

«Россияның республиканчы партиязы—Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның Тыва Республикада регион салбырының депшиткени Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжынга депутадынга кандидат Орлан Шыдыраевич Монгушту кандидаттарның бадылаттынган республика дыңзызындан үндүрериниң дугайында

2014 чылдың август 8 №90/481-6 Кызыл хоорай

«Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 38 чүүлүнүң 26 пунктузунуң «в.1» иштики пунктузунга дүүштүр кандидатты кандидаттарның бадылаттынган даңзызындан үндүрериниң барымдааларының бирээзи болза, күрүне эрге-чагыргазының федералдыг органнарынче, Россия Федерациязының субъектилериниң күрүне эрге-чагырга органнарынче соңгулдалар үезинде «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 33 чүүлүнүң 3.3 пунктузунда доктаадып тургускан негелделерни кандидаттың сагываны болур.

«Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 33 чүүлүнүң 3.3 пунктузунда айыткаңын езугаар алырга, күрүне эрге-чагыргазының федералдыг органнарынче, Россия Федерациязының субъектилериниң күрүне эрге-чагырга органнарынче соңгулдаларын, муниципалдыг районнарның баштыңнарының болгаш хоорай округтарының баштыңнарының соңгулдаларын эрттирип турар үеде кандидат кандидатты, кандидаттарның даңзызын бүрүткээринге эргежок чугула документилерни киирип турар үеде агар санын (салыышкыннарын) хаар, Россия Федерациязының девискээринден аңгы черде даштыкы банкыларга бар акша-хөреңгизин болгаш үнелиг чүүлдерни шыгжаарын соксадыр болгаш (азы) даштыкы саң-хөө ажыл-агыйны чорудар чүүлдерни болдурбас ужурлуг.

«Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 42 чүүлүнүң 10 кезээниң 3.1 пунктузунга дүүштүр кандидатты бадылаттынган республика даңзызындан үндүрериниң барымдааларының бирээзи болза, «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 33 чүүлүнүң 3.3 пунктузунда доктаадып тургускан негелделерни сагываан дээрзин тодараткан.

«Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 35 чүүлүнүң 4.2 кезээнге дүүштүр кандидаттарның республика даңзызынче кирген кандидат кандидаттарның даңзызын бүрүткээринге эргежок чугула документилерни киирип турар үеде агар санын (салыышкыннарын) хаар, Россия Федерациязының девискээринден аңгыда турар даштыкы банкыларга бар акша-хөреңгизин болгаш үнелиг чүүлдерни шыгжаарын соксадыр болгаш (азы) даштыкы саң-хөө ажыл-агыйны чорудар чүүлдерни болдурбас ужурлуг.

«Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 40 чүүлүнүң 2 кезээнге дүүштүр кандидаттарның республика даңзызын бүрүткедири-биле соңгулда каттыжыышкынының төлээлеткен төлээзи бадылаашкынга чедир 45 хонуктан 18 шакка чедир «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 42 чүүлүнүң 3 кезээнде айыттынган шиитпирни, а ол ышкаш кандидаттарның республика даңзызын бадылаан соонда, аңаа болган өскерилгелерниң дугайында медээлерни (бир эвес айыттынган өскерилгелерни киирген таварылгада) болгаш «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 35 чүүлүнүң 1,4 болгаш 13 кезектеринге дүүштүр мурнунда киргени республика даңзызында кандидат бүрүзүнүң дугайында медээлерде өскерилгелерни (айыттынган өскерилгелерни киирген таварылгада) болгаш кандидат бүрүзүнден кандидатта агар саннар (салыышкыннар) чок, Россия Федерациязының девискээринден дашкаар даштыкы банкыларда акша-хөреңгини болгаш үнелиг чүүлдерни шыгжавайн турар, даштыкыда саң-хөө чүүлдерин ажыглавайн турар деп дыңнадыгны киирер ужурлуг.

2014 чылдың 06.11-де Тыва Республиканың Соңгулда комисиязының №77/388-6 доктаалы-биле бадылааны «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжының депутаттарының соңгулдаларын белеткээриниң болгаш эрттирериниң талазы-биле хемчеглерниң календарь планының» 25 иштики пунктузун езугаар республика даңзызын бүрүткээри-биле документилерни Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязынче 2014 чылдың июль 30-ниң тус черннии-биле 18 шактан орайтатпайн киирер ужурлуг.

Ынчангаш «Россияның республиканчы партиязы—Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның регион салбырының төлээлеткен төлээзи Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязынче кандидаттарның республика даңзызын бүрүткедири-биле документилерни киирип тургаш, О.Ш Монгуштуң «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 40 чүүлүнүң 2 кезээнде доктаадып тургускан Россия Федерациязының девискээринден дашкаар агар саны (салыышкыннары) чок, даштыкы банкыларда акша-хөреңгини болгаш үнелиг чүүлдерни шыгжавайн турар, даштыкыда саң-хөө чүүлдерин ажыглавайн турар деп бижимел дыңнадыын киирбээн.

Үстүнде айыттынган чүүлдерге үндезилээш, «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 38 чүүлүнүң 26 пунктузунуң «в.1» иштики пунктузун, 33 чүүлүнүң 3.3 пунктузун, «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 42 чүүлүнүң 10 кезээниң 3.1 пунктузун, 35 чүүлүнүң 4,2 кезээн удуртулга болдургаш, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының **доктаадыры болза:**

1. «Россияның республиканчы партиязы—Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның регион салбырының депшиткени кандидаттарның республика даңзызында кирген (№2, №2 девискээр бөлүү), Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжының депутаттарынга кандидаттарның бадылаттынган республика даңзызындан Орлан Шыдыраевич Монгушту үндүрер.

2. Бо доктаалды Тыва Республиканың округ соңгулда комиссияларынче, а ол ышкаш «Россияның республиканчы партиязы—Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның регион салбырының төлээлеткен кижизинче чорудар.

3. Бо доктаалды парлаары-биле массалыг информация чепсектеринче чорудар болгаш Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының Интернет-сайтызынга киирер.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазы Б.Д. Ондар.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының секретары М.Ш.Самбала.

«Россияның республиканчы партиязы—Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның Тыва Республикада регион салбырының депшиткени Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжынга депутадынга кандидат Уран Шкововна Монгушту кандидаттарның бадылаттынган республика дыңзызындан үндүрериниң дугайында

2014 чылдың август 8 №90/482-6 Кызыл хоорай

«Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 38 чүүлүнүң 26 пунктузунуң «в.1» иштики пунктузунга дүүштүр кандидатты кандидаттарның бадылаттынган даңзызындан үндүрериниң барымдааларының бирээзи болза, күрүне эрге-чагыргазының федералдыг органнарынче, Россия Федерациязының субъектилериниң күрүне эрге-чагырга органнарынче соңгулдалар үезинде «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 33 чүүлүнүң 3.3 пунктузунда доктаадып тургускан негелделерни кандидаттың сагываны болур.

«Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 33 чүүлүнүң 3.3 пунктузунда айыткаңын езугаар алырга, күрүне эрге-чагыргазының федералдыг органнарынче, Россия Федерациязының субъектилериниң күрүне эрге-чагырга органнарынче соңгулдаларын, муниципалдыг районнарның баштыңнарының болгаш хоорай округтарының баштыңнарының соңгулдаларын эрттирип турар үеде кандидат кандидатты, кандидаттарның даңзызын бүрүткээринге эргежок чугула документилерни киирип турар үеде агар санын (салыышкыннарын) хаар, Россия Федерациязының девискээринден аңгы черде даштыкы банкыларга бар акша-хөреңгизин болгаш үнелиг чүүлдерни шыгжаарын соксадыр болгаш (азы) даштыкы саң-хөө ажыл-агыйны чорудар чүүлдерни болдурбас ужурлуг.

«Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 42 чүүлүнүң 10 кезээниң 3.1 пунктузунга дүүштүр кандидатты бадылаттынган республика даңзызындан үндүрериниң барымдааларының бирээзи болза, «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 33 чүүлүнүң 3.3 пунктузунда доктаадып тургускан негелделерни сагываны дээрзин тодараткан.

«Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 35 чүүлүнүң 4.2 кезээнге дүүштүр кандидаттарның республика даңзызынче кирген кандидат кандидаттарның даңзызын бүрүткээринге эргежок чугула документилерни киирип турар үеде агар санын (салыышкыннарын) хаар, Россия Федерациязының девискээринден аңгыда турар даштыкы банкыларга бар акша-хөреңгизин болгаш үнелиг чүүлдерни шыгжаарын соксадыр болгаш (азы) даштыкы саң-хөө ажыл-агыйны чорудар чүүлдерни болдурбас ужурлуг.

«Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 40 чүүлүнүң 2 кезээнге дүүштүр кандидаттарның республика даңзызын бүрүткедири-биле соңгулда каттыжыышкынының төлээлеткен төлээзи бадылаашкынга чедир 45 хонуктан 18 шакка чедир «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 42 чүүлүнүң 3 кезээнде айыттынган шиитпирни, а ол ышкаш кандидаттарның республика даңзызын бадылаан соонда, аңаа болган өскерилгелерниң дугайында медээлерни (бир эвес айыттынган өскерилгелерни киирген таварылгада) болгаш «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 35 чүүлүнүң 1,4 болгаш 13 кезектеринге дүүштүр мурнунда киргени республика даңзызында кандидат бүрүзүнүң дугайында медээлерде өскерилгелерни (айыттынган өскерилгелерни киирген таварылгада) болгаш кандидат бүрүзүнден кандидатта агар саннар (салыышкыннар) чок, Россия Федерациязының девискээринден дашкаар даштыкы банкыларда акша-хөреңгини болгаш үнелиг чүүлдерни шыгжавайн турар, даштыкыда саң-хөө чүүлдерин ажыглавайн турар деп дыңнадыгны киирер ужурлуг.

2014 чылдың 06.11-де Тыва Республи-
каның Соңгулда комисиязының №77/388-6
доктаалы-биле бадылааны «Тыва Республи-
каның Дээди Хуралының (парламентизиниң)
ийиги чыыжының депутаттарының соңгулда-
ларын белеткээриниң болгаш эрттирериниң
талазы-биле хемчеглерниң календарь планы-
ның» 25 иштики пунктузун езугаар респуб-
лика даңзызын бүрүткээри-биле докумен-
тилерни Тыва Республиканың Соңгулда ко-
миссиязынче 2014 чылдың июль 30-нің тус
черни-биле 18 шактан орайтатпайн киирер
ужурлуг.

Ынчангаш, «Россияның республикан-
чы партиязы – Чоннуң хосталга партиязы»
политиктиг партияның регион салбырының
төлээлеткен төлээзи Тыва Республиканың
Соңгулда комиссиязынче кандидаттарның
республика даңзызын бүрүткедири-биле до-
кументилерни киирип турган У.Ш.Монгуштуң
«Тыва Республиканың Дээди Хуралының
(парламентизиниң) депутаттарының соңгул-
даларының дугайында» Тыва Республика-
ның Хоойлузунуң 40 чүүлүнүң 2 кезээнде
доктаадып тургускан Россия Федерациязы-
ның девискээринден дашкаар агар саны (са-
лыышкыннары) чок, даштыкы банкыларда
акша-хөреңгини болгаш үнелиг чүүлдерни
шыгжавайн турар, даштыкыда саң-хөө чүүл-
дерин ажыглавайн турар деп бижимел дың-
надыын киирбээн.

Үстүнде айыттынган чүүлдерге үндези-
лээш, «Россия Федерациязының хамааты-
ларының соңгулда эргелериниң болгаш ре-
ферендумга киржир эргезиниң кол-кол ма-
гадылалдарының дугайында» Федералдыг
хоойлунуң 38 чүүлүнүң 26 пунктузунуң «в.1»
иштики пунктузун,33 чүүлүнүң 3.3 пунктузун,
«Тыва Республиканың Дээди Хуралының
(парламентизиниң) депутаттарының соңгул-
даларының дугайында» Тыва Республиканың
Хоойлузунуң 42 чүүлүнүң 10 кезээниң 3.1.
пунктузун, 35 чүүлүнүң 4,2 кезээн удуртулга
болдурганш, Тыва Республиканың Соңгулда
комиссиязының **доктаадыры болза:**

1. «Россияның республиканчы партия-
зы – Чоннуң хосталга партиязы» политик-
тиг партияның регион салбырының депшит-
кени кандидаттарның республика даңзызын-
да кирген (№5,№2 девискээр бөлүү), Тыва
Республиканың Дээди Хуралының (парла-
ментизиниң) ийиги чыыжының депутаттарын-
га кандидаттарның бадылаттынган республи-
ка даңзызындан Уран Шкововна Монгушту
үндүрер.

2. Бо доктаалды Тыва Республика-
ның округ соңгулда комиссияларынче, а ол
ышкаш «Россияның республиканчы партия-
зы – Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг
партияның регион салбырының төлээлеткен
кижизинче чорудар.

3. Бо доктаалды парлаары-биле мас-
салыг информация чепсектеринче чорудар
болгаш Тыва Республиканың Соңгулда ко-
миссиязының Интернет-сайтызынга киирер.

**Тыва Республиканың Соңгулда комис-
сиязының даргазы Б.Д. ОНДАР.**

**Тыва Республиканың Соңгулда комис-
сиязының секретары М. Ш. САМБАЛА.**

«Россияның республиканчы партиязы – Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның Тыва Республикада регион салбырының депшиткени Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжынга депутадынга кандидат Роман Владимирович Неволинни кандидаттарның бадылаттынган республика дыңзызындан үндүрериниң дугайында

2014 чылдың август 8 №90/483-6 Кызыл хоорай

«Россия Федерациязының хамаатыла-
рының соңгулда эргелериниң болгаш ре-
ферендумга киржир эргезиниң кол-кол ма-
гадылалдарының дугайында» Федералдыг
хоойлунуң 38 чүүлүнүң 26 пунктузунуң «в.1»
иштики пунктузунга дүүштүр кандидатты
кандидаттарның бадылаттынган даңзызын-
дан үндүрериниң барымдааларының бирээ-
зи болза, күрүне эрге-чагыргазының феде-
ралдыг органнарынче, Россия Федерация-
зының субъектилериниң күрүне эрге-чагырга
органнарынче соңгулдалар үезинде «Россия
Федерациязының хамаатыларының соңгулда
эргелериниң болгаш референдумга киржир
эргезиниң кол-кол магадылалдарының ду-
гайында» Федералдыг хоойлунуң 33 чүүлү-
нүң 3.3 пунктузунда доктаадып тургускан не-
гелделерни кандидаттың сагываанны болур.

«Россия Федерациязының хамаатылары-
ның соңгулда эргелериниң болгаш референ-
думга киржир эргезиниң кол-кол магадылал-
дарының дугайында» Федералдыг хоойлу-
нуң 33 чүүлүнүң 3.3 пунктузунда айытканын
езугаар алырга, күрүне эрге-чагыргазының
федералдыг органнарынче, Россия Феде-
рациязының субъектилериниң күрүне эрге-
чагырга органнарынче соңгулдаларын, му-
ниципалдыг районнарның баштыңнарының
болгаш хоорай округтарының баштыңна-
рының соңгулдаларын эрттирип турар үеде
кандидат кандидатты, кандидаттарның даң-
зызын бүрүткээринге эргежок чугула доку-
ментилерни киирип турар үеде агар санын
(салыышкыннарын) хаар, Россия Федерация-
зының девискээринден аңгы черде даштыкы
банкыларга бар акша-хөреңгизин болгаш
үнелиг чүүлдерни шыгжаарын соксадыр
болгаш (азы) даштыкы саң-хөө ажыл-агыйны
чорудар чүүлдерни болдурбас ужурлуг.

«Тыва Республиканың Дээди Хуралының
(парламентизиниң) депутаттарының соңгул-
даларының дугайында» Тыва Республика-
ның Хоойлузунуң 42 чүүлүнүң 10 кезээниң
3.1 пунктузунга дүүштүр кандидатты бады-
латтынган республика даңзызындан үндү-
рериниң барымдааларының бирээзи болза,
«Россия Федерациязының хамаатыларының
соңгулда эргелериниң болгаш референдумга
киржир эргезиниң кол-кол магадылалдары-
ның дугайында» Федералдыг хоойлунуң 33
чүүлүнүң 3.3 пунктузунда доктаадып тургус-
кан негелделерни сагываанны дээрзин тода-
раткан.

«Тыва Республиканың Дээди Хуралының
(парламентизиниң) депутаттарының соңгул-
даларының дугайында» Тыва Республика-
ның Хоойлузунуң 35 чүүлүнүң 4.2 кезээнге
дүүштүр кандидаттарның республика даңзы-
зынче кирген кандидат кандидаттарның даң-
зызын бүрүткээринге эргежок чугула доку-
ментилерни киирип турар үеде агар санын
(салыышкыннарын) хаар, Россия Федерация-
зының девискээринден аңгыда турар дашты-
кы банкыларга бар акша-хөреңгизин болгаш
үнелиг чүүлдерни шыгжаарын соксадыр
болгаш (азы) даштыкы саң-хөө ажыл-агыйны
чорудар чүүлдерни болдурбас ужурлуг.

«Тыва Республиканың Дээди Хуралының
(парламентизиниң) депутаттарының соңгул-
даларының дугайында» Тыва Республиканың
Хоойлузунуң 40 чүүлүнүң 2 кезээнге дүүш-
түр кандидаттарның республика даңзызын
бүрүткедири-биле соңгулда каттыжыышкы-
нының төлээлеткен төлээзи бадылаашкын-
га чедир 45 хонуктан 18 шакка чедир «Тыва
Республиканың Дээди Хуралының (парла-
ментизиниң) депутаттарының соңгулдалары-
ның дугайында» Тыва Республиканың Хоой-
лузунуң 42 чүүлүнүң 3 кезээнде айыттынган
шиитпирни, а ол ышкаш кандидаттарның
республика даңзызын бадылаан соонда аңаа
болган өскерилгелерниң дугайында медээ-
лерни (бир эвес айыттынган өскерилгелерни
киирген таварылгада) болгаш «Тыва Респуб-
ликаның Дээди Хуралының (парламентизи-
ниң) депутаттарының соңгулдаларының ду-
гайында» Тыва Республиканың Хоойлузу-
нуң 35 чүүлүнүң 1,4 болгаш 13 кезектеринге
дүүштүр мурнунда киргени республика даң-
зызында кандидат бүрүзүнүң дугайында ме-
дээлерде өскерилгелерни (айыттынган өске-
рилгелерни киирген таварылгада) болгаш
кандидат бүрүзүнден кандидатта агар сан-
нар (салыышкыннар) чок, Россия Федера-
циязының девискээринден дашкаар дашты-
кы банкыларда акша-хөреңгини болгаш үне-
лиг чүүлдерни шыгжавайн турар, даштыкыда
саң-хөө чүүлдерин ажыглавайн турар деп
дыңнадыгны киирер ужурлуг.

2014 чылдың 06.11-де Тыва Республика-
ның Соңгулда комиссиязының №77/388-6
доктаалы-биле бадылааны «Тыва Республи-
каның Дээди Хуралының (парламентизиниң)
ийиги чыыжының депутаттарының соңгулда-
ларын белеткээриниң болгаш эрттирериниң
талазы-биле хемчеглерниң календарь планы-
ның» 25 иштики пунктузун езугаар респуб-
лика даңзызын бүрүткээри-биле докумен-
тилерни Тыва Республиканың Соңгулда ко-
миссиязынче 2014 чылдың июль 30-нің тус
черни-биле 18 шактан орайтатпайн киирер
ужурлуг.

Ынчангаш, «Россияның республикан-
чы партиязы – Чоннуң хосталга партиязы»
политиктиг партияның регион салбырының
төлээлеткен төлээзи Тыва Республиканың
Соңгулда комиссиязынче кандидаттарның
республика даңзызын бүрүткедири-биле до-
кументилерни киирип турган Р.В.Неволинниң
«Тыва Республиканың Дээди Хуралының
(парламентизиниң) депутаттарының соңгул-
даларының дугайында» Тыва Республика-
ның Хоойлузунуң 40 чүүлүнүң 2 кезээнде
доктаадып тургускан Россия Федерациязы-
ның девискээринден дашкаар агар саны (са-
лыышкыннары) чок, даштыкы банкыларда
акша-хөреңгини болгаш үнелиг чүүлдерни
шыгжавайн турар, даштыкыда саң-хөө чүүл-
дерин ажыглавайн турар деп бижимел дың-
надыын киирбээн.

Үстүнде айыттынган чүүлдерге үндези-
лээш, «Россия Федерациязының хамааты-
ларының соңгулда эргелериниң болгаш ре-
ферендумга киржир эргезиниң кол-кол ма-
гадылалдарының дугайында» Федералдыг
хоойлунуң 38 чүүлүнүң 26 пунктузунуң «в.1»
иштики пунктузун,33 чүүлүнүң 3.3 пунктузун,
«Тыва Республиканың Дээди Хуралының
(парламентизиниң) депутаттарының соңгул-
даларының дугайында» Тыва Республиканың
Хоойлузунуң 42 чүүлүнүң 10 кезээниң 3.1.
пунктузун, 35 чүүлүнүң 4,2 кезээн удуртулга
болдурганш, Тыва Республиканың Соңгулда
комиссиязының **доктаадыры болза:**

1. «Россияның республиканчы партия-
зы – Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг
партияның регион салбырының депшитке-
ни кандидаттарның республика даңзызында
кирген (№6,№2 девискээр бөлүү), Тыва Рес-
публиканың Дээди Хуралының (парламен-
тизиниң) ийиги чыыжының депутаттарынга
кандидаттарның бадылаттынган республика
даңзызындан Роман Владимирович Нево-
линни үндүрер.

2. Бо доктаалды Тыва Республиканың
округ соңгулда комиссияларынче, а ол
ышкаш «Россияның республиканчы партия-
зы – Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг
партияның регион салбырының төлээлеткен
кижизинче чорудар.

3. Бо доктаалды парлаары-биле масса-
лыг информация чепсектеринче чорудар
болгаш Тыва Республиканың Соңгулда ко-
миссиязының Интернет-сайтызынга киирер.

**Тыва Республиканың Соңгулда комис-
сиязының даргазы Б.Д. ОНДАР.**

**Тыва Республиканың Соңгулда комис-
сиязының секретары М. Ш. САМБАЛА.**

«Россияның республиканчы партиязы – Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның Тыва Республикада регион салбырының депшиткени Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжынга депутадынга кандидат Вячеслав Монгушович Оолчукайны кандидаттарның бадылаттынган республика дыңзызындан үндүрериниң дугайында

2014 чылдың август 8 №90/484-6 Кызыл хоорай

«Россия Федерациязының хамаатыла-
рының соңгулда эргелериниң болгаш ре-
ферендумга киржир эргезиниң кол-кол ма-
гадылалдарының дугайында» Федералдыг
хоойлунуң 38 чүүлүнүң 26 пунктузунуң «в.1»
иштики пунктузунга дүүштүр кандидатты
кандидаттарның бадылаттынган даңзызын-
дан үндүрериниң барымдааларының бирээ-
зи болза, күрүне эрге-чагыргазының феде-
ралдыг органнарынче, Россия Федерация-
зының субъектилериниң күрүне эрге-чагырга
органнарынче соңгулдалар үезинде «Россия
Федерациязының хамаатыларының соңгулда
эргелериниң болгаш референдумга киржир
эргезиниң кол-кол магадылалдарының ду-
гайында» Федералдыг хоойлунуң 33 чүүлү-
нүң 3.3 пунктузунда доктаадып тургускан не-
гелделерни кандидаттың сагываанны болур.

«Россия Федерациязының хамаатылары-
ның соңгулда эргелериниң болгаш референ-
думга киржир эргезиниң кол-кол магадылал-
дарының дугайында» Федералдыг хоойлу-
нуң 33 чүүлүнүң 3.3 пунктузунда айытканын
езугаар алырга, күрүне эрге-чагыргазының
федералдыг органнарынче, Россия Феде-
рациязының субъектилериниң күрүне эрге-
чагырга органнарынче соңгулдаларын, му-
ниципалдыг районнарның баштыңнарының
болгаш хоорай округтарының баштыңна-
рының соңгулдаларын эрттирип турар үеде
кандидат кандидатты, кандидаттарның даң-
зызын бүрүткээринге эргежок чугула доку-
ментилерни киирип турар үеде агар санын
(салыышкыннарын) хаар, Россия Федерация-
зының девискээринден аңгы черде даштыкы
банкыларга бар акша-хөреңгизин болгаш
үнелиг чүүлдерни шыгжаарын соксадыр
болгаш (азы) даштыкы саң-хөө ажыл-агыйны
чорудар чүүлдерни болдурбас ужурлуг.

«Тыва Республиканың Дээди Хуралының
(парламентизиниң) депутаттарының соңгул-
даларының дугайында» Тыва Республика-
ның Хоойлузунуң 42 чүүлүнүң 10 кезээниң
3.1 пунктузунга дүүштүр кандидатты бады-
латтынган республика даңзызындан үндү-
рериниң барымдааларының бирээзи болза,
«Россия Федерациязының хамаатыларының
соңгулда эргелериниң болгаш референдумга
киржир эргезиниң кол-кол магадылалдары-
ның дугайында» Федералдыг хоойлунуң 33
чүүлүнүң 3.3 пунктузунда доктаадып тургус-
кан негелделерни сагываанны дээрзин тода-
раткан.

«Тыва Республиканың Дээди Хуралының
(парламентизиниң) депутаттарының соңгул-
даларының дугайында» Тыва Республика-
ның Хоойлузунуң 35 чүүлүнүң 4.2 кезээнге
дүүштүр кандидаттарның республика даңзы-
зынче кирген кандидат кандидаттарның даң-
зызын бүрүткээринге эргежок чугула доку-
ментилерни киирип турар үеде агар санын
(салыышкыннарын) хаар, Россия Федерация-
зының девискээринден аңгыда турар дашты-
кы банкыларга бар акша-хөреңгизин болгаш
үнелиг чүүлдерни шыгжаарын соксадыр
болгаш (азы) даштыкы саң-хөө ажыл-агыйны
чорудар чүүлдерни болдурбас ужурлуг.

«Тыва Республиканың Дээди Хуралының
(парламентизиниң) депутаттарының соңгул-
даларының дугайында» Тыва Республиканың
Хоойлузунуң 40 чүүлүнүң 2 кезээнге дүүш-
түр кандидаттарның республика даңзызын
бүрүткедири-биле соңгулда каттыжыышкы-
нының төлээлеткен төлээзи бадылаашкын-
га чедир 45 хонуктан 18 шакка чедир «Тыва
Республиканың Дээди Хуралының (парла-
ментизиниң) депутаттарының соңгулдалары-
ның дугайында» Тыва Республиканың Хоой-
лузунуң 42 чүүлүнүң 3 кезээнде айыттынган
шиитпирни, а ол ышкаш кандидаттарның
республика даңзызын бадылаан соонда аңаа
болган өскерилгелерниң дугайында медээ-
лерни (бир эвес айыттынган өскерилгелерни
киирген таварылгада) болгаш «Тыва Респуб-
ликаның Дээди Хуралының (парламентизи-
ниң) депутаттарының соңгулдаларының ду-
гайында» Тыва Республиканың Хоойлузу-
нуң 35 чүүлүнүң 1,4 болгаш 13 кезектеринге
дүүштүр мурнунда киргени республика даң-
зызында кандидат бүрүзүнүң дугайында ме-
дээлерде өскерилгелерни (айыттынган өске-
рилгелерни киирген таварылгада) болгаш
кандидат бүрүзүнден кандидатта агар сан-
нар (салыышкыннар) чок, Россия Федера-
циязының девискээринден дашкаар дашты-
кы банкыларда акша-хөреңгини болгаш үне-
лиг чүүлдерни шыгжавайн турар, даштыкыда
саң-хөө чүүлдерин ажыглавайн турар деп
дыңнадыгны киирер ужурлуг.

2014 чылдың 06.11-де Тыва Республи-
каның Соңгулда комисиязының №77/388-6
доктаалы-биле бадылааны «Тыва Республи-
каның Дээди Хуралының (парламентизиниң)
ийиги чыыжының депутаттарының соңгулда-
ларын белеткээриниң болгаш эрттирериниң
талазы-биле хемчеглерниң календарь планы-
ның» 25 иштики пунктузун езугаар респуб-
лика даңзызын бүрүткээри-биле докумен-
тилерни Тыва Республиканың Соңгулда ко-
миссиязынче 2014 чылдың июль 30-нің тус
черни-биле 18 шактан орайтатпайн киирер
ужурлуг.

Ынчангаш, «Россияның республикан-
чы партиязы – Чоннуң хосталга партиязы»
политиктиг партияның регион салбырының
төлээлеткен төлээзи Тыва Республиканың
Соңгулда комиссиязынче кандидаттар-
ның республика даңзызын бүрүткеди-
ри-биле документилерни киирип турган
В.М.Оолчукайның «Тыва Республиканың
Дээди Хуралының (парламентизиниң) депу-
таттарының соңгулдаларының дугайында»
Тыва Республиканың Хоойлузунуң 40 чүүлү-
нүң 2 кезээнде доктаадып тургускан Россия
Федерациязының девискээринден дашкаар
агар саны (салыышкыннары) чок, даштыкы
банкыларда акша-хөреңгини болгаш үнелиг
чүүлдерни шыгжавайн турар, даштыкыда
саң-хөө чүүлдерин ажыглавайн турар деп
бижимел дыңнадыын киирбээн.

Үстүнде айыттынган чүүлдерге үндези-
лээш, «Россия Федерациязының хамааты-
ларының соңгулда эргелериниң болгаш ре-
ферендумга киржир эргезиниң кол-кол ма-
гадылалдарының дугайында» Федералдыг
хоойлунуң 38 чүүлүнүң 26 пунктузунуң «в.1»
иштики пунктузун,33 чүүлүнүң 3.3 пунктузун,
«Тыва Республиканың Дээди Хуралының
(парламентизиниң) депутаттарының соңгул-
даларының дугайында» Тыва Республиканың
Хоойлузунуң 42 чүүлүнүң 10 кезээниң 3.1.
пунктузун, 35 чүүлүнүң 4,2 кезээн удуртулга
болдурганш, Тыва Республиканың Соңгулда
комиссиязының **доктаадыры болза:**

1. «Россияның республиканчы партия-
зы – Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг
партияның регион салбырының депшитке-
ни кандидаттарның республика даңзызында
кирген (№9,№1 девискээр бөлүү), Тыва Рес-
публиканың Дээди Хуралының (парламен-

тизиниң) ийиги чыыжының депутаттарынга кандидаттарның бадылаттынган республика даңзызындан Вячеслав Монгушович Оолчукайны үндүрер.

2. Бо доктаалды Тыва Республиканың округ соңгулда комиссияларынче, а ол ышкаш «Россияның республиканчы партиязы — Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның регион салбырының төлээлеткен кижизинче чорудар.

3. Бо доктаалды парлаары-биле массалыг информация чепсектеринче чорудар болгаш Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының Интернет-сайтызынга киирер.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазы Б.Д. ОНДАР.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының секретары М. Ш. САМБАЛА.

«Россияның республиканчы партиязы — Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның Тыва Республикада регион салбырының депшиткени Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжынга депутадынга кандидат Андрей Семенович Шумовту кандидаттарның бадылаттынган республика дыңзызындан үндүрериниң дугайында

2014 чылдың август 8 №90/486-6 Кызыл хоорай

«Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 38 чүүлүнүң 26 пунктузунуң «в.1» иштики пунктузунга дүүштүр кандидатты кандидаттарның бадылаттынган даңзызындан үндүрериниң барымдааларының бирээзи болза, күрүне эрге-чагыргазының федералдыг органнарынче, Россия Федерациязының субъектилериниң күрүне эрге-чагырга органнарынче соңгулдалар үезинде «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 33 чүүлүнүң 3.3 пунктузунда доктаадып тургускан негелделерни кандидаттың сагываавы болур.

«Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 33 чүүлүнүң 3.3 пунктузунда айытканын езугаар алырга, күрүне эрге-чагыргазының федералдыг органнарынче, Россия Федерациязының субъектилериниң күрүне эрге-чагырга органнарынче соңгулдаларын, муниципалдыг районнарның баштыңнарының болгаш хоорай округтарының баштыңнарының соңгулдаларын эрттирип турар үеде кандидат кандидатты, кандидаттарның даңзызын бүрүткээринге эргежок чугула документилерни киирип турар үеде агар санын (салыышкыннарын) хаар, Россия Федерациязының девискээринден аңгы черде даштыкы банкыларга бар акша-хөреңгизин болгаш үнелиг чүүлдерни шыгжаарын соксадыр болгаш (азы) даштыкы саң-хөө ажыл-агыйны чорудар чүүлдерни болдурбас ужурлуг.

«Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 42 чүүлүнүң 10 кезээниң 3.1 пунктузунга дүүштүр кандидатты бадылаттынган республика даңзызындан үндүрериниң барымдааларының бирээзи болза, «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 33 чүүлүнүң 3.3 пунктузунда доктаадып тургускан негелделерни сагываан дээрзин тодараткан.

«Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 35 чүүлүнүң 4.2 кезээнге дүүштүр кандидаттарның республика даңзызынче кирген кандидат кандидаттарның даңзызын бүрүткээринге эргежок чугула документилерни киирип турар үеде агар санын (салыышкыннарын) хаар, Россия Федерациязының девискээринден аңгыда турар даштыкы банкыларга бар акша-хөреңгизин болгаш үнелиг чүүлдерни шыгжаарын соксадыр болгаш (азы) даштыкы саң-хөө ажыл-агыйны чорудар чүүлдерни болдурбас ужурлуг.

«Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 40 чүүлүнүң 2 кезээнге дүүштүр кандидаттарның республика даңзызын бүрүткедири-биле соңгулда каттыжыышкынының төлээлеткен төлээзи бадылаашкынга чедир 45 хонуктан 18 шакка чедир «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 42 чүүлүнүң 3 кезээнде айыттынган шиитпирни, а ол ышкаш кандидаттарның республика даңзызын бадылаан соонда аңаа болган өскерилгелерниң дугайында медээлерни (бир эвес айыттынган өскерилгелерни киирген таварылгада) болгаш «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 35 чүүлүнүң 1,4 болгаш 13 кезектеринге дүүштүр мурнунда киргени республика даңзызында кандидат бүрүзүнүң дугайында медээлерде өскерилгелерни (айыттынган өскерилгелерни киирген таварылгада) болгаш кандидат бүрүзүнден кандидатта агар саннар (салыышкыннар) чок, Россия Федерациязының девискээринден дашкаар даштыкы банкыларда акша-хөреңгини болгаш үнелиг чүүлдерни шыгжавайн турар, даштыкыда саң-хөө чүүлдерин ажыглавайн турар деп дыңнадыгны киирер ужурлуг.

2014 чылдың 06.11-де Тыва Республиканың Соңгулда комисиязының №77/388-6 доктаалы-биле бадылааны «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжының депутаттарының соңгулдаларын белеткээриниң болгаш эрттирериниң талазы-биле хемчеглерниң календарь планының» 25 иштики пунктузун езугаар республика даңзызын бүрүткээри-биле документилерни Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязынче 2014 чылдың июль 30-ның тус черник-биле 18 шактан орайтатпайн киирер ужурлуг.

Ынчангаш «Россияның республиканчы партиязы — Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның регион салбырының төлээлеткен төлээзи Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязынче кандидаттарның республика даңзызын бүрүткедири-биле документилерни киирип тургаш, А.С.Шумовтуң «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 40 чүүлүнүң 2 кезээнде доктаадып тургускан Россия Федерациязының девискээринден дашкаар агар саны (салыышкыннары) чок, даштыкы банкыларда акша-хөреңгини болгаш үнелиг чүүлдерни шыгжавайн турар, даштыкыда саң-хөө чүүлдерин ажыглавайн турар деп бижимел дыңнадыын киирбээн.

Үстүнде айыттынган чүүлдерге үндезилээш, «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 38 чүүлүнүң 26 пунктузунуң «в.1» иштики пунктузун, 33 чүүлүнүң 3.3 пунктузун, «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 42 чүүлүнүң 10 кезээниң 3.1. пунктузун, 35 чүүлүнүң 4,2 кезээн удуртулга болдургаш, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының **доктаадыры болза:**

1. «Россияның республиканчы партиязы — Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның регион салбырының депшиткени кандидаттарның республика даңзызында кирген (№15,№1 девискээр бөлүү), Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжының депутаттарынга кандидаттарның бадылаттынган республика даңзызындан Андрей Семенович Шумовту үндүрер.

2. Бо доктаалды Тыва Республиканың округ соңгулда комиссияларынче, а ол ышкаш «Россияның республиканчы партиязы — Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның регион салбырының төлээлеткен кижизинче чорудар.

3. Бо доктаалды парлаары-биле массалыг информация чепсектеринче чорудар болгаш Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының Интернет-сайтызынга киирер.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазы Б.Д. ОНДАР.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының секретары М. Ш. САМБАЛА.

«Россияның республиканчы партиязы — Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның Тыва Республикада регион салбырының депши[...] Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чы[...]га депутадынга кандидат Мерген Борисович Ооржакты кандидаттар[...] бадылаттынган республика дыңзызындан үндүрериниң дугайынд[...]

2014 чылдың август 8 №90/485-6 Кызыл хоорай

«Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 38 чүүлүнүң 26 пунктузунуң «в.1» иштики пунктузунга дүүштүр кандидатты кандидаттарның бадылаттынган даңзызындан үндүрериниң барымдааларының бирээзи болза, күрүне эрге-чагыргазының федералдыг органнарынче, Россия Федерациязының субъектилериниң күрүне эрге-чагырга органнарынче соңгулдалар үезинде «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 33 чүүлүнүң 3.3 пунктузунда доктаадып тургускан негелделерни кандидаттың сагываавы болур.

«Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 33 чүүлүнүң 3.3 пунктузунда айытканын езугаар алырга, күрүне эрге-чагыргазының федералдыг органнарынче, Россия Федерациязының субъектилериниң күрүне эрге-чагырга органнарынче соңгулдаларын, муниципалдыг районнарның баштыңнарының болгаш хоорай округтарының баштыңнарының соңгулдаларын эрттирип турар үеде кандидат кандидатты, кандидаттарның даңзызын бүрүткээринге эргежок чугула документилерни киирип турар үеде агар санын (салыышкыннарын) хаар, Россия Федерациязының девискээринден аңгы черде даштыкы банкыларга бар акша-хөреңгизин болгаш үнелиг чүүлдерни шыгжаарын соксадыр болгаш (азы) даштыкы саң-хөө ажыл-агыйны чорудар чүүлдерни болдурбас ужурлуг.

«Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 42 чүүлүнүң 10 кезээниң 3.1 пунктузунга дүүштүр кандидатты бадылаттынган республика даңзызындан үндүрериниң барымдааларының бирээзи болза, «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 33 чүүлүнүң 3.3 пунктузунда доктаадып тургускан негелделерни сагываан дээрзин тодараткан.

«Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 35 чүүлүнүң 4.2 кезээнге дүүштүр кандидаттарның республика даңзызынче кирген кандидат кандидаттарның даңзызын бүрүткээринге эргежок чугула документилерни киирип турар үеде агар санын (салыышкыннарын) хаар, Россия Федерациязының девискээринден аңгыда турар даштыкы банкыларга бар акша-хөреңгизин болгаш үнелиг чүүлдерни шыгжаарын соксадыр болгаш (азы) даштыкы саң-хөө ажыл-агыйны чорудар чүүлдерни болдурбас ужурлуг.

«Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 40 чүүлүнүң 2 кезээнге дүүштүр кандидаттарның республика даңзызын бүрүткедири-биле соңгулда каттыжыышкынының төлээлеткен төлээзи бадылаашкынга чедир 45 хонуктан 18 шакка чедир «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 42 чүүлүнүң 3 кезээнде айыттынган шиитпирни, а ол ышкаш кандидаттарның республика даңзызын бадылаан соонда аңаа болган өскерилгелерниң дугайында медээлерни (бир эвес айыттынган өскерилгелерни киирген таварылгада) болгаш «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парла[...] ниң) депутаттарының соңгулдалары[...] гайында» Тыва Республиканың Хо[...] нуң 35 чүүлүнүң 1,4 болгаш 13 кезе[...] дүүштүр мурнунда киргени республ[...] зызында кандидат бүрүзүнүң дугай[...] дээлерде өскерилгелерни (айыттынга[...] рилгелерни киирген таварылгада) [...] кандидат бүрүзүнден кандидатта агар [...] (салыышкыннар) чок, Россия Фед[...] зының девискээринден дашкаар д[...] банкыларда акша-хөреңгини болгаш [...] чүүлдерни шыгжавайн турар, даш[...] саң-хөө чүүлдерин ажыглавайн тур[...] дыңнадыгны киирер ужурлуг.

2014 чылдың 06.11-де Тыва Ре[...] каның Соңгулда комисиязының №7[...] доктаалы-биле бадылааны «Тыва Ре[...] каның Дээди Хуралының (парламент[...] ийиги чыыжының депутаттарының со[...] ларын белеткээриниң болгаш эттир[...] талазы-биле хемчеглерниң календарь [...] ның» 25 иштики пунктузун езугаар [...] лика даңзызын бүрүткээри-биле до[...] тилерни Тыва Республиканың Соңгул[...] миссиязынче 2014 чылдың июль 30-[...] черник-биле 18 шактан орайтатпайн [...] ужурлуг.

Ынчангаш «Россияның респуб[...] чы партиязы — Чоннуң хосталга пар[...] политиктиг партияның регион сал[...] ның төлээлеткен төлээзи Тыва Рес[...] каның Соңгулда комиссиязынче кан[...] тарның республика даңзызын бүрү[...] ри-биле документилерни киирип т[...] М.Б.Ооржактың «Тыва Республи[...] Дээди Хуралының (парламентизиниң) [...] таттарының соңгулдаларының дугай[...] Тыва Республиканың Хоойлузунуң 40 [...] нүң 2 кезээнде доктаадып тургускан Р[...] Федерациязының девискээринден да[...] агар саны (салыышкыннары) чок, даш[...] банкыларда акша-хөреңгини болгаш [...] чүүлдерни шыгжавайн турар, дашт[...] саң-хөө чүүлдерин ажыглавайн турар [...] бижимел дыңнадыын киирбээн.

Үстүнде айыттынган чүүлдерге үн[...] лээш, «Россия Федерациязының хам[...] ларының соңгулда эргелериниң болга[...] ферендумга киржир эргезиниң кол-ко[...] гадылалдарының дугайында» Федера[...] хоойлунуң 38 чүүлүнүң 26 пунктузунуң [...] иштики пунктузун, 33 чүүлүнүң 3.3 пу[...] зун, «Тыва Республиканың Дээди Хур[...] ның (парламентизиниң) депутаттарының [...] гулдаларының дугайында» Тыва Респуб[...] ның Хоойлузунуң 42 чүүлүнүң 10 кезэ[...] 3.1. пунктузун, 35 чүүлүнүң 4,2 кезээн у[...] тулга болдургаш, Тыва Республиканың [...] гулда комиссиязының **доктаадыры бол[...]**

1. «Россияның республиканчы пар[...] зы — Чоннуң хосталга партиязы» полити[...] партияның регион салбырының депши[...] ни кандидаттарның республика даңзыз[...] кирген (№6,№1 девискээр бөлүү), Тыва [...] публиканың Дээди Хуралының (парла[...] тизиниң) ийиги чыыжының депутатта[...] кандидаттарның бадылаттынган республ[...] даңзызындан Мерген Борисович Оорж[...] үндүрер.

2. Бо доктаалды Тыва Республ[...] ның округ соңгулда комиссияларынче, а[...] ышкаш «Россияның республиканчы пар[...] зы — Чоннуң хосталга партиязы» полити[...] партияның регион салбырының төлээле[...] кижизинче чорудар.

3. Бо доктаалды парлаары-биле м[...] салыг информация чепсектеринче чору[...] болгаш Тыва Республиканың Соңгулда [...] миссиязының Интернет-сайтызынга кире[...]

Тыва Республиканың Соңгулда ком[...] сиязының даргазы Б.Д. ОНДАР.

Тыва Республиканың Соңгулда ком[...] сиязының секретары М. Ш. САМБАЛА.

«Россияның республиканчы партиязы—Чоннуң хосталга партиязы» полити[...]тиг партияның Тыва Республикада регион салбырының депшиткени Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжынга депутадынга кандидат Владимир Мыйыс-оолович Иргитти кандидаттарны[...] бадылаттынган республика дыңзызындан үндүрериниң дугайында

2014 чылдың август 8 №90/478-6 Кызыл хоорай

«Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 38 чүүлүнүң 26 пунктузунуң «б» иштики пунктузунга, «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутатта[...] ның соңгулдаларының дугайында» Тыва Ре[...] публиканың Хоойлузунуң 42 чүүлүнүң 10 к[...] зээниң 2 пунктузунга дүүштүр, Россия[...] Тыва Республика талазы-биле ИХЯ-зынд[...] 2014 чылдың 08.04-те кирген №1/1892 х[...]

...ундурериниң барымдааларының бирээзи болза, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының **доктаадыры болза:**

1. «Россияның республиканчы партиязы – Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның регион салбырының депшиткени кандидаттарның республика даңзызында кирген (№14, №2 девискээр бөлүү), Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжының депутаттарынга кандидаттарның бадылаттынган республика даңзызындан Владимир Мыйыс-оолович Иргитти үндүрер.

2. Бо доктаалды Тыва Республиканың девискээр соңгулда комиссияларынче чорудар.

3. Бо доктаалды парлаары-биле массалыг информация чепсектеринче чорудар болгаш Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының Интернет-сайтызынга киирер.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазы Б.Д. ОНДАР.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының секретары М. Ш. САМБАЛА.

«Россияның республиканчы партиязы — Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның Тыва Республикада регион салбырының депшиткени Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжынга депутадынга кандидат Антон Доржаевич Кыргысты кандидаттарның бадылаттынган республика дыңзызындан үндүрериниң дугайында

2014 чылдың август 8 №90/ 479-6 Кызыл хоорай

«Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 38 чүүлүнүң 26 пунктузунуң «в.1» иштики пунктузунга дүүштүр кандидатты кандидаттарның бадылаттынган даңзызындан үндүрериниң барымдааларының бирээзи болза, күрүне эрге-чагыргазының федералдыг органнарынче, Россия Федерациязының субъектилериниң күрүне эрге-чагырга органнарынче соңгулдалар үезинде «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 33 чүүлүнүң 3.3 пунктузунда доктаадып тургускан негелделерни кандидаттың сагываана болур.

«Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 33 чүүлүнүң 3.3 пунктузунда айытканын ёзугаар алырга, күрүне эрге-чагыргазының федералдыг органнарынче, Россия Федерациязының субъектилериниң күрүне эрге-чагырга органнарынче соңгулдаларын, муниципалдыг районнарның баштыңнарының болгаш хоорай округтарының баштыңнарының соңгулдаларын эрттирип турар үеде кандидат кандидатты, кандидаттарның даңзызын бүрүткээринге эргежок чугула документилерни киирип турар үеде агар санын (салыышкыннарын) хаар, Россия Федерациязының девискээринден аңгы черде даштыкы банкыларга бар акша-хөреңгизин болгаш үнелиг чүүлдерни шыгжаарын соксадыр болгаш (азы) даштыкы саң-хөө ажылдыйны чорудар чүүлдерни болдурбас ужурлуг.

«Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 42 чүүлүнүң 10 кезээниң 1 пунктузунга дүүштүр кандидатты бадылаттынган республика даңзызындан үндүрериниң барымдааларының бирээзи болза, Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 33 чүүлүнүң 3.3 пунктузунда доктаадып тургускан негелделерни сагываны дээрзин тодараткан.

«Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 35 чүүлүнүң 4.2 кезээнге дүүштүр кандидаттарның республика даңзынче кирген кандидат кандидаттарның даңзызын бүрүткээринге эргежок чугула документилерни киирип турар үеде агар санын (салыышкыннарын) хаар, Россия Федерациязының девискээринден аңгыда турар даштыкы банкыларга бар акша-хөреңгизин болгаш үнелиг чүүлдерни шыгжаарын соксадыр болгаш (азы) даштыкы саң-хөө ажылдыйны чорудар чүүлдерни болдурбас ужурлуг.

«Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 40 чүүлүнүң 2 кезээнге дүүштүр кандидаттарның республика даңзызын бүрүткедири-биле соңгулда каттыжыышкының төлээлеткен төлээзи бадылаашкынга чедир 45 хонуктан 18 шакка чедир «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 42 чүүлүнүң 3 кезээнде айыттынган факттыларны, а ол ыышкаш кандидаттарның республика даңзызын бадылаан соонда аңаа кирген өскерилгелерниң дугайында медээлерни (бир эвес айыттынган өскерилгелерни киирген таварылгада) болгаш «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 35 чүүлүнүң 1,4 болгаш 13 кезектеринге дүүштүр мурнунда киргени республика даңзызында кандидат бүрүзүнүң дугайында медээлерде өскерилгелерни (айыттынган өскерилгелерни киирген таварылгада) болгаш кандидат бүрүзүнден кандидатта агар саннар (салыышкыннар) чок, Россия Федерациязының девискээринден дашкаар даштыкы банкыларда акша-хөреңгини болгаш үнелиг чүүлдерни шыгжавайн турар, даштыкыда саң-хөө чүүлдерин ажыглавайн турар деп дыңнадыгны киирер ужурлуг.

2014 чылдың 06.11-де Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының №77/388-6 доктаалы-биле бадылааны «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжының депутаттарының соңгулдаларын белеткээриниң болгаш эрттирериниң талазы-биле хемчеглерниң календарь планының» 25 иштики пунктузун ёзугаар республика даңзызын бүрүткээри-биле документилерни Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязынче 2014 чылдың июль 30-ның тус черлии-биле 18 шактан орайтатпайн киирер ужурлуг.

Ынчангаш, «Россияның республиканчы партиязы — Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның регион салбырының төлээлеткен төлээзи Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязынче кандидаттарның республика даңзызын бүрүткедири-биле документилерни киирип тургаш А.Д.Кыргысты «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 40 чүүлүнүң 2 кезээнде доктаадып тургускан Россия Федерациязының девискээринден дашкаар агар саны (салыышкыннары) чок, даштыкы банкыларда акша-хөреңгини болгаш үнелиг чүүлдерни шыгжавайн турар, даштыкыда саң-хөө чүүлдерин ажыглавайн турар деп бижимел дыңнадыын киирбээн.

Үстүнде айыттынган чүүлдерге үндезилээш, «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 38 чүүлүнүң 26 пунктузунуң «в.1» иштики пунктузун,33 чүүлүнүң 3.3 пунктузун, «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 42 чүүлүнүң 10 кезээниң 3.1. пунктузун, 35 чүүлүнүң 4,2 кезээн удуртулга болдургаш, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының **доктаадыры болза:**

1. «Россияның республиканчы партиязы — Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның регион салбырының депшиткени кандидаттарның республика даңзызында кирген (№15,№2 девискээр бөлүү), Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжының депутаттарынга кандидаттарның бадылаттынган республика даңзызындан Антон Доржаевич Кыргысты үндүрер.

2. Бо доктаалды Тыва Республиканың округ соңгулда комиссияларынче, а ол ышкаш «Россияның республиканчы партиязы — Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның регион салбырының төлээлеткен кижизинче чорудар.

3. Бо доктаалды парлаары-биле массалыг информация чепсектеринче чорудар болгаш Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының Интернет-сайтызынга киирер.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазы Б.Д. ОНДАР.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының секретары М. Ш. САМБАЛА.

«Россияның коммунистери» коммунистиг партиязы» политиктиг партияның соңгулда каттыжыышкынының депшиткени Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжының депутаттарынга кандидаттарның республика даңзызын бүрүткээриниң дугайында

2014 чылдың август 8 №89/ 473-6 Кызыл хоорай

Кандидаттарның республика даңзызын депшидип турар үеде «Россияның коммунистери» коммунистиг партиязы» политиктиг партияның соңгулда каттыжыышкынының «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң, «Тыва Республиканың Дээди Хуралының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң негелделерин сагаанын хынааш, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы дараазында түңнелди үндүрген.

«Россияның коммунистери» коммунистиг партиязы» политиктиг партияның соңгулда каттыжыышкынының Тыва Республика салбырының депшиткени Тыва Республиканың Дээди Хуралының ийиги чыыжынга депутадынга кандидаттарының 2014 чылдың июль 6-да Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының №80/411-6 доктаалы-биле 35 кижи санныг кылдыр бадылааны республика даңзызын депшиткениниң чуруму, бүрүткедир кылдыр киирген документилери «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 33 чүүлүнүң 2, 3 болгаш 31 пунктуларында, «Тыва Республиканың Дээди Хуралының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 40, 41 чүүлдеринде айыттынган негелделерге дүгжүп турар, «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 38 чүүлүнүң 7 чүүлүн, «Тыва Республиканың Дээди Хуралының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 42 чүүлүн удуртулга болдургаш, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының **доктаадыры болза:**

1. «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның соңгулда каттыжыышкынының Тыва Республика салбырының депшиткени Тыва Республиканың Дээди Хуралының ийиги чыыжынга депутадынга кандидаттарының республика даңзызын 33 кижи санныг кылдыр 2014 чылдың август 8-те 16 шак 07 минутада бүрүткээр (мында кошкан).

2. Бүрүткеттирген кандидаттарга доктааттынган чурум ёзугаар долдуртунган шынзылгаларны тыпсыр.

3. Бо доктаалды Тыва Республиканың округ соңгулда комиссияларынче чорудар.

4. Бо доктаалды болгаш кандидаттарның бүрүткеттинген даңзызын парлаары-биле массалыг информация чепсектеринче чорудар болгаш Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының Интернет-сайтызынга киирер.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазы Б.Д. ОНДАР.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының секретары М.Ш. САМБАЛА.

2014 чылдың август 8-те Тыва Республиканың соңгулда комиссиязының №90/ 473-6 доктаалы-биле бүрүткеттинген кандидаттарның республика даңзызы

«Россияның коммунистери» коммунистиг партия» политиктиг партияның соңгулда каттыжыышкынының депшиткени Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжының депутаттарынга кандидаттарның республика даңзызы

НИИТИ-РЕСПУБЛИКА КЕЗЭЭ

1. **Артыш Владимирович Машпалдыр**, 1980 чылда Тыва АССР-ниң Чадаана хоорайга төрүттүнген, Тыва Республиканың Чадаана хоорайда чурттап турар, ортумак тускай эртемниг, «Кызылдың» ПТА Тыва Республиканың күрүнениң унитарлыг бүдүрүлгезиниң директорунуң хүлээлгезин күүседип турар, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның кежигүнү.

КАНДИДАТТАРНЫҢ ДЕВИСКЭЭР БӨЛҮКТЕРИ

№1 девискээр бөлүү

(«Правобережный № 1 — чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң девискээринге дүгжүп турар)

1. **Игорь Александрович Алексеев**, 1966 чылда Красноярск крайның Черногорск хоорайга төрүттүнген, Хакасия Республиканың Черногорск хоорайда чурттап турар, дээди тускай эртемниг, «Стройпласт» КХН-де садыглажыышкын килдизиниң менеджери бооп ажылдап турар, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның кежигүнү.

2. **Лариса Николаевна Андреева**, 1965 чылда Киргиз ССР-ниң Фрунзе хоорайга төрүттүнген, Москва хоорайда чурттап турар, дээди тускай эртемниг, «ВИ ПИ АРТ» КХН-ниң менеджери бооп ажылдап турар, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның кежигүнү.

№2 девискээр бөлүү

(«Автодорожный № 2 — чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң девискээринге дүгжүп турар)

1. **Михаил Владимирович Бочаров**, 1982 чылда төрүттүнген, Хакасия Республиканың Аскиз районунуң Вершина-Теи суурунга төрүттүнген, Хакасия Республиканың Абакан хоорайда чурттап турар, дээди тускай эртемниг, «Приват-ТИМ» КХН-ниң система администратору боол ажылдап турар, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның кежигүнү.

2. **Юрий Александрович Гуськов**, 1936 чылда Хакасия Республиканың Аскиз районунуң Вершина-Теи суурунга төрүттүнген, Москва хоорайда чурттап турар, дээди тускай эртемниг, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның Архангельск облазында Архангельск область салбырының комитет секретары, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның кежигүнү.

№3 девискээр бөлүү

(«Центральный № 3 — чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң девискээринге дүгжүп турар)

1. **Дмитрий Борисович Добровольский**, 1969 чылда Москва облазының Орехово-Зуево хоорайга төрүттүнген, Москва хоорайда чурттап турар, дээди тускай эртемниг, Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның Смоленск облазында Смоленск область салбырының комитединиң бирги секретары, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның кежигүнү.

2. **Сергей Анатольевич Дондо**, 1969 чылда Свердловск хоорайга төрүттүнген, Москва хоорайда чурттап турар, дээди тускай эртемниг, «Улусчу компьютер компаниязы» КХН-ниң юризи, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның кежигүнү.

№4 девискээр бөлүү

(«Первомайский № 4 — чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң девискээринге дүгжүп турар)

1. **Мария Анатольевна Донченко**, 1982 чылда Москва хоорайга төрүттүнген, Москва хоорайда чурттап турар, дээди тускай эртемниг, «ВИ ПИ АРТ» КХН-ниң менеджери, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның кежигүнү.

2. **Афанасий Иванович Еремкин**, 1947 чылда Кемерово облазының Новокузнецк районунуң Шартонка суурга төрүттүнген, Кемерово облазының Новокузнецк хоорайда чурттап турар, дээди тускай эртемниг, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның Кемерово облазында Кемерово область салбырының комитединиң бирги секретары, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның кежигүнү.

№5 девискээр бөлүү

(«Ленинградский № 5 — чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң девискээринге дүгжүп турар)

1. **Евгений Владислваович Жилин**, 1986 чылда Москва облазының Шелково хоорайга төрүттүнген, Москва облазының Шелково хоорайда чурттап турар, дээди тускай эртемниг, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның Москва облазында Москва область салбырының комитединиң бирги секретары, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның кежигүнү.

2. **Юлия Геннадьевна Имаметдинова**, 1967 чылда Москва хоорайга төрүттүнген, Москва хоорайда чурттап турар, дээди тускай эртемниг, «Улусчу компьютер компаниязы» КХН-ниң кол бухгалтери, «Россия-

ның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның кежигүнү.

№6 девискээр бөлүү
(«Восточный № 6 — чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң девискээринге дүгжүп турар)

1. **Алексей Иванович Кирюхин**, 1986 чылда Хакасия Республиканың Саяногорск хоорайга төрүттүнген, Хакасия Республиканың Бейск районда чурттап турар, дээди тускай эртемниг, «ДЕАВИ» ХАН-ның ЭВМ операторý, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның кежигүнү.

2. **Александр Александрович Кримцев**, 1973 чылда Хакасия Республиканың Усть-Абакан районга төрүттүнген, Хакасия Республиканың Усть-Абакан районнуң Усть-Абакан суурда чурттап турар, ортумак тускай эртемниг, «Приват-ТИМ» КХН-ниң чолаачызы, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның кежигүнү.

№7 девискээр бөлүү
(«Барыын-Хемчиктиң № 7 — чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң девискээринге дүгжүп турар)

1. **Анатолий Васильевич Крупин**, 1954 чылда Карелия Республиканың Олонецк районунуң Ильинский суурга төрүттүнген, Санкт-Петербург хоорайда чурттап турар, ортумак тускай эртемниг, «ДЕАВИ» ХАН-ның ЭВМ операторý, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның кежигүнү.

2. **Георгий Константинович Кузнецов**, 1941 чылда Москва хоорайга төрүттүнген, Москва хоорайда чурттап турар, ортумак тускай эртемниг, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның Москва хоорайда Москва хоорай салбырының саң-хөө айтырыгларының талазы-биле комитединиң секретары, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның кежигүнү.

№8 девискээр бөлүү
(«Бай-Тайганың № 8 — чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң девискээринге дүгжүп турар)

1. **Виталий Викторович Либанов**, 1983 чылда Приморье крайның Дальнегорск районунуң Дорожный суурга төрүттүнген, дээди тускай эртемниг, Приморье крайның Дальнегорск районунуң Сержантово суурда чурттап турар, дээди тускай эртемниг, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның Приморье крайда Приморье край салбырының комитединиң бирги секретары, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның кежигүнү.

2. **Татьяна Николаевна Логинова**, 1962 чылда Калинин областының Калинин районунуң Трубино суурга төрүттүнген, Тверь областының Калинин районунуң Орша суурда чурттап турар, ортумак (долу) нийти эртемниг, «ВИ ПИ АРТ» КХН-ниң секретары, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның кежигүнү.

№9 девискээр бөлүү
(«Чөөн-Хемчиктиң № 9 — чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң девискээринге дүгжүп турар)

1. **Георгий Николаевич Москалев**, 1949 чылда Хакасия Республиканың Таштып районунуң Малый Анзас тывыш черинге төрүттүнген, Хакасия Республиканың Таштып районунуң Таштып суурда чурттап турар, ортумак тускай эртемниг, «ДЕАВИ» ХАН-ның садыглаашкын килдизиниң удуртукчузунуң ассистентизи, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның кежигүнү.

2. **Нугзар Владимирович Мусульбес**, 1964 чылда СО АССР-ниң Орджоникидзе хоорайга төрүттүнген, Соңгу Осетия-Алания Республиканың Владикавказ хоорайда чурттап турар, дээди тускай эртемниг, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның Соңгу-Осетия республика салбырының идеология комитединиң секретары, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның кежигүнү.

№10 девискээр бөлүү
(«Сүт-Хөлдүң № 10 — чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң девискээринге дүгжүп турар)

1. **Амзор Шотаевич Наниев**, 1965 чылда СО АССР-ниң Пригород районунуң Тарское суурга төрүттүнген, Соңгу Осетия-Алания Республиканың Пригород районунуң Тарское суурда чурттап турар, дээди тускай эртемниг, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның Соңгу-Осетия республика салбырының организастыг ажылдар талазы-биле комитединиң секретары, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның кежигүнү.

2. **Маргарита Андреевна Насонова**, 1989 чылда Москва хоорайга төрүттүнген, Москва хоорайда чурттап турар, дээди тускай эртемниг, «Кельт» КХН-ниң садыглажыышкын килдизиниң менеджери, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның кежигүнү.

№11 девискээр бөлүү
(«Чаа-Хөлдүң № 11 — чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң девискээринге дүгжүп турар)

1. **Анатолий Николаевич Нелюбин**, 1981 чылда Киров областының Юрьянск районунуң Загарье суурга төрүттүнген, Киров областының Юрьянск районунуң Гирсово суурда чурттап турар, «Кельт» КХН-ниң айыыл чок чорук килдизиниң удуртукчузу, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның кежигүнү.

2. **Михаил Алексеевич Ноин**, 1955 чылда Тверь областының Бологовск районунуң Острые Клетки суурга төрүттүнген, Тверь областының Калинин районунуң Орша суурда чурттап турар, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның Тверь областында Тверь область салбырының комитединиң ийиги секретары, Бежецк хоорай депутаттар совединиң депутады, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның кежигүнү.

№12 девискээр бөлүү
(«Улуг-Хемниң № 12 — чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң девискээринге дүгжүп турар)

1. **Алексндр Станиславович Орехов**, 1979 чылда Иваново областының Кинешма хоорайга төрүттүнген, Иваново областының Кинешма хоорайда чурттап турар, дээди тускай эртемниг, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның Иваново областында Иваново область салбырының комитединиң бирги секретары, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның кежигүнү.

2. **Александр Сергеевич Орлов**, 1979 чылда Калининград хоорайга төрүттүнген, Калининград областының Калининград хоорайда чурттап турар, дээди тускай эртемниг, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның Калининград областында Калининград область салбырының комитединиң бирги секретары, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның кежигүнү.

№13 девискээр бөлүү
(«Кызылдың № 13 — чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң девискээринге дүгжүп турар)

1. **Дмитрий Юрьевич Перевязкин**, 1976 чылда Санкт-Петербург хоорайга төрүттүнген, Санкт-Петербург хоорайда чурттап турар, дээди тускай эртемниг, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның Новгород областында Новгород область салбырының комитединиң бирги секретары, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның кежигүнү.

2. **Виктор Николаевич Перов**, 1976 чылда Ленинград областының Сланцы хоорайга төрүттүнген, Ленинград областының Сланцы районунуң Сланцы хоорайда чурттап турар, дээди тускай эртемниг, «Регионнуң аналитика төвү» КХН-ниң чиңгине директору, Ленинград областының Сланцы муниципалдыг районнуң Сланцы хоорай чурттакчылыг чериниң депутаттар совединиң депутады, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның кежигүнү.

№14 девискээр бөлүү
(«Бии-Хемниң № 14 — чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң девискээринге дүгжүп турар)

1. **Ольга Игоревна Перова**, 1984 чылда Ленинград хоорайга төрүттүнген, Санкт-Петербург хоорайда чурттап турар, дээди тускай эртемниг, «ДЕАВИ» ХАН-ның ЭВМ операторý, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның кежигүнү.

2. **Наталия Петровна Петрищева**, 1990 чылда Тамбов областының Первомайский суурга төрүттүнген, Тамбов областының Первомайский районунуң Первомайский суурда чурттап турар, «Приват-ТИМ» КХН-ниң секретары, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның кежигүнү.

№15 девискээр бөлүү
(«Каа-Хемниң № 15 — чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң девискээринге дүгжүп турар)

1. **Александр Георгиевич Подзоров**, 1976 чылда Молдов Республиканың Тирасполь хоорайга төрүттүнген, Саратов областының, Аткарск хоорайда чурттап турар, дээди тускай эртемниг, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның Саратов областында Саратов область салбырының комитединиң секретары, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның кежигүнү.

2. **Александр Борисович Подъященко**, 1971 чылда Красноярск хоорайга төрүттүнген, Красноярск хоорайда чурттап турар, дээди тускай эртемниг, «ДЕАВИ» ХАН-ның фрезеровщиги, «Россияның коммунистери» коммунистиг партия политиктиг партияның кежигүнү.

№16 девискээр бөлүү
(«Эрзинниң № 16 — чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң девискээринге дүгжүп турар)

1. **Алексей Николаевич По**
1980 чылда Киров хоорайга төр
Киров областының Юрьян районуну
во суурда чурттап турар, дээди ту
темниг, «Приват-ТИМ» КХН-ниң к
ги, «Россияның коммунистери» ком
партия политиктиг партияның кежиг

2. **Алексей Александрович П**
1981 чылда Москва областының С
Посад районунуң Торгашино суур
түнген, Москва областының Сергиев
районунуң Шеметово суурда чуртта
ортумак тускай эртемниг, «Улус
пьютер компаниязы» КХН-ниң сист
министратору, «Россияның коммун
коммунистиг партия политиктиг па
кежигүнү.

«РЛДП» политиктиг партияның Тыва регион салбырының соңгулда к
жыышкынының депшиткени Тыва Республиканың Дээди Хуралының (
ментизиниң) ийиги чыыжының депутаттарынга кандидаттарның респу
даңзызын бүрүткээриниң дугайында

2014 чылдың август 8 №90/474-6 Кызыл хоорай

Кандидаттарның республика даңзызын депшидип турар үеде РЛДП политиктиг партияның Тыва регион салбырының соңгулда каттыжыышкынының «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң, «Тыва Республиканың Дээди Хуралының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң негелделерин сагаанын хынааш, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы дараазында түңнелди үндүрген.

РЛДП политиктиг партияның Тыва регион салбырының соңгулда каттыжыышкынының Тыва Республика салбырының депшиткени Тыва Республиканың Дээди Хуралының ийиги чыыжынга депутадынга кандидаттарының 2014 чылдың июль 30-де Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының №84/439-6 доктаалы-биле 21 кижи санныг кылдыр бадылааны республика даңзызын депшиткениниң чуруму, бүрүткедир кылдыр киирген документилери «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 33 чүүлүнүң 2, 3 болгаш 31 пунктуларында, «Тыва Республиканың Дээди Хуралының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 40, 41 чүүлдеринде айыттынган негелделерге дүгжүп турар, «Россия Федерациязы-

ның хамаатыларының соңгулда эргел
болгаш референдумга киржир эр
кол-кол магадылалдарының дугайынд
дералдыг хоойлунуң 38 чүүлүн, «Ты
публиканың Дээди Хуралының со
ларының дугайында» Тыва Республ
Хоойлузунуң 42 чүүлүн удуртулга б
гаш, Тыва Республиканың Соңгулда
сиязының **доктаадыры болза:**

1. «РЛДП» политиктиг партияны
регион соңгулда каттыжыышкынын
регион салбырының депшиткени
Республиканың Дээди Хуралының
чыыжынга депутадынга кандида
ның республика даңзызын 21 кижи
кылдыр 2014 чылдың август 8-те 16
минутада бүрүткээр (мында кошкан).

2. Бүрүткеттирген кандидаттарга
аттынган чурум езугаар долдуртунга
зылгаларны тыпсыр.

3. Бо доктаалды Тыва Республи
округ соңгулда комиссияларынче чору

4. Бо доктаалды болгаш кандид
ның бүрүткеттинген даңзызын парл
биле массалыг информация чепсекте
чорудар болгаш Тыва Республиканың
гулда комиссиязының Интернет-сайты
киирер.

Тыва Республиканың Соңгулда к
сиязының даргазы Б.Д. ОНДАР.
Тыва Республиканың Соңгулда к
сиязының секретары М.Ш. САМБАЛ

2014 чылдың август 8-те Тыва Республиканың соңгулда к
сиязының №90/474-6 доктаалы-биле бүрүткеттинген канди
тарның республика даңзызы

«РЛДП» политиктиг партияның Тыва регион салбырының соңгулда кат
жыышкынының депшиткени Тыва Республиканың Дээди Хуралының (п
ламентизиниң) ийиги чыыжының депутаттарынга кандидаттарның респуб
ка даңзызы

НИИТИ-РЕСПУБЛИКА КЕЗЭЭ

1. **Владимир Вольфович Жириновский**, 1946 чылда Алма-Ата хоорайга төрүттүнген, Москва хоорайда чурттап турар, дээди эртемниг, Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының алдыгы чыыжының Күрүне Думазының депутады, РЛДП – Россияның Либерал-демократтыг партиязының фракциязының удуртукчузу.

2. **Ян Викторович Зелинский**, 1980 чылда Казах ССР-ниң Кокчетав областының Щучинск хоорайга төрүттүнген, Омск областының Омск хоорайда чурттап турар, дээди эртемниг, Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының алдыгы чыыжының Күрүне Думазының депутады, РЛДП – Россияның Либерал-демократтыг партиязының кежигүнү.

3. **Юрий Валерьевич Строганов**, 1985 чылда Киев хоорайга төрүттүнген, Тыва Республика, Кызыл хоорайда чурттап турар, дээди эртемниг, Тываның көдээ ажыл-агыйы техникумунуң программизи, РЛДП – Россияның Либерал-демократтыг политиктиг партиязының Тыва регион салбырының координатору.

ДЕВИСКЭЭР БӨЛҮКТЕРИ

«Первомайский» №4 девискээр бөлүү
(№ 4 девискээр бөлүү)

1. **Игорь Алексеевич Френт**, 1985 чылда Кызыл кожууннуң Каа-Хем суурга төрүттүнген, Тыва Республика, Кызыл хоорайда чурттап турар, тускай ортумак эртемниг, түр када ажылдавайн турар, РЛДП – Россияның Либерал-демократтыг политиктиг партиязының Тыва регион салбырының координаторунуң оралакчызы.

2. **Михаил Викторович Баранов**, 1986 чылда Кызыл хоорайга төрүттүнген, Тыва Республика, Кызыл хоорайда чурттап турар. дээди эртемниг, түр када ажылдавайн турар, РЛДП – Россияның Либерал-демократтыг политиктиг партиязының кежигүнү.

«Восточный» №6 девискээр бө
(№ 6 девискээр бөлүү)

1. **Михаил Алексеевич Компан**
Быков, 1992 чылда Хакасия Респуб
ның Абакан хоорайга төрүттүнген, Х
сия Республиканың Абакан хоорайда ч
тап турар, нийти ортумак эртемниг, түр к
ажылдавайн турар, РЛДП – Россияның
берал-демократтыг политиктиг партиязы
кежигүнү.

2. **Ирина Алексеевна Цепелева**, 1
чылда Кызыл хоорайга төрүттүнген, Т
Республика, Кызыл хоорайда чурттап тур
дээди эртемниг, «Хоорайның чылыд
четкилери» МУБ-туң кадрлар килдизи
начальниги, Россия Федерациязы, РЛДП
Россияның Либерал-демократтыг полити
партиязының кежигүнү.

«Барыын-Хемчик» №8 девискээр
бөлүү
(№ 8 девискээр бөлүү)

1. **Иван Сергеевич Бузиков**, 1983 чы
Красноярск крайның Черногорск хоора
төрүттүнген, Хакасия Республиканың Аба
хоорайда чурттап турар, дээди эртем
«Атлантик Хакасия» КХН-ниң директо
РЛДП – Россияның Либерал-демокра
политиктиг партиязының кежигүнү.

2. **Алексей Владимирович Влади**
ров, 1987 чылда Красноярск крайның Че
ногорск хоорайга төрүттүнген, Хакасия Ре
публиканың Черногорск хоорайда чурт
турар, дээди эртемниг, «Прима» КХН-
директорунуң оралакчызы, РЛДП – Ро
сияның Либерал-демократтыг полити
партиязының кежигүнү.

«Сүт-Хөлдүң» №10 девискээр бө
(№ 10 девискээр бөлүү)

1. **Светлана Юрьевна Пимонова**, 198
чылда Таңды кожууннуң Дүрген суурга төрү
түнген, Красноярск крайның Каратуз рай

нунуң Каратуз суурда чурттап турар, ортумак эртемниг, Хакасия Республиканың Чазаанда Федералдыг Хуралдың алдыгы чыыжының Күрүне Думазының депутадының дузалакчызы, Хакасия Республиканың Дээди Совединиң доктаамал эвес үндезинге депутады, РЛДП – Россияның Либерал-демократтыг политиктиг партиязының кежигүнү.

2. **Юлия Сергеевна Прокопенко**, 1991 чылда Красноярск крайның Ачинск хоорайга төрүттүнген, Хакасия Республиканың Абакан хоорайда чурттап турар, дээди эртемниг, өг-бүле ээзи, РЛДП – Россияның Либерал-демократтыг политиктиг партиязының кежигүнү.

«Чаа-Хөлдүң» №11 девискээр бөлүү
(№11 девискээр бөлүү)

1. **Валерий Николаевич Старостин**, 1972 чылда Красноярск крайның Канск хоорайга төрүттүнген, Хакасия Республика, Усть-Абакан суурда чурттап турар, дээди эртемниг, «ЧОО «Страж-2» КХН-ниң директорунуң оралакчызы, Хакасия Республиканың Дээди Совединиң доктаамал эвес үндезинге депутады, РЛДП – Россияның Либерал-демократтыг политиктиг партиязының кежигүнү.

2. **Дмитрий Валерьевич Христенко**, 1989 чылда Красноярск крайның Шира районунуң Жемчужный суурга төрүттүнген, Хакасия Республика, Шира суурда чурттап турар, дээди эртемниг, түр када ажылдавайн турар, Россия Федерациязы.

«Улуг-Хем» №12 девискээр бөлүү
(№ 12 девискээр бөлүү)

1. **Александр Анатольевич Вознюк**, 1959 чылда Алтай крайның Анисимовка суурга төрүттүнген, Тыва Республика, Улуг-Хем кожууннуң Шагаан-Арыг хоорайда чурттап турар, дээди эртемниг, «Тываэнерго» ААН-ниң инспектору, РЛДП – Россияның Либерал-демократтыг политиктиг партиязының кежигүнү.

2. **Анна Алексеевна Вознюк**, 1960 чылда Кызыл хоорайга төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, тускай ортумак эртемниг, пенсионер, РЛДП – Россияның Либерал-демократтыг политиктиг партиязының кежигүнү.

«Кызыл» №13 девискээр бөлүү
(№ 13 девискээр бөлүү)

1. **Сергей Николаевич Ашанин**, 1956 чылда Красноярск крайның Н-Ингиш районунуң Поскотина суурга төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл кожуунунуң Каа-Хем суурда чурттап турар, тускай ортумак эртемниг, пенсионер, Россия Федерациязы.

2. **Игорь Леонидович Ширяев**, 1981 чылда Москва облазының Щелково хоорайга төрүттүнген, Москва облазының Щелковский районунуң Щелково хоорайда чурттап турар, тускай ортумак эртемниг, Санкт-Петербург хоорайның чагыргазы, Федералдыг Хуралдың алдыгы чыыжының Күрүне Думазының депутадының дузалакчызы, Россия Федерациязы.

«Бии-Хем» №14 девискээр бөлүү
(№ 14 девискээр бөлүү)

1. **Игорь Евгеньевич Говоруха**, 1981 чылда Красноярск крайның Абакан хоорайга төрүттүнген, Хакасия Республиканың Усть-Абакан районунуң Усть-Абакан суурда чурттап турар, ортумак эртемниг, түр када ажылдавайн турар, Россия Федерациязы.

2. **Светлана Семеновна Пономарева**, 1966 чылда Красноярск крайның Шушенск районунуң Салба суурга төрүттүнген, Хакасия Республика, Абакан хоорайда чурттап турар, дээди эртемниг, «Домашний педагог» кадрлар агентилели, директору, Россия Федерациязы.

«Эрзин» №16 девискээр бөлүү
(№ 16 девискээр бөлүү)

1. **Александр Ринатович Хабибуллин**, 1985 чылда Пермь облазының Кизел хоорайга төрүттүнген, Пермь крайның Пермь хоорайда чурттап турар, дээди эртемниг, Санкт-Петербург хоорайның чагыргазында Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының алдыгы чыыжының Күрүне Думазының депутадының дузалакчызы, Россия Федерациязы.

2. **Виктор Павлович Тихонов**, 1991 чылда Украинаның Крым автономнуг республиказының Керчь хоорайга төрүттүнген, Иваново облазының Иваново хоорайда чурттап турар, Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының алдыгы чыыжының Күрүне Думазының Аппарады, Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының алдыгы чыыжының Күрүне Думазының депутадының дузалакчызы, Россия Федерациязы.

«Россияның патриоттары» политиктиг партияның Тыва регион салбырының соңгулда каттыжыышкынының депшиткени Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжының депутаттарынга кандидаттарның республика даңзызын бүрүткээриниң дугайында

2014 чылдың август 8 №90/ 475-6 Кызыл хоорай

Кандидаттарның республика даңзызын депшидип турар үеде «Россияның патриоттары» политиктиг партияның Тыва регион салбырының соңгулда каттыжыышкынының Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң, «Тыва Республиканың Дээди Хуралының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң негелделерин сагаан хынааш, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы дараазында түңнелди үндүрген. «Россияның патриоттары» политиктиг партияның Тыва регион салбырының соңгулда каттыжыышкынының Тыва Республика салбырының депшиткени Тыва Республиканың Дээди Хуралының ийиги чыыжынга депутадынга кандидаттарының 2014 чылдың июнь 30-де Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының №79/405-6 доктаалы-биле 30 кижи санныг кылдыр бадылааны республика даңзызын депшиткениниң чуруму, бүрүткедир кылдыр киирген документилери «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 33 чүүлүнүң 2, 3 болгаш 31 пунктуларында, «Тыва Республиканың Дээди Хуралының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 40, 41 чүүлдеринде айыттынган негелделерге дүгжүп турар, «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 38 чүүлүнүң 7 пунктузун, «Тыва Республиканың Дээди Хуралының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 42 чүүлүн удуртулга болдургаш, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының **доктаадыры болза:**

1. «Россияның патриоттары» политиктиг партияның Тыва регион слбырының соңгулда каттыжыышкынының Тыва Республика салбырының депшиткени Тыва Республиканың Дээди Хуралының ийиги чыыжынга депутадынга кандидаттарының республика даңзызын 23 кижи санныг кылдыр 2014 чылдың август 8-те 16 шак 11 минутада бүрүткээр (мында кошкан).

2. Бүрүткеттирген кандидаттарга доктааттынган чурум езугаар долдуртунган шынзылгаларны тыпсыр.

3. Бо доктаалды Тыва Республиканың округ соңгулда комиссияларынче чорудар.

4. Бо доктаалды болгаш кандидаттарның бүрүткеттинген даңзызын парлаарыбиле массалыг информация чепсектеринче чорудар болгаш Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының Интернет-сайтызынга киирер.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазы Б.Д. ОНДАР.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының секретары М.Ш. САМБАЛА.

2014 чылдың август 8-те Тыва Республиканың соңгулда комиссиязының №90/ 475-6 доктаалы-биле бүрүткеттинген кандидаттарның республика даңзызы

«Россияның патриоттары» политиктиг партияның Тыва регион салбырының соңгулда каттыжыышкынының депшиткени Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжының депутаттарынга кандидаттарның республика даңзызы

НИИТИ-РЕСПУБЛИКА КЕЗЭЭ

1. **Амур Сатович Хоюгбан**, 1950 чылда Тыва автономнуг облазының Шагаан-Арыг хоорайга төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, дээди эртемниг, «Тываның гуманитарлыг шинчилелдер институду» күрүнениң бюджеттиг эртем-шинчилел болгаш өөредилге албан черинниң политология болгаш социология секторунуң удуртукчузунуң оралакчызы, «Россияның патриоттары» политиктиг партияның кежигүнү.

КАНДИДАТТАРНЫҢ ДЕВИСКЭЭР БӨЛҮКТЕРИ

№1 девискээр бөлүү
(«Правобережный № 1 — чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң девискээринге дүгжүп турар)

1. **Любовь Сагдыевна Сендажы**, 1964 чылда Тыва АССР-ниң Бай-Тайга районнуң Тээли суурга төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, дээди эртемниг, Кызыл хоорайның № 2 ортумак нийти өөредилге школазы муниципалдыг бюджеттиң нийти өөредилге албан чериниң орус дыл болгаш литература башкызы, шииттирип чорбаан, «Россияның патриоттары» политиктиг партияның кежигүнү.

№2 девискээр бөлүү
(«Автодорожный № 2 — чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң девискээринге дүгжүп турар)

1. **Владимир Андреевич Петренко**, 1947 чылда Иркутск хоорайга төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, дээди эртемниг, пенсионер, шииттирип чорбаан, «Россияның патриоттары» политиктиг партияның кежигүнү.

№3 девискээр бөлүү
(«Центральный № 3 — чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң девискээринге дүгжүп турар)

1. **Алексей Маадыр-оолович Хоюгбан**, 1976 чылда Тыва Республиканың Улуг-Хем районнуң Иштии-Хем суурга төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, дээди эртемниг, «Тываның политехниктиг техникуму» Тыва Республиканың күрүнениң бюджеттиг профессионал өөредилге албан чериниң бүдүрүлге өөредилгезиниң мастери, шииттирип чорбаан, «Россияның патриоттары» политиктиг партияның кежигүнү.

2. **Чинчи Сергей-ооловна Монгуш**, 1981 чылда Тыва АССР-ниң Барыын-Хемчик районунуң Шекпээр суурунга төрүттүнген, бажың ээзи, шииттирип чорбаан, «Россияның патриоттары» политиктиг партияның кежигүнү.

№4 девискээр бөлүү
(«Первомайский № 4 — чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң девискээринге дүгжүп турар)

1. **Дагба Шойданович Санчыт**, 1940 чылда Тыва Республиканың Улуг-Хем районнуң Чаа-Хөл суурга төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, ортумак тускай эртемниг, пенсионер, шииттирип чорбаан, «Россияның патриоттары» политиктиг партияның кежигүнү.

2. **Айлан Ивановна Сайн-Белек**, 1986 чылда Тыва Республиканың Ак-Довурак хоорайга төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, дээди эртемниг, «Тыва Республиканың Күш-ажыл болгаш социал политика яамызының Мониторинг болгаш анализ төвү» КБА-ның башкарыкчы экономизи, шииттирип чорбаан, «Россияның патриоттары» политиктиг партияның кежигүнү.

№5 девискээр бөлүү
(«Ленинградский № 5 — чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң девискээринге дүгжүп турар)

1. **Кежик Көк-оолович Кужугет**, 1989 чылда Тыва АССР-ниң Ак-Довурак хоорайга төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, ортумак тускай эртемниг, түр када ажылдавайн турар, шииттирип чорбаан, «Россияның патриоттары» политиктиг партияның кежигүнү.

2. **Дмитрий Артынаевич Монгуш**, 1953 чылда Тыва АССР-ниң Улуг-Хем районнуң Чаа-Хөл суурга төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, дээди эртемниг, пенсионер, шииттирип чорбаан, «Россияның патриоттары» политиктиг партияның кежигүнү.

№7 девискээр бөлүү
(«Барыын-Хемчиктиң № 7 — чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң девискээринге дүгжүп турар)

1. **Анзат Севээнович Иргит**, 1976 чылда Тыва АССР-ниң Өвүр районнуң Саглы суурга төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, ортумак тускай эртемниг, түр када ажылдавайн турар, шииттирип чорбаан, «Россияның патриоттары» политиктиг партияның кежигүнү.

№9 девискээр бөлүү
(«Чөөн-Хемчиктиң № 9 — чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң девискээринге дүгжүп турар)

1. **Мижит-Доржу Херел-оолович Сат**, 1964 чылда Тыва АССР-ниң Чөөн-Хемчик районнуң Хөндергей суурга төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, дээди эртемниг, «ЧОО «Рубеж» КХН-ниң кол бухгалтери, шииттирип чорбаан, «Россияның патриоттары» политиктиг партияның кежигүнү.

2. **Лилия Очур-ооловна Даржай**, 1973 чылда Тыва Республиканың Таңды районнуң Межегей суурга төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, дээди эртемниг, түр када ажылдавайн турар, шииттирип чорбаан.

№11 девискээр бөлүү
(«Чаа-Хөлдүң № 11 — чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң девискээринге дүгжүп турар)

1. **Чечена Чыскал-ооловна Монгуш**, 1971 чылда Тыва Республиканың Чадаана хоорайга төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, бажың ээзи, шииттирип чорбаан, «Россияның патриоттары» политиктиг партияның кежигүнү.

2. **Раиса Сааяевна Кужугет**, 1961 чылда Тыва Республиканың Өвүр районнуң Саглы суурга төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, ортумак тускай эртемниг, пенсионер, шииттирип чорбаан, «Россияның патриоттары» политиктиг партияның кежигүнү.

№12 девискээр бөлүү
(«Улуг-Хемниң № 12 — чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң девискээринге дүгжүп турар)

1. **Юрий Викторович Шувакпут**, 1984 чылда Кызыл хоорайга төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, ортумак тускай эртемниг, түр када ажылдавайн турар, шииттирип чорбаан, «Россияның патриоттары» политиктиг партияның кежигүнү.

№13 девискээр бөлүү
(«Кызылдың № 13 — чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң девискээринге дүгжүп турар)

1. **Уран Оттук-ооловна Шаравии**, 1964 чылда Тыва АССР-ниң Өвүр районнуң Саглы суурга төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, ортумак тускай эртемниг, пенсионер, шииттирип чорбаан, «Россияның патриоттары» политиктиг партияның кежигүнү.

2. **Урана Ким-ооловна Конзай-оол**, 1969 чылда Тыва Республиканың Таңды районнуң Бай-Хаак суурга төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл кожууннуң Каа-Хем суурда чурттап турар, дээди эртемниг, түр када ажылдавайн турар, шииттирип чорбаан, «Россияның патриоттары» политиктиг партияның кежигүнү.

№14 девискээр бөлүү
(«Бии-Хемниң № 14 — чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң девискээринге дүгжүп турар)

1. **Анна Биче-ооловна Тюлюш**, 1952 чылда Тыва Республиканың Бай-Тайга районнуң Каргы суурунга төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, пенсионер, шииттирип чорбаан, «Россияның патриоттары» политиктиг партияның кежигүнү.

2. **Аида Каримовна Иргит**, 1993 чылда Кызыл хоорайга төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, ортумак тускай эртемниг, бажың ээзи, шииттирип чорбаан, «Россияның патриоттары» политиктиг партияның кежигүнү.

№15 девискээр бөлүү
(«Каа-Хемниң № 15 — чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң девискээринге дүгжүп турар)

1. **Саида Борисовна Араптан**, 1963 чылда Тыва АССР-ниң Кызыл районнуң Кара-Хаак суурга төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, ортумак тускай эртемниг, пенсионер, шииттирип чорбаан, «Россияның патриоттары» политиктиг партияның кежигүнү.

2. **Чойгана Кок-ооловна Кужугет**, 1987 чылда Тыва АССР-ниң Ак-Довурак хоорайга төрүттүнген, Тыва Республиканың Ак-Довурак хоорайда чурттап турар, ортумак тускай эртемниг, түр када ажыл чок, шииттирип чорбаан, «Россияның патриоттары» политиктиг партияның кежигүнү.

№16 девискээр бөлүү
(«Эрзинниң № 16 — чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң девискээринге дүгжүп турар)

1. **Михаил Буянович Хомушку**, 1953 чылда Тыва Республиканың Улуг-Хем районнуң Аргузун суурга төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, ортумак тускай эртемниг, пенсионер, шииттирип чорбаан, «Россияның патриоттары» политиктиг партияның кежигүнү.

2. **Аржана Александровна Оюн**, 1982 чылда Тыва Республиканың Эрзин районнуң Эрзин суурга төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, дээди эртемниг, пенсионер, шииттирип чорбаан, «Россияның патриоттары» политиктиг партияның кежигүнү.

«Российның республиканчы партиязы—Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның соңгулда каттыжыышкынының депшиткени Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжының депутаттарынга кандидаттарның республика даңзызын бүрүткээриниң дугайында

2014 чылдың август 8 №89/487-6 Кызыл хоорай

Кандидаттарның республика даңзызын депшидип турар үеде «Российның республиканчы партиязы—Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның регион салбырының соңгулда каттыжыышкынының «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң, «Тыва Республиканың Дээди Хуралының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң негелделерин сагаанын хынааш, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы дараазында түңнелди үндүрген.

«Российның республиканчы партиязы--Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның регион салбырының соңгулда каттыжыышкынының депшиткени Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжының депутадынга кандидаттарын 2014 чылдың июль 30-де Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының №85/441-6 доктаалы-биле 21 кижи санныг кылдыр бадылааны республика даңзызын депшиткениниң чуруму, бүрүткедир кылдыр киирген документилери «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 33 чүүлүнүң 2,3 болгаш 31 пунктуларында, «Тыва Республиканың Дээди Хуралының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 40, 41 чүүлдеринде айыттынган негелделерге дүгжүп турар, «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 38 чүүлүнүң 7 пунктузун, «Тыва Республиканың Дээди Хуралының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 42 чүүлүн удуртулга болдургаш, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының **доктаадыры болза:**

1. «Российның республиканчы партиязы--Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның регион салбырының соңгулда каттыжыышкынының депшиткени Тыва Республиканың Дээди Хуралының ийиги чыыжының депутадынга кандидаттарның республика даңзызын 10 кижи санныг кылдыр 2014 чылдың август 8-те 16 шак 41 минутада бүрүткээр (мында кошкан).

2. Бүрүткеттирген кандидаттарга доктааттынган чурум езугаар долдуртунган шынзылгаларны тыпсыр.

3. Бо доктаалды Тыва Республиканың округ соңгулда комиссияларынче чорудар.

4. Бо доктаалды болгаш кандидаттарның бүрүткеттинген даңзызын парлаары-биле массалыг информация чепсектеринче чорудар болгаш Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының Интернет-сайтызынга киирер.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазы Б.Д. Ондар.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының секретары М.Ш. Самбала.

2014 чылдың август 8-те Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязынга бүрүткеттинген кандидаттарның республика даңзызы (№90/487-6 доктаал)

«Российның республиканчы партиязы—Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның регион салбырының соңгулда каттыжыышкынының чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарынга депшиткени Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжының депутаттарынга кандидаттарның республика даңзызы

НИИТИ-РЕСПУБЛИКА КЕЗЭЭ

1. **Владимир Соянович Орус-оол,** 1959 чылда Тес-Хем кожууннуң Самагалдай суурга төрүттүнген, Тыва Республика, Кызыл хоорайда чурттап турар, эртеми дээди, ажылдап (албан хаап) турар чери: «Российның республиканчы партиязы—Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның Тыва Республикада регион салбыры, база бир даргазы, Россия Федерациязы.

2. **Юрий Шыдыраaевич Салчак,** 1958 чылда Бай-Тайга кожууннуң Кызыл-Даг суурга төрүттүнген, Тыва Республика, Кызыл хоорайда чурттап турар, эртеми дээди, ажылдап (албан хаап) турар чери: «Российның республиканчы партиязы--Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның Тыва Республикада регион салбыры, база бир даргазы, Россия Федерациязы.

КАНДИДАТТАРНЫҢ ДЕВИСКЭЭР БӨЛҮКТЕРИ

№2 девискээр бөлүү

1. **Виктория Александровна Шипуля,** 1991 чылда Кызыл хоорайга төрүттүнген, Тыва Республика, Кызыл хоорайда чурттап турар, эртеми ортумак, ажылдап (албан хаап) турар чери: түр ажылдавайн турар, Россия Федерациязы.

№3 девискээр бөлүү

1. **Дмитрий Николаевич Ставничий,** 1984 чылда Чөөн-Хемчик кожууннуң Теве-Хая суурга төрүттүнген, Тыва Республика, Кызыл хоорайда чурттап турар, эртеми ортумак, ажылдап (албан хаап) турар чери: түр ажылдавайн турар, Россия Федерациязы.

№5 девискээр бөлүү

1. **Андрей Петрович Анисимов,** 1974 чылда Ак-Довурак хоорайга төрүттүнген, Кызыл хоорайда чурттап турар, эртеми тускай ортумак, ажылдап азы албан хаап турар чери: «Тарыс» КХН, «Золотой дом» ломбард КХН, директору, чиңгине директору, Россия Федерациязы, «Российның республиканчы партиязы—Чоннуң хосталга партиязы» политиктиг партияның кежигүнү.

№7 девискээр бөлүү

1. **Роман Степанович Монгуш,** 1966 чылда Барыын-Хемчик кожууннуң Кызыл-Мажалык суурга төрүттүнген, Кызыл хоорайда чурттап турар, эртеми дээди, ажылдап (албан хаап) турар чери: түр ажылдавайн турар, Россия Федерациязы.

2. **Геннадий Михайлович Монгуш,** 1972 чылда Барыын-Хемчик кожууннуң Кызыл-Мажалык суурга төрүттүнген, Барыын-Хемчик кожууннуң Кызыл-Мажалык суурда чурттап турар, эртеми дээди, ажылдап (албан хаап) турар чери: түр ажылдавайн турар, Россия Федерациязы.

№14 девискээр бөлүү

1. **Евгений Александрович Ширап,** 1982 чылда Улуг-Хем кожууннуң Чаа-Хөл суурга төрүттүнген, Тыва Республика, Чаа-Хөл суурда чурттап турар, эртеми дээди, ажылдап (албан хаап) турар чери: «Онзагай сегиржип алыышкын федерациязы» регион ниитилели, президент, Россия Федерациязы.

№16 девискээр бөлүү

1. **Владимир Владимирович Орус-оол,** 1984 чылда Кызыл хоорайга төрүттүнген, Тыва Республика, Самагалдай суурда чурттап турар, эртеми дээди, ажылдап (албан хаап) турар чери: түр ажылдавайн турар, Россия Федерациязы.

2. **Дүпчүн-Байырмаа Геннадьевна Кыныраа,** 1981 чылда Кызыл хоорайга төрүттүнген, эртеми дээди, ажылдап (албан хаап) турар чери: түр ажылдавайн турар,

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжының депутаттарының соңгулдаларының талазы-биле соңгулда кампаниязының үезинде Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының чанынга «Соңгукчулар-биле харылзааның изиг шугуму» телефон пунктузунуң ажылын организастаарының дугайында

2014 чылдың август 5 №87/462-6 Кызыл хоорай

Хамаатыларның соңгулда эргелерин боттандырарын болгаш камгалаарын хандырар, соңгукчулар ортузунга медээ-тайылбыр ажылын чорудар, Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжының депутаттарының соңгулдаларынга белеткел чорудуп база эрттирип турар үеде нарын айтырыгларны болгаш чөрүлдээлиг байдалдарны шиитпирлээр, бадылаашкын хүнү 2014 чылдың сентябрь 14-те соңгулдаларның информастыг хандырылгазының талазы-биле девискээр, округ соңгулда комиссияларынга деткимче көргүзер сорулга-биле Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының **доктаадыры болза:**

1. 2014 чылдың август 18-тен эгелеп Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжының депутаттарының соңгулдаларының талазы-биле соңгулда кампаниязының үезинде Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының чанынга «Соңгукчулар-биле харылзааның изиг шугуму» телефон пунктузунуң ажылын организастаар.

2. Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжының 2014 чылдың сентябрь 14-те болур соңгулдаларының соңгулда кампаниязының үезинде Тыва Республканың Соңгулда комиссиязының чанынга «Соңгукчулар-биле харылзааның изиг шугуму» телефон пунктузунуң ажылының чурумун бадылаар (капсырылга).

3. «Соңгукчулар-биле харылзааның изиг шугуму» телефон пунктузунуң ажыттынгаанының дугайында соңгукчуларга дыңнадыр.

4. Бо доктаалдың күүселдезинге контрольду Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчы[...] Фортунага дагзыр.

Тыва Республиканың Соңгулд[а комис]сиязының даргазы Б.Д. Ондар.

Тыва Республиканың Соңг[улда ко]миссиязының секретары М.Ш. С[...]

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыы[...] 2014 чылдың сентябрь 14-те болур соңгулдаларының соңгулда кампан[...] үезинде Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының чанынга «Соңгукчу[...] харылзааның изиг шугуму» телефон пунктузунуң ажылының чуруму

1. Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының чанынга «Соңгукчулар-биле харылзааның изиг шугуму» телефон пунктузун (моон ыңай—«Изиг шугум» телефон пунктузу дээр) хамаатыларның соңгулда эргелерин боттандырар болгаш камгалаар, соңгукчуларның ортузунга медээ-тайылбыр ажылын чорудар, нарын айтырыгларны болгаш чөрүлдээлиг байдалдарны шиитпирлээр сорулга-биле организастап турар.

«Изиг шугум» телефон пунктузу Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжының соңгулдаларын белеткеп база эрттирип турар үеде Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының чанында «Соңгукчулар-биле харылзааның изиг шугуму» телефон пунктузунуң ажылының графигин езугаар Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжының депутаттарының соңгулдаларының талазы-биле соңгулда кампаниязының үезинде ажылдаар.

2. «Изиг шугум» телефон пунктузунуң сорулгалары болза:

— Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжының депутаттарының соңгулдаларының талазы-биле соңгулда кампаниязының эртип турарының дугайында, соңгулда ажыл-херектерин боттандырар хуусаазының болгаш чурумунуң дугайында, кандидаттарның даңзызын депшиткен соңгулда каттыжыышкыннарының дугайында, бүрүткеттирген кандидаттарның дугайында соңгукчуларга дыңнадыры;

—Дээди Хуралдың депутаттарының соңгулдаларының талазы-биле соңгулда кампаниязының үезинде соңгукчулардан кирген соңгулдалар дугайында хоойлу хажыдыышкыннарының фактыларының дугайында медээлерни сайгарары болгаш ажылдап кылыры;

—соңгукчуларның Дээди Хуралдың соңгулдаларынга дорт хамаарылга чок айтырыгларны шиитпирлээриниң чурумунуң талазы-биле сүмелерни бээри, тус-тус күрүне органнарынга, тус чер бот-башкарылга органнарынга дыңнадыры-биле оларны белеткеп кылыры;

—бадылаашкыннарның чаңгыс аай хүнү 2014 чылдың сентябрь 14-те доктаадып тургускан тус чер бот-башкарылга органнарынга соңгулдаларның информастыг хандырылгазының талазы-биле девискээр, участок соңгулда комиссияларынга деткимче көргүзери.

3. «Изиг шугум» телефон пунктузу дараазында адресте тургустунган: Кызыл хоорай, Чүлдүм кудумчузу, бажың 18, каб. 210. «Соңгукчулар-биле изиг шугум харылзаазы» телефон пунктузунуң ажылын ботта[...] биле 8 (294-22) 2-10-09 деп телефон[...] тускайлаан. Дежурный кижиниң а[...] олуду номерлер тодарадыр телефо[...] ды-биле дериттинер.

4. «Изиг шугум» телефон пун[...] ажылын организастаарын Соңгулд[...] сиязының аппарадының Соңгулда к[...] зының даргазының айтыышкыны-[...] муйлаттынган ажылдакчылары ботт[...]

Медээлерни хүлээп алырын бол[...] гукчуларга сүме бээрин Тыва Респуб[...] Соңгулда комиссиязының бадылаар[...] кежигүннери, а ол ышкаш Соңгулд[...] сиязының аппарадының Соңгулда к[...] зының даргазының айтыышкыны-[...] муйлаттынган ажылдакчыларының [...] күүседир.

5. «Изиг шугум» телефон пунк[...] ажылының үезинде алдынган дыңна[...] ол ышкаш хамаатыларга берген ха[...] ның, сүмелерниң, тайылбырларның [...] да медээлерни соңгукчуларның диле[...] учедунуң журналынга киирер.

Бир эвес кирген дыңнадыгга хына[...] немелде тайылбыр негеттинип турар[...] ындыг харыыны дилег киирген кижи[...] чыдар.

Кирген медээлерни хүннүң са[...] болгаш Тыва Республиканың Соңгу[...] миссиязының даргазынче киирер.

6. Хыналда негеттинип турар, [...] хажыдыышкынын чайладыр талаз[...] хемчеглер алыр айтырыгларны шиит[...] риниң талазы-биле хемчеглер алдына[...]

Хыналданың түңнелдериниң дуга[...] дилег киирген хамаатыга бижимел а[...] биле дыңнадыр.

7. «Изиг шугум» телефон пункт[...] ажылының дугайында дыңнадыгны ко[...] кежигүннеринге Соңгулда комисси[...] хуралдарынга дыңнадыр.

Тыва Республиканың Соңгулда к[...] сиязының чанында «Соңгукчулар[...] харылзааның изиг шугуму» телефон [...] тузунуң ажылының графиги

2014 чылдың август
(понедельник-пятница)
08.00-18.00
(суббота-воскресенье)
10.00-18.00

2014 чылдың сентябрь
(хүннүң-не)
08.00-18.00

2014 чылдың сентябрь 13, 14-те
8.00-22.00

Капсырылга 2014 чылдың 08.09-та байдал[...]

(рубль-[...])

Соңгулда каттыжыышкыннарының соңгулда фондуларынче кирген болгаш Т[...] Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ийиги чыыжының депута[...] рының соңгулдаларынга оон чарыгдаттынган акша-хөреңгизиниң ниити түңн[...] дугайында медээлер

(Россия Федерациязының Ажаалга банкызының медээлеринге үндезилээн)

№	Соңгулда каттыжыышкынының ады	Эгезинде турган акша	Кирген акша, шупту	Чарыгдаттынганы, шупту	Артка[...]
1	**«Российның патриоттары»** политиктиг партияның Тыва регион салбырының соңгулда каттыжыышкыны	1050	0	0	1050
2	**«Российның коммунистери коммунистиг партия»** политиктиг партияның соңгулда каттыжыышкыны	10	0	0	10
3	**«Россия Федерациязының Коммунистиг партиязы»** политиктиг партияның Тыва регион салбыры» соңгулда каттыжыышкыны	0	0	0	0
4	**«ЧӨПТҮГ РОССИЯ»** политиктиг партияның Тыва Республикада регион салбырының соңгулда каттыжыышкыны	0	0	0	0
5	**«Российның республиканчы партиязы—Чоннуң хосталга партиязы»** политиктиг партияның Тыва Республикада регион салбырының соңгулда каттыжыышкыны	0	0	0	0
6	Бүгү-российның **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның Тыва регион салбырының соңгулда каттыжыышкыны	0	3300000	771040	25289[...]
7	**«РЛДП»** политиктиг партияның Тыва регион салбырының соңгулда каттыжыышкыны	0	0	0	0

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазы Б.Д. Ондар.

РФ-тиң алдарлыг артизи, Тываның Улустуң хөөмейжизи Конгар-оол Ондарның чырык адынга

ЧҮС ЧЫЛДА ЧАҢГЫС ТӨРҮТТҮНЕР САЛЫМ-ЧАЯАН

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

ДЫҢГЫЛДАЙЫҢ ДЫҢНАЛБАСКА...

Бо кайгамчык кижи чырык
ерден өске өртемчейже «аът-
аныпканындан» бээр бир чыл
рте берген. Ынчалза-даа ооң
ону, эш-өөрү, чоок кижилери
л чидириг-биле кажан-даа эп-
ежип шыдавас, ол болдунмас-
аа ынчаш.

Эрткен чайын Бай-Тайганың
Шивилиг аржаанынга кезек
ижилер дыштанып чораан
ис. Национал театрның ар-
истери — Надежда Наксыл
иле хөй-хөй уран номчулга
онкурстарының тиилекчизи
Мерген Хомушку олар аржаан-
ыларга концерт көргүзер деп
елеткенип турда, Кызылдан
Конгар-оол Борисович Ондар
ок апарган!» деп коргунчуг
едээ ужугуп келирге, чырык
ндүс чаңнык дүшкен-биле
ыей болчук. Чон-биле ужура-
ырынга белеткенип турган ар-
истеривис хып чыткан отче суг
ыпканы-биле дөмей «өжүп»
лган. Аржааннап турган ды-
хөй кижилер К.Б.Ондарны
елгү оруунче үдежири-биле
йгыннарын дораан бускаш,
шиналарынга олурупкаш чо-
кан. Бистер чаа бир-ийи хо-
чоруур улус, ам канчаар,
жааннап артып кагдывыс.
уг артизивисти орнукшудуп
ының соонда, даартазында
трның артистери чон-биле
уражылгазынче үнгеш, «ка-
ыдалдың езулалын» чарлап,
тыышкынын үлешкен чүве.

К.Б. Ондар-биле ужуражып,
аалажып, «Үстүү-Хүрээ»
уг хөгжүм фестивалының,
өөмей» делегей шуулганы-
, Тыва үндезин культура төвү-
дугайында чеже интервью-

Гран-прини Эртине Тумат алган.

аан дээр! Ооң холундан
мейни эки чырыктаны дээш
дүлел бижикти-даа алдым,
ханада азып алган ор мен.

Август 9-та Тыва үнде-
культура төвүнге Конгар-
Ондарның чырык адынга
аскаатканн «Хөөмей-2014»
ерей болуп эрти. Бо улуг
чегни коллегазының, баш-
ының орнун солуп арткан
өмейжилеривис —ТР-ниң
ьтура сайыдының оралак-
ы, Тыва үндезин культу-
төвүнүң директору Алдар
идын, ында уран чүүл удур-
чузу Игорь Көшкендей олар
ептиг удуртуп-башкарып эрт-
генин чүнүң-даа мурнунда

демдеглексеп ор мен. ТР-ниң Культура яамызының болгаш делегейниң «Хөөмей» төвүнүң деткимчези-биле шаңнал-макталдар-даа шыырак, тиилекчилерге база хүндүлүг аалчыларга дээш кылдырган К.Б. Ондарның тураскаал-статуэтказының чаражы-даа аажок, ханы утказыг, ол кижиге езулуг-ла төлептиг ажыл-дыр. Конгар-оол Борисовичиниң өөреникчизи, чаңгыс чер-чурттуу, Тываның Улустуң хөөмейжизи Бады-Доржу Ондар «Хөөмей–2014» мөөрейниң жюризиниң даргазы болуп, башкызының кылып чорааны база бир хүндүлүг хүлээлгезин күүсеткен.

Хөөмей тыва кижиниң ханында дээрзин үш харлыг Алдын-Белек Монгуштуң хөөмейниң бүгү аян-хевирлерин ойнап, күүсеткени бадыткады. Конгар-оол Ондар ышкаш, кайгамчык салым-чаяаны-биле чонун өөртүр артист оон үнери чугаажок. Бо удаада жюри Алдын-Белекке «Тиилелгеже чүткүл» тускай шаңналды тывыскан. Тываның Улустуң хөөмейжизи Мөңгүн-оол Ондар өзүп орар хөөмейжиге бызаанчыны белекке берген. Ортумак бөлүктүң хөөмейжилериниң аразындан бирги черни алгаш, Чолдуг Куулар (Чөөн-Хемчик кожуун) тиилекчи болган. Ол-ла бөлүктүң аразындан «Амгы үениң аяны-биле хөөмей» деп тускай шаңналды ТР-ниң алдарлыг артизи Мерген Кууларга тывыскан. Улуг назылыглар аразында тиилекчи — Тываның Улустуң хөөмейжизи Валерий Кечилович Монгуш (Өвүр кожуун). Ансамбльдар болгаш аас чогаал бөлүктериниң аразындан Кызылдың уран чүүл колледжизиниң «Чаңгы-Хая» бөлүү шылгарап үнген. Дээди шаңнал — Гран-прини К.Б.Ондарның өөреникчизи Эртине Тумат чаалап алган. Өөреникчилеринге Конгар-оол Борисович бүзүрээр чорааны чугаажок. Ол чүгле хөөмейге, сценага алдынарынга эвес, а езулуг тыва эр кижи кандыг болурунга кижизидип чораан. Ооң кижизидикчи салым-чаяанының үре-түңнелдерин өөреникчилериниң аажы-чаңындан эскерип болур: хүндүлээчел, биче сеткилдиг, эрес-кашпагай, төрээн чуртунга ынак, төрээн дылынга чоргаарланыр, өгбелерниң езу-чаңчылдарын ыдыктыы-биле сагып чоруур.

КОНГАР-ООЛ ОНДАР — НИКОЛАЙ ОЗЕРОВ

«Хүреш» стадионунга Тываның Улустуң хөөмейжизи Конгар-оол Ондарның чырык адынга тураскааткан хүреш август 10-да болуп эрткен. Билет өртээнден кирген акша хөөмейжиге тураскаал тургузарынче кирер деп билип, дыңнап алган улус-чон халыын изиг хүнде безин хөйү-биле чыглып келген. Бай-Тайга, Кызыл кожууннарның наадымнары болуп турар

Тураскаал-статуэтка.

болгаш чамдык мөгелер ынаар чоргулай барган-даа болза, 86 мөгениң хүрежин сонуургап көрдүвүс. Хүреш болуп турда, ачы-дуза марафонунуң мөргүл хааржаанче күзелдиг кижилер, албан организацияларның төлээлери, культура ажылдакчылары, спортчулар хөөмейжиге мөгейиг кылдыр акша-төгериин өргүп турду. Көрүкчүлер база кижи бүрүзү шаа-биле үлүүн киирген. Хүрештен кирген акшаның түңү 360 муң рубль болган.

ТР-ниң Хөй-ниити палатазының даргазы Хонук-оол Монгуш чыылган чонга Чазактың мурнундан байыр чедиргеш, Конгар-оол Ондарның хөй талалыг салым-чаяанын онзалап демдеглээн: «Россияда Николай Озеровка чедер спортчу комментатор чок, а Конгар-оол Ондарның хүрешти, аът чарыжын тайылбырлап, башкарыкчылап кээринге чедер кижи чок, турбас-даа» — деп үнелээн. Оларның кады депутаттап, спортчу оюннарга киржип чорааның, ооң кижилерни эвилелдеп, каттыштырыптар кайгамчык энергиязын сактып чугаалаан: «К.Б. Ондар чурттуң улуг удуртукчулары Б.Н. Ельцин, В.В. Путин, Д.А. Медведев, С.К. Шойгу дээн ышкаш алдарлыг баштыңнар-биле ужурашканын, олар-биле таныш, кады тырттырган чуруктарын көргүзергеле, кайы-даа чурттуң таможнязы ону саат чокка эрттириптер турган. Мындыг онзагай, чырык сеткилдиг, чайнап чоруур хүлүмзүрүглүг, кайгамчык салым-чаяанныг кижини сактып, мөгейип келгениңер дыка-ла өөрүнчүг-дүр. Ону утпайн, сактып чоруңар, чонум» — деп, ол чугаалааш, шүлүк одуругларын бараалгаткан.

«Алдын хүнүң ажа бээрге,
Арттар, сыннар ээн калды.
Алыс бодуң караш дээрге,
Арат-чонуң хомудап арты.
Дыңгылдайың дыңналбаска,
Тыва чонуң чоктап чору.
Дыңзыг чүрээң
сокпайн баарга,
Тыва чуртуң ыглап арты».

Дыка-ла дээштиг, күштүг одуруглар-дыр. Арыг сеткилден төрүттүнген одуруглар ындыг болур-даа ужурлуг.

Хүрештиң түңнелинде 16 мөге арткан турда, Өвүрден алышкылар Алексей биле Андрей Монгуштар бот-боттарынга таваржып келген. Тыва хүрештиң чуруму ындыг: адазы биле оглу-даа, алышкылар-даа душчуп болур дээн. Ынчап кээрге, Андрей акызынга дүжүп берген. 8 мөге артканда, Начын мөге Ким Седен-оолдуң кырын орта Таңдының аныяк мөгези Мерген Монгуш дүжүп октаан. Начыннар Алексей Монгуш биле Айдың Отчуржап 4 хончу дедир тудушкан соонда, Очуржап олура дүшкеш, арга ажыглаар бодаан, ынчалза-даа Алексей ону ойтур олурту идип чорудупкан. Начын мөге Сылдыс Монгушту Каа-Хемниң Кызыл-Кат Кенден октаан. Начын мөге Допуй-оол Эртинени Арзылаң мөге Сайын-Белек Түлүш октаан. 4 мөге артканда, Сайын-Белек Түлүштү Кызыл-Кат Кенден доза тепкеш октаан. Мерген Монгушту Алексей Монгуш көдүргеш, өрү көрүндүр дүжүрген. 2 мөге артканда Алексей Монгуш Кызыл-Кат Кенден дыка дүрген тутчуп алгаш, демисежип тургаш, хенертен Кызыл-Кат даяныпкан, **Алексей Монгуш шүүлген.** Шүүлген мөге аът шаңналын, ужүүрлешкен мөге — шарыны, 3-8-ки черлер алганнары хойлар-биле шаңнаткан. Тиилекчилеринге тураскаал-статуэткаларны, дипломнарны тывыскан. Ийме суму база Чөөн-Хемчик кожуун чагыргалары, хөөмейжиниң өг-бүлези деткикчилээн. Бода эъдин деспи долдур эккеп салып, мөгелерни өг-бүлези, төрелдери хүндүлээн.

СЕРИИН ОЪТТУГ СЕСЕГЕНИҢ ОГЛУ

Ол-ла кежээ Национал театрга Конгар-оол Ондарның чырык адынга тураскааткан сактыышкын концерти ооң каргыраазы-биле, ооң бодунуң ырлап кааны «Коңгурей» деп ырызының үделгези-биле «Саян» ансамблиниң артистериниң танцызы-биле эгелээн. Даштыкы чурттарда эштериниң чоруткан дискилеринде солун концерттери, ужуражылгаларындан, ол ышкаш Россияның болгаш Сибирьниң аңгы-аңгы хоорайларынга эртип турган фестиваль, конкурстардан бижидилгелерни көрүкчүлер сонуургап көрдүвүс. Америкага ат-сураглыг хөгжүмчүлер-биле «А, шу, декей-оо!» деп тыва улустуң ырын күүседип турарын магададывыс. «Сибирь делегейи» деп конкурска жюри кежигүнү тургаш, сценаже чалаптарга, ол мынча деп чугаалап турар: «Он чыл дургузунда жюри кежигүнү болуп келдим. Ол чылдарның дургузунда ийи ажы-төлүм төрүттүндү. Уруглар — келир үевис».

Красноярск хоорайдан ооң улуг өңнүү, Россияның алдарлыг тренери Сергей Григорьевич Хачикян сөс алгаш, Конгар-оол Ондарның тураскаал-статуэтказын аңаа бергенинге өөрүшкүзүн илереткен: «Ол дээрге тайбыңның, делегейниң кижизи-дир. Чырык херел дег ужуп эрткен кыска назынында ол кымдан артык хөй буянныг үүле-херектерни кылган. Тыва үндезин культура төвүн тургузуп алыр дээш кайы хире күжениишкинниг ажылдап турарын караам-биле көрген мен. Үндезин культура төвү ооң адын эдилээр ужурлуг. Тываны делегейге алдаржыткан кижи аңаа төлептиг».

Сценаже К.Б.Ондарның дун оглун чалапты. Сактырымга, Конгар-оол Борисович боду көстүп кээп, шынап-ла, чырыш дээн ышкаш болду. Дыка-ла дөмей адашкылар-дыр эвеспе. Үнү-даа кара олчаан. Ачазының ынак ырызы «Чадаанамны» ол хевээр күүсетти. Ооң соонда Гран-при шаңналын алган өөреникчизи Эртине Тумат дошпулуурга ойнавышаан, башкызының төрээн чурту «хараганныг Ийме суурну, сериин оъттуг Сесегени» алгавышаан, хөөмейсыгыды-биле хамыкты кайгатты. Хүлүмзүрүү, бажын чая кааптары, ойнаар, хөөмейлеп-сыгыртыр аяны башкызыныы олчаан де. К.Б.Ондарның өөреникчилери, «Тыва» ансамблиниң 3-кү салгалы Бады-Доржу Ондар, Аян-оол Сам, Аян Ширижик оларның талантызын, национал оркестрниң Конгар-оол Ондарга тураскааткан ыры-хөгжүмүн кижи төнчү чокка дыңнап олуруксаазы келир-дир.

К.Б.Ондарның сөөлгү берген интервьюзун дыңнадывыс: «Тыва чуртувус, төрээн дылывыс, байлак езу-чаңчылдарывыс бар-дыр. Оларны камгалап-кадагалап арттырар ужурлуг бис. Тыва кижи малдан-на халбактанып чоруур болза, черле түревес. Ханывыс — малда. Ынчангаш хоорайже дывыржывайн, көктүг-шыктыг чазаг-чайлагларывысче, арыг агаарлыг күзег-кыштагларывысче малмалдап, үнер ужурлуг улус-тур бис ийин. Эвээш санныг тывалар бот-боттарывыс эп-найыралдыг чурттап көрээлиңер. Өгбелеривис езу-чаңчылдарын черле утпаалыңар» — дээш, эки аъдын мунупкаш, челзип чорупту. Ооң сөөлгү чагыын күүседиилиңер.

К.Б.Ондарга тураскаалды Улусчу чогаадылга бажыңының даштынга тургузар деп турар, ол-ла бажыңның чанынга хөөмейжилер аллеязын тургузар. Тураскаалды тургузарынга 3 млн. рубль херек. Концерттен кирген акша 538 муң 899 рубль болган. Херек арткан акша түңүн чону черле чыыптар дээрзинге улуг идегел-биле сактыышкын кежээзи доозулду.

Светлана БАЛЧЫР.

В.БАЛЧИЙ-ООЛДУҢ тырттырган чуруктары.

Тоолзуг оран, шыдамык чон

Хууда малын малдап турар Хуужаан Валерий бо
ортун оглунуң бажыңын тудуп доозар.

(Эгези №95-96 «Шында»).

Келген соонда иштики херектер органнарында ажылдап турар кады төрээн акыларымның изин базар деп шиитпирлеп алдым. Омскиниң дээди милиция школазын доостум. Кызылдың иштики херектер килдизинге, Мөңгүн-Тайганың иштики херектер килдизиниң удуртукчузунга-даа ажылдап чордум. Оон пенсиялааш, Кызылга бир банкының камгалал службазын удуртуп чордум. Төрээн чуртум Тере-Хөлге кээп чурттай бергенимден чеди чыл боол тур мен.

нениң деткимчези-биле тудуп үндүрген сес чуртталга бажыңнары, чагырга бажыңы база эмнелге бар. Оларны ам чедир тудуп, эмнелге бажыңын негелде езугаар дерип кылгаш, ажыглалче киирер. «Чазын кожууннуң чагырыкчызы Андрей Александрович Салчак-биле чугаалажып, арга чери-биле дугуржулганы кылдывыс, 200 кубометр ыяшты кезип алыр черни алдывыс. Клубту туткаш, оон сес бажыңны демнежип тудуп доозар бис» — деп, Шолбан Сергеевич чугаалайдыр.

Кызылче малчыннар чылда ийи-үш катап кирер болдулар. Ол чоруурда каш айның чиир чемин садып алырлар. Ылаңгыя орай күзүн, чайгы орук хааглы бербээнде, кыштадыр хереглээр барааннарны садып, курлавырлап алырлар.

Эр улус он айның төнчүзүнден эгелээш, кышкы аңныыр сезону төнеринге чедир өлүккеш тып, аңнаарлар. Чааскаан чорбас, өөрлүг чоруур. Өгбелеринден арткан чаңчылдарын сагып, аткан аңын деңге үлежип алырлар. Эът кылдыр бир аң аткан болза, олчазын кожалары аалдарга ыяап-ла үлээр.

Улуг херек бүдүрер дээн эжинге бир аңнаашкынның олчазын бүрүнү-биле бериптер. Ооң соонда аңнааш, өскезинге бээрин дугуржуп алырлар. Эң үнелиг олча — алды азы киш. Ооң өртээ аңның хемчээлинден, кежиниң шынарындан, таптыг атканындан хамааржыр болгаш ийи муңдан беш муң акшага чедир боор. Бир аңнааш, 20 алды тывар болза, эки олча деп санаттынар. Дииңниң өртээ аргажок, 70 акша бирээде, ону хөйнү адар. Үш-дөрт алдыга үш чүс — дөрт чүс дииң аткан боор. Тере-Хөлдүң ондатразын база адып дужаар. Чазын боорга сыын мыйыстарын тайга-сындан чыыр. Ону база садар.

Кунгуртугда уруглар ойнаар шөлчүгеш.

Ренат Чамыян — хууда малдыг арат.

Өг-бүлем, амыдыралымга эки, дорт чүү-даа турбаан. Хөөкүй өөм ишти база иштики херектер килдизинге ажылдап, истекчилеп чораан чүве. Ажылдагый аайы-биле чер чораш, орукка озал-ондакка таварышкаш, чок болган. Бир оол, бир кыстыг турган кижи мен. Кызым хөөкүй база дөрт чыл бурунгаар озал-ондактан чок апарды. Суурумга келгеш база өг-бүле туттум. Өөм иштиниң дөрт ажытөлүн мээң бодумнуң-на ажытөлүм кылдыр өстүрүп чурттап чор мен, дуңмам» — деп, Шолбан Сергеевич бодун таныштырды. Кызылдың эмчи училищезинде өөренип турар улуг уруу Дуянаның оглу, үш харлыг Эртин-Доржу, кырган-ачазындан адырылбас, ажылдап-даа чоруурга эдерип чоруур. Кырган-ачазы карактан ажытталып, машинаже кире берген болза, девидеп ыглай бээрден башка, өске чүү-даа тоовас, шимченгир, эрес оолчугаш болду.

Каргы сумузунуң 53 өрегелеринде 190 кижи бар, оларның аразында 33 школачылар, 28 школа назыны четпээн уруглар, 11 студентилер бар. Чурттакчы чон шуптузу-ла, хууда малын азырап чоруур араттар. Белдир-Чазы деп черде сумунуң төвүн чаа-ла тудуп эгелээн. Ооң мурнунда чылдарда күрү-

Сумунуң малчыннарының Чыргаландыда чайлагларынга база четтим. Тере-хөлчүлерниң онзагай ылгалыр чүүлү — хонаш бүрүзүнде бажыңнарлыг болуру. Өгнү ийи-чаңгысла ховар улус ажыглаар. Чайлаглар дээрге-ле бөлүк-бөлүк бажыңнар болгулаар. Чаңгыс черге ийиден дөрт чедир бажыңнар турары чаңчыл. Төрел улус азы кады-төрээн угбашкылар, алышкылар малын чаңгыс кодан кылдыр кадып алгаш, чайлаар болдулар.

Бакты-Баары деп черде Белекмаа Мунзук биле Ренат Чамыянның чайлаанга четтивис. Бичежек бажыңның ишти арыгсилиг кылдыр эмгелеттинген, аалчыларны боттарының быжырганы хлеви, эртен кылган сметаназы-биле шайлаттылар. 40 ажыг бода малдыг, 30 шаа хойлуг, он шаа чылгылыг болдулар. Хереглээнде малының эъдин кожууннуң албан черлеринге, чонга садып-саарарлар. Күзүн бода малды чиш кылдыр садар. Бир баштың өртээ 15 муң акша боор, чогум бичиилеп садарга, килде өртээ 140 — 150 акша боор, чылгы эъдиниң өртээ оон-даа чиик боор. Чайгы үеде Тарыстаан аржаанчылар чоок-кавының малчыннарындан изиг-ханнаар, хойну беш муң акшага садып алырлар.

Чамдыкта садып алыкчылар кожуунга кээп, аңчылардан өлүк-кешти садып алырлар. Аңчылар боттары-даа хоорайга чедирип дужаап турарлар.

Ботка эът-чемге сыын, хүлбүс, элик, мыйгак дээш, чүзүн-даа аңнаар.

Аңнаары — өгбелерниң арттырып бергени чаңчылдарын езугаар эртенги, кежээки одарларга оъттап үнүп келген үезинде, кедеп тургаш, тывар. Чайын, аржаан үезинде браконьерлер көвүдей бээр. Олар чырыдып аңнаарлар. Кандыг-даа аң машина чырыынче кирген соонда, көжүй берип, удур көргеш, туруптар. Чоокта чаа сумунуң чону хуралдап, Каргының девискээринге чырык-биле аңнаарын хоруурун дугуржуп алган. Кандыг-даа эш-өөрү кээп, чырыдып аңнаар дээр болза, Каргының аңчылары ындыг чүүлге киришпес деп сөзүн берген.

Дедир чоруурда, автобус «Уралдан» чыдып калган мен. Ооң хоорайдан дедир кажан үнери, келгеш, Кунгуртугдан чоруур хүнү билдинмезинден, өске машина айтыртынып эгеледим. Хоорай баар УАЗ бар деп дыңнааш, ооң чолаачызы Хоңай Белек-Байырның телефонунуң дугаарын тып алгаш, кады чоруурун дугуруштум. Суурдан

Каргы сумузунуң чагырыкчызы Шолбан Баянов уйнуу
тин-Доржу-биле.

дүъш четпээнде үндүвүс. Ол үеде бораңнап, чаъстай берген. Каргы шынаазынга чедип чорувуста, хар чаай берди. Удавaанда чоокта дагларны ак көжеге дуглапты.

Балыктыг хемниң бажында турар шайлааракка чемненип алгаш, кежээликтей алды шак чедип турда, оруувусту уламчылаптывыс. Хар чагбышаан. Элээн чорувуста, машинавыс турупкаш, хөделбейн барды. Бичии болганда, ийи кады чораан аныяктар Танаа биле Делгер, өөренгени аажок: «Ам үе чидирген херээ чок», — дишкеш, чадаг базыптылар. Чедер чери — бир артты ажыр, элээн ырак черде турар алдынчыларның өртээли. Аңаа барып, дуза дилеп, улуг чүък машиназы-биле келгеш, УАЗ-икти сөөртүртүп алза, экизи ол.

Чолаачывыс Белек-Байыр УАЗ-икти кылырын кызып, соокта даштын-на тур. Өл хар сүзүп, үнүп-кирип турган болгаш, шуптувустуң идиктеривис шык, бутту хаарып турар. Сыыладыр хадып, агаар сооп, соңгалар хыраалай берди. От салыпкы дег, ыяш база тывылбас — теве-кудурууңдан өске үнген үнүш чок, бедик даг.

Кады чорааныывыс улус
ганнарга шуглангаш, удуй
дилер. Дүн дүшкен. Дуза
чорупкан оолдар-даа сура

Дүне ийи шак үезинде
шина чырыы көстүп келди.
кылаштаан оолдар «Урал
чанып бар чыдар чаңгыс
чурттугларынга таваржы бе
болду. Чүнү кылырын д
жуп турувуста, Кунгуртугда
ген чүък сөөртүр УАЗ ке
Келген улус-биле кады эм
жип тургаш, үрелген машин
септеп, хөделдирип алгаш,
адып орда, ам-на шимчеп
руптувус. Бир-ийи метр бе
доштарга туттурган хемне
оюп эртип, бичежек хемне
орук кылдыр ажыглап чора
Нарын хемниң унунда эр
чилерниң чайлагларын тава
эрттивис. Нарынга машинал
ны чуп алгаш, Кызылче уг
тывыс. Оруктуң эң-не бе
кезээн эрткенивис ол. Хо
ажыг чорааш хоорайга кел
вис. Тоолзуг чараш оран са
жымда артып калды, ооң
раглыг аржааннары Бояй-би
Тарыска четпээнимге хараад
соонда ыяап-ла чедер мен д
бодумга аазадым.

Виктория ПЭЭМО
Чуруктар авторнуу.

Хуужааннарның бажың тудуп
турар Молодежная кудумчузу.

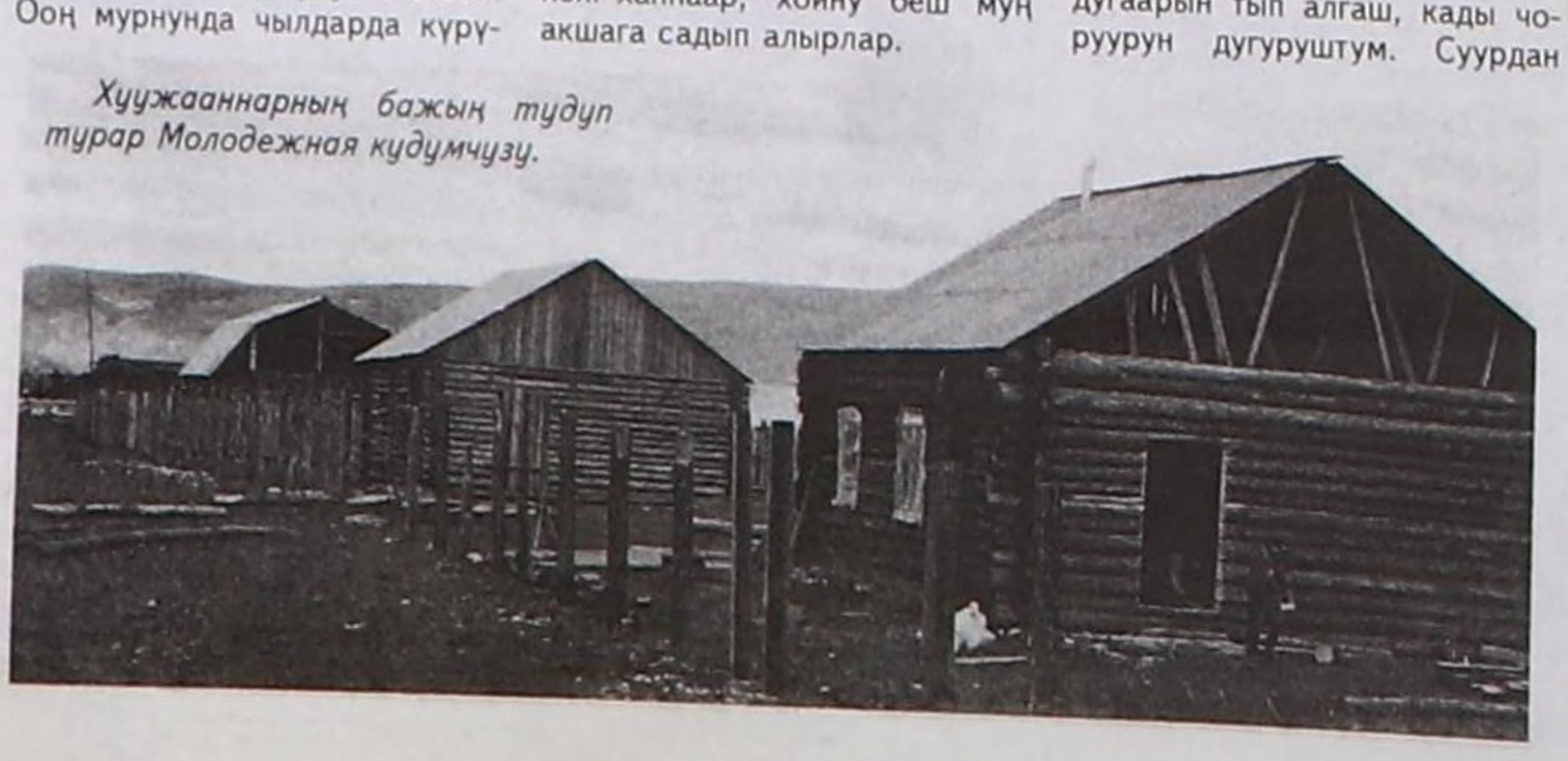

Арга-арыг өрттерин болдурбазының болгаш олар өөскүй бергенде, кылыр хемчеглерниң талазы-биле сактып алыр чүүлдер

Арга-арыгга өрт үнгенде, кылыр чүүлдер:

–арга-арыг иштинге чоруңарда, өрт үнген болза, ...ттың угланыышкынын болгаш оттуң хөрлээлеп бар ...дар уун тодарадыңар;

– айыылдыг черден чүгле өөскүп турар өрттүң кы...ы-биле үнүңер;

– оттуң хажыызы-биле маңнаңар:

– арга-арыг өртүн эртир халый бээр мен деп бо...ваңар;

– тынар агаар чедишпейн баар чорукту болдурба...-биле черже доңгайып алыңар;

– өл аржыылды азы өткен хепти дамчыштыр ты...ңар;

– өрттүң девискээринден үнери болдунмас болза, ...гже кире бериңер, азы өл хеп-биле шугланып алыңар, ...кку сугже шымны бээрин оралдажыңар.

Арга-арыгда улуг эвес өрттү айыыл чок өжүре...ниң дүрүмнери:

– ыш чыдын билип кааш-ла, кайда, чүү хып тура...н тодарадыңар;

– улуг эвес өрттү өжүрер деп шиитпирлезиңерзе, ...а дилеп, чурттакчылыг черже кижиден чорудуңар;

– өрт улуг эвес болза, чоогуңарда суг хөөлбээнден ...ну алгаш, кудуптуңар азы хөрзүн-биле шыввыңар;

– 1,5-2 метр будуктар-биле, өл хеп-биле, аар пөс...е чалбыышты өжүрүңер;

– черде улуг эвес өрттү тепсеп кааптыңар, ооң ...тарга чеде бээрин болдурбаңар;

– от ылап өжүртүнген дээрзинге бүзүревээн шаа...да, оон чорбаңар;

– бир эвес от ыяшты, чадаң үнүштерни хөме алы...зе, арга-арыг камгалаар албан черинче 8(39422) ...4-86 телефон дамчыштыр долгап, дыңнадыңар.

Өрттенип турар аргадан канчаар чогумчалыг ...рил:

Хаттың болгаш өөскүп турар оттуң угланыышкынын тодараткаш, аргадан хатка уткуштур маңнап үнүңер, өрттүң хажыызынга чоруңар.

Улуг эвес өрттү канчаар шын өжүрерил:

*Отту хөрзүн-биле хөмүңер, сугдан кудуңар.

*1,5-2 метр будуктар-биле, өл хеп-биле ону өжүр шавыңар.

*Улуг эвес отту тепсеп каалтыңар.

*Өрттү өжүрүп алгаш, чоруурунче далашпаңар, от ам өөскүвес дээрзинге бүзүреңер.

Өрт айыылының үезинде арга-арыгга хоруглуг чүүлдер:

— ажык от салыры;

— хып чыдар сереңгини, таакпы артыын октаары;

— аңнап чорааш, ок кылдыр кыввычал болгаш өшпес чүүлдер ажыглаары;

— кывар-чаар чүүлдер сиңген пөс аймаан черге каары;

— шимчедикчилерниң багынче кывар чүүлдер кудары, үрелик машиналар мунары, кывар-чаар чүүлдер кудуп турган машиналар чоогунга таакпылаары болгаш одаг салыры.

— шилдерни азы шил бузундуларын черге каары, оларның шилдери өрт үндүрүп болур шынарларлыг;

— ыяштар чоогунда, арганың аяң черлеринде, шөлдерде болгаш арга-арыгда сиген өрттедири;

— ине бүрүлүг ыяштар чоогунга, торфтуг черлерге, ыяш кезер участоктарга, ыяштар адаанга, чарлып тигленген ыяштар чоогунга одаг кыпсыры;

— одагны баш удур белеткээн черлерге, дооразы бүдүн чартык метрден эвээш эвес кылдыр салып болур;

— одаг херек чок апарганда, олче бичии-даа имистелир көс чок кылдыр сугну кудар азы хөрзүн-биле хөмер.

Бо дүрүмнерни хажыткан кижилерни сагылга-чурум, административтиг азы кеземче харыысалгазынга онаар.

ТР-ниң Арга-арыг ажыл-агыйының талазы-биле күрүне комитеди.

Кылагар продукцияны (соңгалар, балконнар, ...) садып алгаш, **автомашина** ойнадып алыр аргалыг боор силер!

Кызыл хоорай Интернациональная кудумчузу, 6 тел:(39422) 2-24-51, 8-923-217-67-87
Калинин кудумчузу, 122а ("Фрактал баазазы") тел: (39422) 5-22-46

Организатору ИП Макаренко И.В. Деткинче лотерейның долу медээ болгаш дүрүмнерин www.asia-siberia.ru сайтыдан номчуңар! Эрттирер үези 15.05.2014 чылдан 15.05.2015 чылга чедир.

Садып алыкчыларның кичээнгейинге!

Тудугнуң кол материалдарының садыы ажыттынган!!!

ТЕХНО НИКОЛЬ САДЫГ ЧЕТИКИЗИ

- чылыглаар чүүлдер
- сугдан камгалаар херекселдер
- бажыңның кырын, даштын каастаар чүүлдер
- тудуг холуксаалары
- дуңзаалап каннаар монтаж херекселдери

Төлевирлиг үндезинге парлаан.

Шуптузу Абаканның өртектери-биле!

- Сантехника
- Одалга чылыы, суг дамчыдар херекселдер
- Суугулар, котелдар

Кызыл хоорай, Калинин 122 «а»

Фрактал баазазы 5-22-46

КЫЗЫЛДЫҢ ӨРҮМНЭЭШКИН КОМПАНИЯЗЫ

Суг алыр скважиналарны таарымчалыг өртектер-биле өрүмнеп турар.

Кожууннардан чагыгларны хүлээп тур ...с.

Тел. 8-923-266-61-04; 8-923-547-1307

Лицензиялыг.

ОГРН 3111171925600012

Ие (өг-бүлениң) капиталының акша-хөреңгизин

бажың тударынга, бажың (чурттаар дача) садып алырынга ажыглаарлы-биле чээлини бээр.

Тел. 8923-389-70-57

8923-543-05-47.

КПК «Согласие», шынзыдылга №104 от 13 октября 2011г. ОГРН 1061901008806

Төлевирлиг үндезинге парлаан.

УАЗ автомашинага артык кезектерни

барын садып ап, чогун чагыдып ап болур

Чагыдар болза өртээниң 50 хуузун баштай төлеп алыр.

Өртээ Новосибирск хоорайныы.

КХН «Регион 17», Интернациональная кудумчузу, 115, (2 дугаар каът) Тел. 8(394-22)-6-60-40, 8-913-358-08-88.

КХН «РЕГИОН 17». ИНН 2455030034.

Төлевирлиг үндезинге парлааан

Хүндүлүг чонувус!!!

Август 12-ден 23-ке чедир Индиядан ыдыктыг Гомаң хүрээзинден лама-башкылар мандала, ном, езулалдарны Ярыгин аттыг спорткомплекске эрттирерин дыңнаттывыс.

Харылзажыр телефону: 8-923-551-62-12.

Мебель

20% чиигелде

РПС баазазы, Мир кудумчузу 13, склад 25/2, тел. 8(39422)2-27-85.

Филиал: «Мебельный мир». Ыраккы Каа-Хем, Пригородный кудумчузу, 10 а, тел, 9-19-09

Ажылдаар шагы: 9.00 18.00 Дыштаныр хүн чок

Хоорай иштинге чедирип бээри халас, кожууннарга чедирери дугуржулга-биле.

Ийи кижи удуур оруннар 6750 рубль өртектен өрү

Төлевирлиг үндезинде парлаан ИП: Ааты... К.Э.

КОНКУРС

Тыва Республиканың Тере-Хөл кожууннуң Каргы сумузунуң Төлээлекчилер Хуралы ...ва Республиканың Тере-Хөл кожууннуң Каргы суму чагырга даргазының хостуг албан-...жаалын ээлээринге конкурсту чарлап тур.

Конкурска 18 хар четкен, дээди профессионал эртемниг, муниципалдыг албан чериниң удур...кчузунга 3 чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг, компьютер-техниканы эки билир, «Word», «Exsel» ...фистиг программаларны, интернет харылзааны болгаш «электроннуг почтаны» ажыглап билир ...ссия Федерациязының хамаатызы киржип болур.

Тыва Республиканың Тере-Хөл кожууннуң, Каргы сумузунуң чагырга даргазының хостуг албан-...жаалынче конкурс 2014 чылдың сентябрь 9-та Каргы сумузунуң чагыргазынга 10 шакта болур.

«Тыва Республиканың Тере-Хөл кожууннуң Каргы сумузунуң» чагырга даргазының хостуг ...бан-дужаалынга кандидаттар конкурс комиссиязынга дараазында документилерни киирер:

1. Муниципалдыг албан-дужаалды ээлээрин дилээн хуу билдириишкин.
2. Россия Федерациязының Чазааның төлээлеткени федералдыг күүсекчи органның доктаа...ып тургускан майыын езугаар бодунуң холу-биле долдурганы болгаш адын салганы анкетаны.
3. Паспортунуң хоолгазы.
4. Күш-ажыл дептериниң хоолгазы.
5. Эртем-билииниң дугайында документилериниң хоолгазы.
6. Муниципалдыг албанга киреринге шаптык болур аарыглар чогунуң дугайында эмчи албан ...риниң түңнели.
7. Шииткен барымдаазы бар, чок дугайында медээни.
8. Федералдыг болгаш регион хоойлужудулгаларда көрдүнген өске-даа документилерниң ...олгазы.

Харылзажыр телефон:8-963-250-7875; 8-923-543-62-45.

Документилерни хүлээп алыры 2014 чылдың сентябрь 8-те 17,00 шакта доостур.

СИБИРЬНИҢ ЭВЭЭШ САННЫГ ҮНДЕЗИН ЧУРТТАКЧЫЛАРЫНГА

Соңгу чүктүң, Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң эвээш санныг үндезин чурттакчыларының амыдыралының чаңчылчаан хевирин боттандырар база чаңчылчаан ажыл-агый чорудулгазын хандырар сорулга-биле Тыва Республиканың девискээринге 2015 чылда балыктаашкын ажылын боттандырарының чагыын 2008 чылдың 10.15-те Россия Федерациязының Чазааның №765 доктаалы-биле бадылааны сугнуң биологтуг курлавырларын тыварын чөпшээрээриниң дугайында шиитпирни белеткээриниң болгаш хүлээп алырының чурумунга дүүштүр Россияның Көдээ ажыл-агый яамызының 2012 чылдың 12.28-те №660 дужаалы-биле бадылаан майыын езугаар чагыгны билдириишкин ээзи 2014 чылдың сентябрь 1-ге чедир боду азы төлээлеткен кижизи Тыва Республиканың Аңнаашкын болгаш балыктаашкын талазы-биле күрүне комитединче эккеп, азы почта-биле 667010, Кызыл хоорай, Московская кудумчузу, 2а, Тыва Республиканың Аңнаашкын болгаш балыктаашкын талазы-биле күрүне комитеди деп адресче чорудуп болур, харылзажыр телефон: (39422) 5-61-60. Билдириишкин ээзи чоруткан чагыын чагыглар киирериниң хуусаазы төнмээнде, өскертип азы дедир ап болур.

ТАРЫС – ЫДЫКТЫГ АРЖААН

Бистиң бурунгу өгбелеривис долгандыр турар бойдузу-биле сырый холбаалыг чораан. Тере-Хөлдүң чону чер-чуртун, бойдузун, оран-таңдызын ыдыктаарынга ынак. Кожууннуң девискээринде ыдыктыг черлер-ле хөй. Ол ыдык черлерниң аразындан Тарыс аржааны база бир кол черни ээлеп турар.

Шынап-ла, тываларның бир кончуг чалбарыыр чери – аржаан. Чүге дээрге ол кончуг ыдыктыг, хүндүткелдиг чер болур. Ынчангаш Тере-Хөлдүң чону аржаан үези келирге, Тарыс аржаанынга барып, ону дагыыр чаңчылдыглар.

Аржаанның төөгүзүн, ону ажытканының дугайында тус черниң улуг назылыгларындан айтырарга, янзы-бүрү төөгүлүг, тоолчургу чижектерни чугаалаар улус. Оларның аразындан дараазында барымдаалыг чугаа алыс дөзүнче чоокшулап турар хире.

Бистиң бурунгу өгбелеривистиң аңчызы күскээр кыжын Улуг Тарыстың девискээринге аңнап чорааш, чактыр боозу-биле улуг аңны балыглап кааш, ооң изин истеп бар чыдырда, ол оймак, кара суглуг черже кире берген болган. Истеп чеде бээрге, ында кара суг бусталып чыткан. Истеп чораан аңы ол изиг кара сугнуң малгажынга балыг черин борап тургаш, эттинип алгаш, улаштыр чоруй барган болган.

Аңчы боду могап-шылаанындан, дыштанып алыр дээш, идиктерин ужулгаш, кадыр черге тая бергеш, чидиг хаялыг дашка балыгланган будун ол изиг кара сугга суп алгаш орган. Аңчы аалынга чедип келгениниң соонда, бир хонганда будунуң балыы карандылааш, экирий берген. Улуска ону чугаалаарга, олары база ону өттүнүп, бертик-межел, балыг черлерин ол изиг сугга сугарга, аарыглары база эттинип, эмнеттинип турган. Шак ынчалдыр-ла ол Тарыс аржаанының тывылганының бир барымдаалыг чижээ апарган.

Эртемденнерниң шинчилеп көргени-биле алырга, ук аржаан XIV-XV вектерде-ле чонга билдингир турганы бадыткаттынган. Совет аян-чорукчулар ук аржаанның эң баштайгы шинчилел ажылдарын 1900 чылдарның эгезинде-ле чорудуп эгелээнин барымдаалыг чижектер бадыткап турар.

Тере-Хөлдүң оглу, Кызыл хоорайның хоочун чурттакчыларының бирээзи, кайгамчык оожум бүдүштүг, эш-өөрүнге кичээнгейлиг, хөйге билдингир — чүгле чогаалчы, очулдурукчу эвес, чурагачы, сүмелекчи, улуг өгбевис Григорий Бураатович Санчаа-биле ужуражып, Тарыс аржаанынга хамаарыштыр сонуургаан айтырыгларымга ол мынчаар харыылады:

— Мээң чурттап өскен черим Балыктыг сумузунуң девискээри: Кундус, Чекпе болгаш Улуг Тарыс. Ачам Бураат Эникович Эртине алыс угундан моол омактыг болгаш төвүт, моол бижиктиг, сөөлзүредир тыва бижикти өөренип алган, бодунуң үезинде бижик-билиглиг кижи чораан. Ооң салдары-биле боор, бичиимден тура бижик-үжүкке бот-өөредилге-биле өөренип алган мен.

Мээң ачам Тарыстың изиг аржаанын бичиизинден тура эки билир кижи. Аржаанның оңгачаларында төвүт дылда бижиттинген бүгү аттарны, кайы оңгачага, кандыг аарыгдан эмненирин шээжи-биле, бистерге, бичии улуска тайылбырлап берип чораан. Оңгачаларның аттарын чүге төвүт, моол дылдарда бижээнин сонуургап, айтырарывыска, ол мынчаар харыылаар кижи: «Бурунгу шагда, тыва бижик чок үеделе, бо аржааннарга тывалар, биле хоорзалап тургаш, оларның суун аңгы-аңгы оңгачаларже бадырганын херек кырында көрүп турганын ачам, Бураат Эникович, бичии турумда меңээ чугаалап органын сактыр-дыр мен. Ынчангаш, ол оңгачаларда аккан изиг сугларны кандыгдаа суг агар хоорзалар чокка, шупту чүвени хол-биле аайлап тургаш кылганын, ону ам-даа ажыглап турарын эки билир мен.

Аржаан дааның эдээнде Улуг Оваазы үе-дүптен бээрле ол чоок-кавының араттары, чурттакчылары алды айның төнчүзүнде, чеди айның чаазында, мал-маган семирип, хойтпак-тарак элбээнде Улуг Оваазын дерип, дагып, найырдойну эрттирер чаңчылдыг. Чалаткан ламалар Оваа чанынга келгеш, олурупкаш, чыглып келген улуска ном номчуп, дамбыра чайып, бүрээ-бүшкээ этсип эгелээрлер. Аржаанчылар, чыылган чон ол ламаларны дескиндир олуруптарга, ламалар саң салып, чажыг чажар чаңчылын амга чедир салбааннар.

Ол үе-дүпте тывылган чаңчылдың алыс утказы ханы, келир үези узун, аныяк-өскенге, улуг кижилерге-даа кижизидикчи салдарлыг чаагай чаңчылдыр.

Эрткен вектиң 60-80 чылдарында Тарыс аржаанын сайзырадыр дээш элээн ажылдарны кылып чоруткан. Ол үеде Тере-Хөлдүң девискээри Кызыл хоорайга хамаарыжып турган. Ынчангаш ол үелерде Кызыл хоорайның бирги удуртукчузу турган Сергей Хөчекович Красный Тарыс аржаанынче чайгы үеде дыштаныкчыларны аңаа чедирери-биле АН-2 самолеттарны ол аржаанче ужудуп, дыштаныкчыларны чедирип турган. Ол ышкаш аржаанның девискээринге самолеттар хонар бөдүүн шөлдү, хлеб быжырар черни, ийи-үш бажыңнарны туттуруп турган. Ынчалза-даа Тарыстың девискээри Россия биле Моолдуң кызыгаарының чоогунда болганы-биле тудуг ажылдары, аржаанны эде дериири эчизинге четпейн баргаш, ара турупкан. Ол үеде аржаанче чүгле самолеттар-биле чедип, чоок-кавының чону аъттарлыг барып, дыштанып турганнар.

моолдар кады эмнедип ап турганнар. Ол үеде Улуг Тарыстың Улуг-Кужур, Тарааты деп черлерниң девискээринге кады чурттап чораан тывалар, моолдар төвүт, моол дылдарны база эки билир турганнар».

Ачам 11 харлыг тургаш-ла, Тарыс аржаанының оңгачаларын септежип турган. Ол дээрге 1905 чылдарның үези-дир. Оңгачаларны аарыглар аайы-биле бичии казанак бажыңчыгаштар-биле аңгылап тудуп каан. Оңгачаларның тудуг ыяжынга чоон, кызыл дыттарны ажыглап турганын ачам меңээ чугаалаан кижи. Эң ылаңгыя оңгачаларның казанактары чер иштинден үнүп чыдар изиг, бустуг суг кырында турар болгаш дүрген үрелир, ириир. Эң ылаңгыя туткан бичии бажыңчыгаштарның ханалары, дээвиирлери кышчай чок үргүлчү изиг бустуг суг кырында турар болгаш олар чоорту ирип, үрелир.

Тарыстың тайгазындан аъттары-биле төрепчилеп тургаш, сөөртүп эккелген чоон дыттардан кылган казанактарның чамдыызы 100-даа чылда шыдаар. Ынчалза-даа оңгачаларлыг казанактарның дээвиирин, адаккы ыяштарын, эжиин үе-үелеп солуп, септеп турар.

Тус-тус оңгачаларда үнүп чыдар изиг сугларының чер иштинден үнүп келгеш, баткан аайын барымдаалап, сугнуң адаан быжыг гранит даштар-

Аржаанче эң-не баштайгы машина оруун 1997 чылда Тере-Хөлдүң эң дуржулгалыг чолаачыларының бирээзи Федор Оолович Сенди эштери-биле «Урал» машиналыг Кунгуртуг суурдан үнгеш, 3 хонуп чорааш, Тарыс аржаанынга четкен. Аңаа чеде бээрге, Тарыска дыштанып турганнар оларны улуг өөрүшкү-маңнайлыг уткуп алганнар. Оон эгелээш-ле, Тываның аңгы-аңгы булуңнарында чурттап турар дыштаныкчылар ол аржаанга машина-биле чедер аргалыг апарганнар.

Тарысче эң-не баштай орук ажыткан чолаачы — Федор Оолович Сенди амгы үеде Балыктыг сумузунуң чагырга даргазы апарган. А Тарыс аржааны база Тере-Хөл кожууннуң Балыктыг сумузунуң девискээринге дорт хамааржыр. Ынчангаш Федор Оолович Сенди ук аржаанның байдалын сегидип, экижидер дээш, янзы-бүрү хемчеглерни ап эгелээн. 2013 чылда Тываның аржааннарындан арыының талазы-биле Тарыстың изиг аржааны эки талазы-биле аржааннардан ылгалдыг болган. Чүге дээрге, аржаанның девискээринде корум-чурум айтырыы, аржаанның девискээринде чаагайжыдылга айтырыын эки байдалда тудуп турар. Олар аржаанчыларның чурттаарынга таарымчалыг чаъс суу эрттирбес ийи чадырны, келген чоннуң арыгланыр черлерин база үргүлчү арыглап турар. Оттулар ыяштарны база эккеп берип турар. Ол ажылдарны моон-даа соңгаар уламчылаарлар. Ынчангаш 2013 чылдан эгелээш, аңаа дыштанып келген аржаанчылардан 500 рубльдиң дадыывырын ап турар. 70 хардан өрү назылыглардан, бичии уруглардан, улуг кемдээшкинниг келген дыштаныкчылардан акша албас.

Эң сөөлгү — 1966 чылдың күзүнүнде алдынган лабораторлуг шенелделер-биле Тарыстың изиг аржааннарын оларның черден үнүп чыдарының аайы-биле 3 бөлүкке чарган.

1. **Үстүү** — маңаа 1—5-ки оңгачалар хамааржыр.
2. **Ортаа** — маңаа 6—8-ки оңгачалар.
3. **Адаккы** — маңаа 9—15-ки оңгачалар хамааржыр.

Аржаанның оңгачаларының баштайгы аттарын төвүт, моол дылдарда шаг-төөгүде-ле бижээн боор турар.

Тарыс аржаанының оңгачаларының онзагай шынарлары

1-ги оңгача. Хутэн (соок аржаан) — бодун соокка дадыктырып аар дээш, халыын аарыглыг, чүрээ багай кижилер кирер.

2-ги оңгача. Алаг-ала — оңгачада аржаанның адаа соок, үстү чылыг (4-5 градус). Хан ылгаар. Аарыг, аарыг эвезин ылгаар. Уругларны эмнээр аржаан.

3-кү оңгача. Хол девтэл — бут шыгыдар. Бод…
рышкан аарыгларны …
өске аржааннарга …
белеткел бээр.

4-кү оңгача. Их …
бүгү боттуң эът-кежи…
дар. Дараазында изи…
нарга кирерин…
дадыктырылга бээр. …
чылыг.

5-ки оңгача. Хол…
га — дериттирер. Ки…
дегдириишкин аа…
дер-биле үндүрер.

6-гы оңгача. Өнд…
бедик дээн. Оорга, х…
ге сооктан тывылган…
чок кылыр. Эр улуска…
тыр хей-аът киирер. А…
аарыгны эмнээр.

7-ги оңгача. Мунут…
женнер аржааны. Да…
аразындан чер адаан…
аржааны үнүп чыдар. О…
гача иштинде ижер, ш…
аржааннар бар. Божува…
женнерге онза дузала…
савазының дегдирии…
аарыгларынга кончуг …
Оларны хоочу чок кыл…
нээр.

8-ки оңгача. Бедеге…
ры, ишти ыжык, сидик…
хан өдер улус кирер…
аарыглар эмнээр. Ды…
эвес.

9-ку оңгача. Зуун б…
оң талакы кара-бүүрек,…
моюн эмнээр. Изии 48 г…

10-гу оңгача. Бары…
— солагай талакы кара-…
эмнээр. Изии — 46 град…

11-ги оңгача. Шар ус…
рыг-суг. Дискек, хол чү…
ге сарыг-суг туруптарга,…
саартынар. 50 градус …
изиг.

12-ги оңгача. Седип …
лээн, кадагалаан, кодур…
база шээр аарыгларлы…
кирер. Изии 48-50 градус…

13-кү оңгача. Бак …
улуг шык арылдырар. …
риишкин, соок база ө…
арылдырар.

14-кү оңгача. Таван…
— беш чула. Ийи кара-…
өкпе, баары аарыг улус к…

15-ки оңгача. Шар ус …
рыг-суг. Дискек, хол, бу…
териниң аарыгларын эмн…

Ынчангаш бо аржаан…
рериниң чурумун сагыыры…
чугула.

Кол-ла чүве аржаанга…
киреринге эвес — шын …
ринде болгаш шын чем…
ринде, бодунуң иштики са…
сеткилин аржаанның эм…
күжү-биле кадып, аңаа дүү…
мөөңнээри чугула.

Кирер, саартынар, ш…
нырындан аңгыда, ижер …
жааннар база хөй. Аржаа…
ижерде, баштайгы үеде х…
ишпес, чоорту көвүдедир.

Аржаанче кирип эмне…
де соок аржааннардан эг…
алгаш, чоорту чылыг, изиг…
жааннарже кирер. Оңгача…
5-тен 15 минута чедир ки…
Ол үени эрттир олуруп бол…

Владимир ЧАДАМ…
хоочун журнал…

«ШЫН»

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Информатизация болгаш харылзаа яамызы.

Кол редактор
И.М. ДАМБА-ХУУРАК.

Индекс 667000. Кызыл хоорай, Красноармейская,100.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: кол редактор—2-01-35, редакторнуң дузалакчызы — 2-30-69, редакторнуң оралакчызы — 2-19-87, бухгалтерия — 2-18-10.

КИЛДИСТЕР: Ниитилел-политиктиг килдис—2-17-91, 2-17-05. Экономика килдизи — 2-40-77. Социал камгалал болгаш хөй-ниити амыдырал килдизи — 2-03-88. Очулга килдизи — 2-03-87. Реклама, чарлал килдизи — 2-03-90, сот.тел.: 8-923-264-22-22. Тел/факс (394-22) 2-30-69.

Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар.

Неделяда үш катап үнер. Хемчээли 4 парлаар ама.

Тираж 6283. Чагыг 100. Номерни парлалгаже дужааганы: график езугаар — 21.00, херек кырында — 18.00.

Расч. счет № 40603810900004000277 Корр.счет № 30101810500000000735
БИК 049304735 ИНН 1701008465 КПП 170101001
ОАО АБ «Народный Банк Республики Тыва» г. Кызыл.

Харылзаа, информация технологиялары болгаш массалыг коммуникациялар а…рынга хайгаарал талазы-биле федералдыг албанның Тыва Республика талазы-б…эргелели «Шын» солунну **2012 чылдың декабрь 3-те** бүрүткээн. Херечилелдин д…ары — **ПИ № ТУ17-00068**. Индекс 11530, 31730.

«Тываполиграф» ААН-ге парлаан. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко, 1).

Солунда парлаттынган материалдарның авторларының бодалдары редакцияның т…ружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттынган саннары болгаш өске-даа факты…дыңнадыглары дээш авторлар боттары харыылаар.